

พุทธวจน

ฉบับ

เรื่องอุปมา อุปไมย

สารบัญ

อุปมาแห่งขั้นที่ ๕	๑
ความหมายของคำว่า “รูป”	๑
อุปมาแห่งรูป	๑
ความหมายของคำว่า “เวทนา”	๑
อุปมาแห่งเวทนา	๒
อาการเกิดดับแห่งเวทนา	๒
ความหมายของคำว่า “สัญญา”	๒
อุปมาแห่งสัญญา	๒
ความหมายของคำว่า “สังขาร”	๓
อุปมาแห่งสังขาร	๓
ความหมายของคำว่า “วิญญาณ”	๔
อุปมาแห่งวิญญาณ	๔
อุปมาแห่งกาม	๕
ความอโรยที่ไม่คุ้มกับความทุกข์	๕
กามเปรียบด้วยรูรั้วของเรือ	๕
กามเปรียบด้วยของยืม	๕
กามเปรียบด้วยผลไม้	๖
ความอโรยกลางกองทุกข์ (ความหลงของกาม)	๖
กามเปรียบด้วยคบเพลิงทวนลม	๖
อุปมาว่าด้วยอริยสัจ	๗
สัตว์จำพวกวินิบาตกับการเห็นอริยสัจ ๔	๗
อย่าคิดเรื่องโลก แต่จงคิดเรื่องอริยสัจ	๗
ทุกข์ประเภทใหญ่ ๆ ก็มีพอแล้วสำหรับสัตว์จะสำนึกตัวมารู้้อริยสัจ	๘
การรู้อริยสัจรีบด่วนกว่าการดับไฟที่กำลังไหม้อยู่บนศีรษะ	๑๐
การรู้อริยสัจสี่ ทำให้มีตาสมบุรณ์	๑๐
อุปมาแห่งตัณหา	๑๒
ลักษณะการแห่งตัณหา	๑๒
น้ำหวานอาบยากพิช	๑๒
ความสิ้นตัณหา คือ นิพพาน	๑๓

อาการที่ทุกข์เกิดมาจากตัณหา ----- ๑๓

อุปมาเกี่ยวกับโลกธรรม ----- ๑๕

ฤทธิเดชของลาภสักการะ ----- ๑๕

สุนัขขี้เรื้อน ----- ๑๕

เต่าติดชนก ----- ๑๖

ปลากลิ้นเบ็ด ----- ๑๖

ผู้กินอุก ----- ๑๗

ผู้ติดเชิงหนาม ----- ๑๘

ลูกสุนัขถูกขยี้ด้วยคีสัตว์ ----- ๑๘

การออกผลเพื่อฆ่าตนเอง ----- ๑๙

อุปมาแห่งกรรม ----- ๒๑

กรรมที่เป็นเหตุให้ได้รับผลเป็นความกระเสือกกระสน ----- ๒๑

ทรงระบুলัทธิมักขลิวัต ว่าเป็นลัทธิตำลายโลก ----- ๒๑

กรรมให้ผล ในอัตรภาพที่กระทำกรรม ----- ๒๒

การสิ้นกรรมตามแบบของปัจจุสมุปบาท ----- ๒๒

กรรมเปรียบด้วยก้อนเกลือ ----- ๒๓

อุปมาเกี่ยวกับการภาวนา ----- ๒๕

สมาธิทุกชั้นตอนใช้เป็นบาทฐานในการเข้าวิมุตติได้ทั้งหมด ----- ๒๕

เจริญสมาธิให้ได้อย่างน้อยวันละ ๓ ครั้ง ----- ๒๕

อานิสงส์ของการเจริญอานาปานสติ ----- ๒๕

กายคตาสติ เป็นเสาหลักเสาเขื่อนอย่างดีของจิต ----- ๒๖

กระดองของบรรพชิต ----- ๒๗

ตั้งจิตในกายคตาสติ เสมือนบุรุษถือผู้ห่มน้ำมัน ----- ๒๘

ลิงติดตั้ง ----- ๒๘

ปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลของบุคคลทั่วไป ----- ๒๙

กระต่ายเล่นน้ำ ----- ๓๐

พ่อครัวหัวป่าก์ ----- ๓๑

กิจของชวานา ----- ๓๒

ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน ----- ๓๓

สิ้นกิเลสก็แล้วกัน ไม่ต้องรู้ว่าสิ้นไปเท่าไร ----- ๓๓

ฟองไข่ออกเป็นตัว มิใช่โดยเจตนาของแม่ไก่ ----- ๓๓

อุปมาแห่งกัปปี -----	๓๕
สังสารวัฏนี้แลไม่มีประมาณ -----	๓๕
ติงสมัตตาสูต -----	๓๖
อื่นๆ ที่ไม่สามารถสงเคราะห์ได้ในหมวดนี้ได้ -----	๓๗
ความเร็วแห่งอายุสังขาร -----	๓๗
แง่มุมที่เกี่ยวกับอกุศลมูล -----	๓๗
อุปมาการฝึกช้างศึก ด้วยการฝึกตนของอริยสาวก -----	๓๗
การเพ่งแบบมำระจอก หรือ แบบมำอาชาไนย -----	๓๘
เสียขวัญตั้งแต่เห็นยอดธงชัยของข้าศึก -----	๓๙
สันดานกา -----	๔๐
ทิ้งเสียนั้นแหละกลับจะเป็นประโยชน์ -----	๔๒
ความเป็นโศดาบัน ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ -----	๔๒
ปาฏิหาริย์ สาม -----	๔๒
ทรงเป็นลูกไก่ตัวที่ที่สุด -----	๔๔
หมด “อาหาร” ก็นิพพาน -----	๔๕
มรณกาล -----	๔๖
สมณะแกลบ -----	๔๖
ผู้ละความทุกข์เสียได้ -----	๔๗
ทรงแก้ข้อที่เขาหาว่าเกียดกันทาน -----	๔๘
เนื้อแท้อันตรธาน -----	๔๙
เรื่องที่เป็นไปได้ยาก -----	๔๙
ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง -----	๕๐
อานิสงส์ ของการถึงพร้อมด้วยทัสสนทิฎฐิ -----	๕๑
การวางจิตเมื่อถูกกล่าวหา -----	๕๔
มนุษย์ผี -----	๕๕
น้ำติดกันกะลา -----	๕๖
งูเปื้อนคูด -----	๕๗
เหตุเจริญและเหตุเสื่อม แห่งทรัพย์ ๔ ประการ -----	๕๗
เรื่องสัตว์ ๓ สหาย -----	๕๘

อุปมาแห่งจันทร์ ๕

ความหมายของคำว่า “รูป”

ภิกษุ ท.! คนทั่วไปกล่าวกันว่า “รูป” เพราะอาศัยความหมายอะไรเล่า ? ภิกษุ ท. ! เพราะกิริยาที่แตกสลายได้ มีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้นจึงถูกเรียกว่า รูป. สิ่งนั้นแตกสลายได้ เพราะอะไร ? สิ่งนั้น แตกสลายได้เพราะความเย็นบ้าง, แตกสลายได้ เพราะความร้อนบ้าง, แตกสลายได้ เพราะความหิวบ้าง, แตกสลายได้ เพราะความระหายบ้าง,แตกสลายได้ เพราะถูกต้องกับเหล็กบ ุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานบ้าง, (ดังนี้ เป็นต้น) ภิกษุ ท. ! เพราะกิริยา ที่แตกสลายได้มีอยู่ในสิ่ง (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่ารูป

อุปมาแห่งรูป

ภิกษุ ท.! แม่น้ำคงคานี้ ไหลพาเอา ฟองน้ำ ก้อนใหญ่ก้อนหนึ่งมา,บุรุษผู้จกษุ (ตามปกติ) เห็น ฟองน้ำ ก้อนใหญ่ก้อนนั้น ก็พึงเพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย เมื่อบุรุษ ผู้นั้นเห็น อยู่ เพ่งพินิจพิจารณา โดยแยก คายอยู่, ก้อนฟองน้ำนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป . ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในก้อนฟองน้ำนั้น จะพึงมีได้อย่างไร, อุปมานี้ฉันใด ; ภิกษุ ท.! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ รูปชนิดใดชนิดหนึ่ง มีอยู่ จะเป็นอดีตอนาคตหรือปัจจุบันก็ตาม เป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม มีในที่ไกลหรือที่ใกล้ก็ตาม. ภิกษุเห็นรูปนั้นย่อมเพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย. เมื่อภิกษุนั้นเห็นอยู่ เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, รูปนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในรูปนั้น จะพึงมีได้อย่างไร.

ความหมายของคำว่า “เวทนา”

ภิกษุ ท.! คนทั่วไป กล่าวกันว่า "เวทนา" เพราะอาศัยความหมายอะไรเล่า ? ภิกษุ ท.! เพราะกิริยาที่รู้สึก (ต่อผลอันเกิดจากผัสสะ) ได้ มีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่า เวทนา. สิ่งนั้น ย่อมรู้สึกได้ ซึ่งอะไร ? สิ่งนั้น ย่อมรู้สึกได้ ซึ่งความรู้สึกอันเป็นสุขบ้าง, ย่อมรู้สึกได้ ซึ่งความรู้สึกอันเป็นทุกข์บ้าง, และย่อมรู้สึกได้ ซึ่งความรู้สึกอันไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง (ดังนี้ เป็นต้น). ภิกษุ

ท.! เพราะกิริยาที่รู้สึก (ต่อผลอันเกิดจากผัสสะ) ได้ มีอยู่ ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่าเวทนา.

อุปมาแห่งเวทนา

ภิกษุ ท.! เมื่อฝนเมล็ดหยาบ ตกในสรวทสมัย (ท้ายฤดูฝน), ต่อม่น้ำ ย่อมเกิดขึ้นและแตกกระจายอยู่บนผิวน้ำ. บุรุษผู้มีจักขุ (ตามปกติ) เห็นต่อมน้ำนั้น ก็เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย. เมื่อบุรุษนั้นเห็นอยู่ เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, ต่อม่น้ำนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในต่อมน้ำนั้นจะพึงมีได้อย่างไร, อุปมานี้ฉันใด; ภิกษุ ท.! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ เวทนา ชนิดใดชนิดหนึ่ง มีอยู่จะเป็นอดีตอนาคตหรือปัจจุบันก็ตาม เป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม มีในที่ไกลหรือที่ใกล้ก็ตาม; ภิกษุ ฐิติในเวทนานั้น ย่อมเพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย. เมื่อภิกษุนั้นรู้สีกอยู่เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, เวทนานั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในเวทนานั้นจะพึงมีได้อย่างไร.

อาการเกิดดับแห่งเวทนา

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือน เมื่อไม้สี่ไฟสองอันติดกัน ก็เกิดความร้อนและเกิดไฟ, เมื่อไม้สี่ไฟสองอันแยกกัน ความร้อนก็ดับไปสงบไป ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น : เวทนาทั้งสามนี้ ซึ่งเกิดจากผัสสะ มีผัสสะเป็นมูล มีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นปัจจัย อาศัยผัสสะแล้วย่อมเกิดขึ้น, ย่อมดับไปเพราะผัสสะดับ, ดังนี้แล.

- สทท. ที. ๑๘/๒๖๖/๓๘๕-๓๘๖.

ความหมายของคำว่า “สัญญา”

ภิกษุ ท.! คนทั่วไป กล่าวกันว่า “สัญญา” เพราะอาศัยความหมายอะไรเล่า? ภิกษุ ท.! เพราะกิริยาที่หมายรู้ได้พร้อม มีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้นจึงถูกเรียกว่า สัญญา . สิ่งนั้น ย่อมหมายรู้ได้พร้อมซึ่งอะไร ? สิ่งนั้น ย่อมหมายรู้ได้พร้อม ซึ่งสีเขียวบ้าง, ย่อมหมายรู้ได้พร้อมซึ่งสีเหลืองบ้าง, ย่อมหมายรู้ได้พร้อม ซึ่งสีแดงบ้าง, และย่อมหมายรู้ได้พร้อมซึ่งสีขาวบ้าง (ดังนี้ เป็นต้น). ภิกษุ ท.! เพราะกิริยาที่หมายรู้ได้พร้อมมีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่าสัญญา.

อุปมาแห่งสัญญา

ภิกษุ ท. ! เมื่อเดือนท้ายแห่งฤดูร้อนยังเหลืออยู่, ในเวลาเที่ยงวันพยับแดดย่อมไหวยิบยับ . บุรุษผู้มีจักขุ (ตามปกติ) เห็นพยับแดดนั้น ก็เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย. เมื่อบุคคลนั้นเห็นอยู่ เพ่งพินิจ

พิจารณาโดยแยกกายอยู่, พยับแดดนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่าง ของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในพยับแดดนั้น จะพึงมีได้อย่างไร, อุปมานี้ฉันใด;

ภิกษุ ท.! อุปไมย ก็ฉันนั้นคือสัตตยชาวนิคโคชชนิดหนึ่งมีอยู่ จะเป็นอดีต อนาคต หรือปัจจุบันก็ตาม เป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม หยาบหรือละอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม มีในที่ไกลหรือที่ใกล้ก็ตาม ; ภิกษุสังเกตเห็น (การบังเกิดขึ้นแห่ง) สัตตยานั้น ย่อมเพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย เมื่อภิกษุนั้นสังเกตเห็นอยู่ เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, สัตตยานั้นย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในสัตตยานั้น จะพึงมีได้อย่างไร.

ความหมายของคำว่า “สังขาร”

ภิกษุ ท.! คนทั่วไป กล่าวกันว่า “สังขารทั้งหลาย” เพราะอาศัยความหมายอะไรเล่า ? ภิกษุ ท.! เพราะกิริยาที่ปรุงแต่งให้สำเร็จรูปมีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่า สังขาร. สิ่งนั้น ย่อมปรุงแต่งอะไร ให้เป็นของสำเร็จรูป ? สิ่งนั้นย่อมปรุงแต่งรูป ให้สำเร็จรูปเพื่อความเป็นรูป, ย่อมปรุงแต่งเวทนา ให้สำเร็จรูป เพื่อความเป็นเวทนา, ย่อมปรุงแต่งสัตตยา ให้สำเร็จรูปเพื่อความเป็นสัตตยา, ย่อมปรุงแต่งสังขารให้สำเร็จรูป เพื่อความเป็นสังขาร, และย่อมปรุงแต่งวิญญาณให้สำเร็จรูป เพื่อความเป็นวิญญาณ. ภิกษุ ท.! เพราะกิริยาที่ปรุงแต่งให้สำเร็จรูป มีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่าสังขารทั้งหลาย.

อุปมาแห่งสังขาร

ภิกษุ ท.! บุรุษผู้หนึ่งมีความต้องการด้วยแก่นไม้ เสาหาแก่นไม้ที่ยวหาแก่นไม้มีอยู่, เขาจึงถือเอาขวานอันคมเข้าไปสู่ป่า. เขาเห็นต้นกล้วยต้นใหญ่ ในป่านั้น ลำต้นตรง ยังอ่อนอยู่ ยังไม่เกิดแกนไว้. เขาตัดต้นกล้วยนั้นที่โคน แล้วตัดปลาย แล้วจึงปอกกาบออก. บุรุษนั้น เมื่อปอกกาบออกอยู่ ณ ที่นั้น ก็ไม่พบ แม้แต่กระพี้ (ของมัน) จักพบแก่นได้อย่างไร. บุรุษผู้มีจักขุ (ตามปรกติ) เห็นต้นกล้วยนั้นก็เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย. เมื่อบุรุษนั้นเห็นอยู่ เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, ต้นกล้วยนั้นย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในต้นกล้วยนั้น จะพึงมีได้อย่างไร, อุปมานี้ฉันใด; ภิกษุ ท.! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ สังขารทั้งหลาย ชนิดโคชชนิดหนึ่งมีอยู่ จะเป็นอดีต อนาคต หรือปัจจุบันก็ตาม เป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม หยาบหรือละอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม มีในที่ไกลหรือที่ใกล้ก็ตาม; ภิกษุสังเกตเห็น (การเกิดขึ้นแห่ง) สังขารทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย. เมื่อภิกษุนั้นสังเกตเห็นอยู่ เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, สังขารทั้งหลาย ย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุ ท.! ก็แก่นสารในสังขารทั้งหลายเหล่านั้น จะพึงมีได้อย่างไร.

ความหมายของคำว่า “วิญญาน”

ภิกษุ ท.! คนทั่วไปกล่าวกันว่า “วิญญาน” เพราะอาศัยความหมายอะไรเล่า ? ภิกษุ ท.! เพราะกิริยาที่รู้แจ้ง (ต่ออารมณ์ที่มากกระทบ) ได้ มีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่า วิญญาน. สิ่งนั้นย่อมรู้แจ้ง ซึ่งอะไร ? สิ่งนั้นย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความเปรี้ยวบ้าง, ย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความขมบ้าง, ย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความเผ็ดร้อนบ้าง, ย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความหวานบ้าง, ย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความขื่นบ้าง, ย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความความไม่ขื่นบ้าง, ย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความเค็มบ้าง, ย่อมรู้แจ้ง ซึ่งความไม่เค็มบ้าง (ดังนี้ เป็นต้น) ภิกษุ ท.! เพราะกิริยาที่รู้แจ้ง (ต่ออารมณ์ที่มากกระทบ) ได้ มีอยู่ในสิ่งนั้น (เช่นนี้แล) ดังนั้น สิ่งนั้น จึงถูกเรียกว่า วิญญาน.

อุปมาแห่งวิญญาน

ภิกษุ ท.! นักแสดงกลก็ตาม ลูกมือของนักแสดงกลก็ตาม แสดงกลอยู่ที่ทางใหญ่สี่แยก. บุรุษผู้มีจักขุ (ตามปรกติ) เห็นกลนั้น ก็เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย. เมื่อบุรุษผู้นั้นเห็นอยู่ เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, กลนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุ ท.! ก็แก่นสาร ในกลนั้น จะพึงมีได้อย่างไร, อุปมานี้ฉันใด; ภิกษุ ท.! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ วิญญานชนิดใดชนิดหนึ่ง มีอยู่ จะเป็นอดีตอนาคตหรือปัจจุบันก็ตาม เป็นภายในหรือภายนอกก็ตาม หยาบหรือตะเอยดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม มีในที่ไกลหรือใกล้ก็ตาม; ภิกษุสังเกตเห็น (การเกิดขึ้นแห่ง) วิญญานนั้น ย่อมเพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกาย เมื่อภิกษุนั้นสังเกตเห็นอยู่ เพ่งพินิจพิจารณาโดยแยกกายอยู่, วิญญานนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างของเปล่า และปรากฏเป็นของหาแก่นสารมิได้ไป. ภิกษุท.! ก็แก่นสารในวิญญานนั้น จะพึงมีได้อย่างไร.

อุปมาแห่งกาม

ความอร่อยที่ไม่คุ้มกับความทุกข์

กามทั้งหลาย เรากล่าวแล้วว่า มีรสอร่อยน้อย มีทุกข์มาก มีเรื่องทำให้คับแค้นใจมาก และมีโทษอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่ ควรเปรียบด้วยท่อนแห่งกระดูก, ควรเปรียบด้วยชิ้นเนื้อ, ควรเปรียบด้วยคบเพลิงหญ้า, ควรเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง, ควรเปรียบด้วยของในความฝัน, ควรเปรียบด้วยของยืม, ควรเปรียบด้วยผลไม้, ควรเปรียบด้วยเจียงสับเนื้อ, ควรเปรียบด้วยหอกและหลาว, และควรเปรียบด้วยหัวงูฉะนั้น.

ก็แต่ว่า อริยบุคคลขุกันชวาธิปุพพะนี้ เพราะตัวเอง ถือเอาธรรมที่เราแสดงแล้วผิด จึงกล่าวตู่พวกเราด้วย ขูดรากตนเองด้วย และประสพสิ่งมิใช่บุญ เป็นอันมากด้วย, ข้อนั้น จักเป็นไป เพื่อความทุกข์ อันมิใช่ประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนาน แก่โมฆบุรุษนั้นแล.

- ม. ม. ๑๒/๒๖๖/๒๗๗.

กามเปรียบด้วยรูรั้วของเรือ

เมื่อสัตว์ มีความใคร่ในกามอยู่, ถ้ากามนั้น สำเร็จแก่เขาคือเขาได้ตามปรารถนาแล้ว, เขา ย่อมมีปีติในใจโดยแท้. เมื่อสัตว์ ผู้มีความพอใจ กำลังใคร่ในกามอยู่, ถ้ากามนั้น สูญหายไป, เขา ย่อมเดือดร้อน เหมือนถูกแทงด้วยศร ฉะนั้น.

ผู้ใด เว้นขาดจากกาม ด้วยความเห็น ว่าเป็นคูก้าง ผู้นั้นเป็นคนมีสติ ถ่วงพินัดันหาอันส่ายไปในโลกนี้เสียได้. ผู้ใด เข้าไปผูกใจอยู่ในที่นา ที่สวน เงิน โภค ไม้ ทาสชายและสตรี พวกพ้อง และกามทั้งหลายอื่น ๆ เป็นอันมาก ก็เลสามารถยอมครอบงำบุคคลผู้นั้นได้, อันตรายรอบด้าน ย่อมย่ำยีบุคคลผู้นั้น; เพราะเหตุนี้ ความทุกข์ ย่อมติดตามเขา เหมือนน้ำไหลเข้าสู่เรืออันแตกแล้ว ฉะนั้น. เพราะฉะนั้น บุคคล ควรเป็นผู้มีสติ ทุกเมื่อ, พึงเว้นขาดจากกาม, ละกามแล้ว พึงข้ามโอฆะเสียได้ จุบบุคคลอุคยาเรอดิแล้วก็พึงข้ามไปถึงฝั่งโน้น (นิพพาน) ได้ ฉะนั้นแล.

- สุตต. พ. ๒๕/๔๘๔/๔๐๘.

กามเปรียบด้วยของยืม

คหบดี! เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่ง ขอยืมทรัพย์จากผู้อื่นได้แล้วเอาลงใส่เกวียนน้อย มีตุ้มหูแก้วมณี อันล้ำค่า เป็นต้น. บุรุษ ผู้นั้น วางของยืมเหล่านั้นไว้ข้างหน้าตัวบ้าง รอบ ๆ ตัวบ้าง ขับผ่านไปตามหมู่ชวราวัน. หมู่ชนเห็นบุรุษผู้หนึ่งแล้ว ก็จะพึงกล่าวกันว่า "ท่านผู้เจริญทั้งหลายเอ๋ย! บุรุษผู้นี้ร่ำรวยจริงหนอ! ดูซี, พวกคนรวย เขาใช้สอยโภคะกันอย่างนี้เอง" ดังนี้, ครั้นเจ้าของทรัพย์ พบบุรุษ ซึ่งทำอยู่ดังนั้น ในที่ใด ๆ เขาก็จะทวงเอาทรัพย์ของเขาคืนไปเสีย ณ ที่นั้น ๆ นั่นเอง.

คหบดี! ด้วยเหตุนี้แหละ สาวกของพระอริยเจ้า ย่อมพิจารณาเห็นโดยประจักษ์ดังนี้ว่า "กามทั้งหลาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่า มีอุปมาด้วยของยืม เป็นสิ่งที่ให้กิดทุกข์มาก ทำให้คับแค้นใจมาก และมีโทษอย่างยิ่ง" ดังนี้, ครั้นเห็นกามนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามที่เป็นจริงอย่างนี้แล้ว ก็เว้นเสียโดยเด็ดขาด ซึ่งความเพ่ง มีประการต่าง ๆ อันอาศัยอารมณ์ต่าง ๆ [กามคุณห้า รูป เสียง กลิ่น รส และ โสภณวัตถุ (สัมผัสทางกาย)], แล้ว

เจริญซึ่งความเพ่งอันเดียว อันอาศัยอารมณ์อันเดียว (คืออาศัยอุเบกขาที่เป็นองค์ของจตุตถฌาน) อันเป็นที่ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือของอุปาทานอันมีอยู่ในหือโลก โดยประการทั้งปวงแล.

- ม. ม. ๑๓/๔๓/๕๒.

กามเปรียบด้วยผลไม้

คหบดี! เปรียบเหมือนป่าใหญ่ ตั้งอยู่ไม่ไกลหมู่บ้านหรือนิคมนัก. ในป่าใหญ่นั้น มีต้นไม้ ซึ่งมีผลน่ากินด้วย ดอกด้วย, ส่วนผลที่หล่นอยู่ตามพื้นดินไม่มีเลย. ครั้งนั้น มีบุรุษผู้หนึ่งผ่านมา เป็นผู้ต้องการด้วยผลไม้ เทียวแสวงหาผลไม้อยู่, เขาเข้าไปยังป่านั้นแล้ว พบต้นไม้ต้นนั้นแล้วคิดว่า "ต้นไม้นี้มีผลน่ากินด้วย ดอกด้วย ส่วนผลที่หล่นอยู่ตามพื้นดินไม่มีเลย และเราก็รู้จักวิธีขึ้นต้นไม้, ถ้าไหน เราขึ้นสู่ต้นไม้แล้ว จะพึงกินผลไม้ตามความพอใจด้วย จะพึงยังห่อให้เต็มด้วย" ดังนี้แล้ว เขาก็ขึ้นสู่ต้นไม้ นั้น เก็บกินตามความพอใจด้วย ห่อจนเต็มห่อด้วย.

ในลำดับนั้นเอง บุรุษคนที่สอง ซึ่งเป็นผู้ต้องการด้วยผลไม้ เทียวแสวงหาผลไม้อย่างเดียวกัน ถือขวานคม ผ่านมาที่นั่น, เขาเข้าไปยังป่านั้นแล้วก็พบต้นไม้ต้นเดียวกัน ซึ่งมีผลน่ากินด้วย ดอกด้วย, เขาจึงคิดว่า "ต้นไม้ มีผลน่ากินด้วย ดอกด้วย ส่วนผลที่หล่นอยู่ตามพื้นดินไม่มีเลยและเราก็ไม่รู้จักวิธีขึ้นต้นไม้, ถ้าไหน เราจะโค่นมันที่โคนแล้วจะพึงกินผลไม้ตามความพอใจด้วย จะพึงยังห่อให้เต็มด้วย" ดังนี้แล้ว เขาก็โค่นต้นไม้ที่โคน.

คหบดี! ท่านจะสำ คัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? บุรุษผู้ขึ้นอยู่บนต้นไม้คนแรก, ถ้าเขาไม่รีบลงมาโดยเร็วไซ้, เมื่อต้นไม้ล้มลง, เขาก็จะต้องมือหักบ้าง เท้าหักบ้าง หรืออวัยวะน้อยใหญ่ส่วนใดส่วนหนึ่งหักบ้าง โดยแท้. บุรุษผู้นั้น ก็จะถึงซึ่งความตาย หรือได้รับทุกข์เจียนตาย เพราะข้อนี้เป็นเหตุ มิใช่หรือ?

"อย่างนั้น พระเจ้าข้า!"

คหบดี ด้วยเหตุนี้แหละ สาวกของพระอริยเจ้า ย่อมพิจารณาเห็นโดยประจักษ์ดังนี้ ว่า

"กามทั้งหลาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่า มีอุปมาด้วยผลไม้ เป็นสิ่งที่ให้เกิดทุกข์มาก ทำให้ลับแค้นใจมาก และมีโทษอย่างยิ่ง" ดังนี้, ครั้นเห็นกามนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามที่เป็นจริงอย่างนี้แล้ว ก็เว้นเสียโดยเด็ดขาด ซึ่งความเพ่ง มีประการต่าง ๆ อันอาศัยอารมณ์ต่าง ๆ (กามคุณห้า), แล้วเจริญซึ่งความเพ่งอันเดียว อันอาศัยอารมณ์อันเดียว อันเป็นที่ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือของอุปาทานอันมีอยู่ในหือโลก โดยประการทั้งปวง แล.

- ม. ม. ๑๓/๔๔/๕๓.

ความอโรยกลางกองทุกข์ (ความลวงของกาม)

มาคัณ ทิยะ! บุรุษ โรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล สุกปลั่ง ถูกตัวเชื้อโรคเกาะกัดอยู่ ใช้เล็บเกาปากแผลอยู่ รมตัวอยู่ที่หลุมถ่านไฟ. มาคัณ ทิยะ! เขาทำ เช่นนั้นอยู่เพียงใด, ปากแผลของเขา ก็ยังไม่สะอาด ยิ่งมีกลิ่นเหม็น และเปื้อยเน่ามากยิ่งขึ้น อยู่เพียงนั้น, จะมีความรู้สึกสักว่า ความพอใจ และความสบายเนื้ออยู่บ้าง ก็ตรงที่แผลได้รับการเกาหรือการอบอุ้ม เพราะไฟนั้นเป็นเหตุข้อนี้มีอุปมานั้นใด;

มาคัณ ทิยะ! อุปไมยก็ฉนั้น คือ สัตว์ทั้งหลาย ยังเป็นผู้ไม่ไปปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลาย ถูกกามตัณหาเกาะกัดอยู่ ถูกความเร่าร้อนเพราะกามแผดเผาอยู่ ก็ยังขึ้นเสพกามทั้งหลายอยู่นั่นเอง. มาคัณ ทิยะ! เขายังทำ เช่นนั้น อยู่เพียงใด, กามตัณหาของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเจริญขึ้นด้วย เขาถูกความเร่าร้อนเพราะกามแผด

เผาอยู่ด้วย และสัตว์เหล่านั้น จะมีความรู้สึกกลัวความพอใจ และความสบายเนื้ออยู่บ้าง ก็ตรงที่รสอันอาศัยกามคุณ ๕ เป็นเหตุอยู่เพียงนั้น เท่านั้นแล.

ม. ม. ๑๓/๒๓๔/๒๘๕

กามเปรียบด้วยคบเพลิงทวนลม

คหบดี! เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่ง ถือเอาคบหลู้อาแห่ง ที่ติดไฟโพลงอยู่ พาทวนลมไป.

คหบดี! ท่าน จะสำคัญ ความ ชื่อนั้น ว่าอย่างไร? ถ้าบุรุษ ผู้หนึ่งไม่รีบทิ้งคบหลู้อาแห่งนั้นเสียโดยเร็วไซ้, คบไฟนั้น ก็จะพียงลามไม้มือ ไม้เท้า แขน หรือหม้อวิฆะน้อยใหญ่ ส่วนใดส่วนหนึ่งของบุรุษนั้น, เขาก็จะถึงซึ่งความตาย หรือได้รับทุกข์เจียนตาย เพราะชื่อนั้นเป็นเหตุ มิใช่หรือ?

"อย่างนั้น พระเจ้าข้า!"

คหบดี! ด้วยเหตุนี้แหละ สาวกของพระอรหันต์ ย่อมพิจารณา เห็นโดยประจักษ์ดังนี้ว่า "กามทั้งหลาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่า มีอุปมาด้วยคบหลู้อาแห่ง เป็นสิ่งที่ให้เกิดทุกข์มากทำให้คับแค้นใจมาก และมีโทษอย่างยิ่ง" ดังนี้, ครั้นเห็นกามนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามที่เป็นจริงอย่างนี้แล้ว ก็เว้นเสียโดยเด็ดขาด ซึ่งความเพ่ง มีประการต่าง ๆ อันอาศัยอารมณ์ต่าง ๆ (กามคุณห้า), แล้วเจริญซึ่งความเพ่งอันเดียว อันอาศัยอารมณ์อันเดียว (คืออาศัยอุเบกขาที่เป็นองค์ของจตุตถฌาน) อันเป็นที่ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือของอุปาทานอันมีอยู่ในเหยื่อโลก โดยประการทั้งปวงแล.

- ม. ม. ๑๓/๔๒/๔๕.

อุปมาว่าด้วยอริยสัจ

สัตว์จำพวกวิบาตกับการเห็นอริยสัจ ๔

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนบุรุษทิ้งแอก (ไม้ไผ่) ซึ่งมีรูอยู่เพียงรูเดียว ลงไปในมหาสมุทร. ในมหาสมุทรนั้น มีเต่าตาบอดตัวหนึ่ง ล่องไปร้อยปี ๆ จะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ.

ภิกษุ ท.! เธอจะสำคัญความข้อนี้อะไร : จะเป็นไปได้ไหม ที่เต่าตาบอดตัวนั้น ล่องไปร้อยปี ๆ จึงผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อนั้นจะเป็นไปได้บ้าง ก็ต่อเมื่อล่องกาลนานยาวในบางคราว".

ภิกษุ ท.! ข้อที่ เต่าตาบอด ตัวนั้น ต่อ ล่องไปร้อยปี ๆ จึงผุดขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง ๆ จะพึง ยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ยังจะ เร็วเสียกว่าการที่คนพาลซึ่งเข้าถึงการเกิดเป็นวิบาตแล้ว จักได้ความเป็นมนุษย์สักครั้งหนึ่ง.

ข้อนั้นเพราะเหตุอะไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า ในหมู่สัตว์จำพวกวิบาตนั้น ไม่มีสัมมจริยา ไม่มีสมจริยา ไม่มีกุศลจริยา ไม่มีบุญญจริยา, มีแต่การเคี้ยวกินซึ่งกันและกัน. ภิกษุ ท.! การที่ สัตว์มีกำลังมากกว่าเคี้ยวกินสัตว์ที่มีกำลังน้อยกว่า ย่อม เป็นไปเป็นธรรมดา ในหมู่สัตว์จำพวกวิบาตนั้น.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ข้อนั้น เพราะความที่ไม่เห็นอริยสัจทั้งสิ้น.

อริยสัจสี่ อย่างไรเล่า ? สี่อย่างคือ อริยสัจคือทุกข์ อริยสัจคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุ ท.! เพราะเหตุนี้ ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า "ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้" ดังนี้.

- มหาวาร. ส. ๑๕/๕๖๘/๑๗๔๓.

อย่าคิดเรื่องโลก แต่จงคิดเรื่องอริยสัจ

ภิกษุ ท.! มีเรื่องราวในกาลก่อน : บุรุษผู้หนึ่ง ตั้งใจว่าจะคิด ซึ่งความคิดเรื่องโลก, จึงออกจากนครราชคฤห์ไปสู่สระบัวชื่อ สุมาคธา แล้วนั่งคิดอยู่ที่ริมฝั่งสระ. บุรุษนั้นได้เห็นแล้ว ซึ่งหมู่เสนาประกอบด้วยองค์สี่ (คือช้าง ม้า รถ พลเดินเท้า) ที่ฝั่งสระสุมาคธานั้น เข้าไปอยู่ ๆ สู่แห่งารากบัว.

ครั้นเขาเห็นแล้วเกิดความไม่เชื่อตัวเองว่า "เรานี้บ้าแล้ว เรานี้วิกลจริตแล้ว, สิ่งใดไม่มีในโลกเราได้เห็นสิ่งนั้นแล้ว" ดังนี้. ภิกษุ ท.! บุรุษนั้นกลับเข้าไปสู่นครแล้ว ป่าวร้องแก่มหาชน ว่า "ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าเป็นบ้าแล้ว ข้าพเจ้าวิกลจริตแล้ว, เพราะว่าสิ่งใดไม่มีอยู่ในโลก ข้าพเจ้ามาเห็นแล้วซึ่งสิ่งนั้น" ดังนี้. มีเสียงถามว่า เห็นอะไรมา ? เขาบอกแล้วตามที่เห็นทุกประการ. มีเสียงรับรองว่า "ถูกแล้ว, ท่านผู้เจริญเอ๋ย ! ท่านเป็นบ้าแล้ว ท่านวิกลจริตแล้ว".

ภิกษุ ท.! แต่ว่าบุรุษนั้น ได้เห็นสิ่งที่มีจริง เป็นจริง หาใช่เห็นสิ่งไม่มีจริง ไม่เป็นจริงไม่. ภิกษุ ท.! ในกาลก่อนดึกดำบรรพ์ : สงครามระหว่างพวกเทพกับอสูรได้ตั้งประชิดกันแล้ว. ในสงครามครั้งนั้น พวกเทพเป็นฝ่ายชนะ

อสูรเป็นฝ่ายแพ้. พวกอสูรกลัว แล้วแอบหนีไปสู่ภพแห่งอสูร โดยผ่านทางเหง้ารากบัว หลอกพวกเทพให้หลงคั่นอยู่. (เรื่องของโลกย่อมพิสดารไม่สิ้นสุดถึงเพียงนี้).

ภิกษุ ท.! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้ พวกเธอทั้งหลาย จงอย่าคิดเรื่องโลก โดยนัยว่า "โลกเที่ยงหรือ ? โลกไม่เที่ยงหรือ? โลกมีที่สุดหรือโลกไม่มีที่สุดหรือ? ชีพก็ดวงนั้น ร่างกายก็ร่างนั้นหรือ ? ชีพก็ดวงอื่น ร่างกายก็ร่างอื่นหรือ ? ตถาคตตายแล้วย่อมเป็นอย่างที่เป็นมาแล้วนั้น อีกหรือ? ตถาคตตายไปแล้ว ไม่เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วนั้น อีกหรือ? ตถาคตตายไปแล้ว เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วอีกก็มี ไม่เป็นก็มี หรือ ? ตถาคตตายไปแล้ว เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วอีกก็ไม่เชิง ไม่เป็นก็ไม่เชิง หรือ ?" เพราะเหตุไรจึงไม่ควรคิดเล่า ? ภิกษุ ท.! เพราะความคิดนั้น ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์ไม่เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์ ความคลายกำหนด ความดับ ความรำงับ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน เลย.

ภิกษุ ท.! เมื่อพวกเขาจะคิด จงคิดว่า "เช่นนี้ ๆ เป็นทุกข์, เช่นนี้ ๆ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, เช่นนี้ ๆ เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และเช่นนี้ ๆ เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์:" ดังนี้ เพราะเหตุไรจึงควรคิดเล่า ? เพราะความคิดนี้ ย่อมประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์ เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์ ความคลายกำหนด ความดับความรำงับ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน.

ภิกษุ ท.! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้ พวกเขาพึง ทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริง ว่า "นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์" ดังนี้ เกิด.

- มหาวาร. ส. ๑๘/๕๕๘ - ๕๕๘/๑๗๒๕ - ๑๗๒๗.

ทุกข์ประเภทใหญ่ ๆ ก็มีพอแล้วสำหรับสัตว์จะสำนึกตัวมารู้ภัย

(ไม่จำเป็นจะต้องผ่านทุกข์ทุกชนิดทุกขนาด)

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนบุรุษ ตัดหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ นำมารวมไว้ในที่เดียวกัน; ครั้นนำมารวมไว้ในที่เดียวกันแล้วกระทำให้เป็นเครื่องเสียบร้อย; ครั้นกระทำให้เป็นเครื่องเสียบร้อยแล้ว ก็เสียบสัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทร ที่เครื่องเสียบขนาดใหญ่, เสียบสัตว์ขนาดกลาง ๆ ในมหาสมุทรที่เครื่องเสียบขนาดกลาง, เสียบสัตว์ขนาดเล็ก ๆ ในมหาสมุทร ที่เครื่องเสียบขนาดเล็ก. ภิกษุ ท.! สัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทรยังไม่ทันจะหมด แต่หญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ก็หมดเสียแล้ว. ภิกษุ ท.! สัตว์ตัวเล็กในมหาสมุทรขนาดที่เสียบด้วยเครื่องเสียบได้โดยยากนั้น มีมากกว่านั้นมากนัก. ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! เพราะมันมาก โดยตัวมันเล็ก, ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุ ท.! อบายก็กว้างใหญ่อย่างนั้นเหมือนกัน. จากอบายที่กว้างใหญ่อย่างนั้นก็มี ญาณสัมปັນนบุคคล หลุดพ้นออกมาได้ เขารู้ตามเป็นจริงว่า "นี่ ความทุกข์, นี่เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, นี่ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์" ดังนี้.

ภิกษุ ท.! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า "ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้" ดังนี้.

มหาวาร. ส. ๑๕/๕๕๑/๑๗๑๕.

การรู้อริยสังขารดีกว่าการดับไฟที่กำลังไหม้อยู่บนศีรษะ

ภิกษุ ท.! เมื่อไฟลุกโพลง ๆ อยู่ที่เสื้อผ้าที่ดีที่ศีรษะก็ดี บุคคลนั้นควรจะทำอย่างไร ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เมื่อไฟลุกโพลง ๆ อยู่ที่เสื้อผ้าที่ดีที่ศีรษะก็ดี, เพื่อจะดับเสียซึ่งไฟ ที่เสื้อผ้าที่ดี ที่ศีรษะก็ดี สิ่งที บุคคลนั้นพึงกระทำโดยยิ่งก็คือ ฉันทะ วายามะ อุตสาหะ อุตโสพหิ อัมปปฏิวานี สติ และสัมปชัญญะ (เพื่อจะดับไฟนั้นเสีย)."

ภิกษุ ท.! (แม้กระนั้นก็ดี) วิญญูชนจะไม่ใส่ใจ จะไม่เอาใจใส่กับเสื้อผ้าที่ดีที่ศีรษะก็ดีที่ไฟกำลังลุกโพลงอยู่; แต่จะรู้อริยสังขารดีกว่าสิ่งที่ควรกระทำโดยยิ่งก็คือฉันทะ วายามะ อุตสาหะ อุตโสพหิ (จะมักเขม้น) อัมปปฏิวานี (ไม่ถอยหลัง) สติ และสัมปชัญญะ เพื่อรู้อริยสังขารตามเป็นจริง ซึ่งอริยสังขารทั้งสี่ที่ตนยังไม่รู้เฉพาะ.

อริยสังขาร อย่างไรเล่า ? สืออย่างคือ อริยสังขารทุกข์ อริยสังขารคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ อริยสังขารคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อริยสังขารคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุ ท.! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า "ทุกข์เป็นอย่างนี้. เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้" ดังนี้.

- มหาวาร. ส. ๑๕/๕๕๐/๑๗๑๗.

การรู้อริยสังขาร ทำให้มีตาสมบุรณ์

ภิกษุ ท.! บุคคล ๓ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก. สามจำพวกอย่างไรเล่า? สามจำพวกคือ คนตาบอด(อนุโธ), คนมีตาข้างเดียว(เอกจกฺขุ), คนมีตาสองข้าง (ทวิจกฺขุ).

ภิกษุ ท.! คนตาบอดเป็นอย่างไรเล่า? คือคนบางคนในโลกนี้ ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โลก ทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง; และไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล - ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำ และธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล คนตาบอด (ทั้งสองข้าง).

ภิกษุ ท.! มีคนตาข้างเดียวเป็นอย่างไรเล่า? คือคนบางคนในโลกนี้ มีตาที่เป็นเหตุให้ได้ โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง; แต่ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล - ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและ ธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล คนมีตาข้างเดียว.

ภิกษุ ท.! คนมีตาสองข้างเป็นอย่างไรเล่า? คือคนบางคนในโลกนี้ มีตาที่เป็นเหตุให้ได้ โภค ทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง; และมีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรม

ที่เป็นกุศลและอกุศล - ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและ
ธรรมฝ่ายขาว นี้ก็อย่างหนึ่ง. ภิกษุ ท ! นี้แล คนมีตาสองข้าง.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุมีตาสมบุรณ์ (จกขุมา) เป็นอย่างไรเล่า ? คือภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดตาม
ความเป็นจริงว่า “นี่ความทุกข์, นี่เหตุให้เกิดแห่งทุกข์, นี่ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่ทางดำเนิน
ให้ถึงความดับ ไม่เหลือแห่งทุกข์” ดังนี้.ภิกษุ ท. ! นี้แลภิกษุมีตาสมบุรณ์.

ติกิ. อ. ๒๐/๑๖๒, ๑๔๗/๔๖๘, ๔๕๕

อุปมาแห่งตัณหา

ลักษณะการแห่งตัณหา

ตัณหา ย่อมปกคลุมบุคคล ผู้ประพฤตินเป็นคนมัวเมาเหมือนเครื่องเกาเมาลัว (ใบคกขึ้นปกคลุมต้นไม้ อยู่) ฉะนั้น. เขาผู้ถูกตัณหาปกคลุมแล้ว ย่อมเร่ร่อนไปสู่กพน้อยกพใหญ่ เหมือนวานรต้องการผลไม้ เร่ร่อนไปในป่า ฉะนั้น.

ตัณหา ซึ่งเป็นของลามก ส่ายซ่านไปได้ทั่วโลกนี้ ครอบงำผู้ใดเข้าแล้ว, ความโศกทั้งหลาย ย่อมลุลกลามแก่ บุคคลผู้นั้น เหมือนหญ้าวิระณะ^๑ ซึ่งงอกงาม แผ่กว้างออกไปโดยเร็ว ฉะนั้น.

ต้นไม้ แม้ถูกตัดแล้ว แต่เมื่อรากยังมั่นคง ไม่มีอันตรายย่อมงอกงามขึ้นมาได้อีก ฉนั้น; ความทุกข์นี้ก็ฉนั้น นั้น, เมื่อตัณหาสูญ (ซึ่งเป็นรากเง้าของมัน) ยังไม่ถูกถอนขึ้นแล้ว, มันย่อมเกิดขึ้นร่ำไป.

ตัณหา ซึ่งมีกระแสสามสิบหกสาย มีกำลังกล้าแข็ง ไหลไปตามใจชอบ ของบุคคลใด มีอยู่, ความดำริซึ่ง อาศัยยาระยะ มีกระแสอันใหญ่หลวง ย่อมพัดพาไป ซึ่งบุคคลนั้น อันมีทิวฏฐิตเป็นธรรมดา.

กระแส (แห่งตัณหา) ย่อมหลังไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง.

เถาว์ลัย (คือตัณหา) แตกขึ้นแล้ว ตั้งอยู่. ท่านทั้งหลาย เห็นเถาว์ลัยนั้นเกิดขึ้นแล้ว จงตัดรากมันเสีย ด้วย ปัญญา.

โสมนัส ซึ่งซาบซ่านและมีเยื่อใย มีอยู่แก่สัตว์, สัตว์เหล่านั้น จึงแสวงสุข เพราะอาศัยความยินดี, สัตว์ เหล่านั้นแหละเป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา.

หมู่สัตว์ เષชัญหน้าด้วยตัณหา (เครื่องให้เกิดความสะดุ้ง) ย่อมกระสับกระส่าย เหมือนกระต่ายที่ติดบ่วง เષชัญหน้านายพรานกระสับกระส่ายอยู่ ฉะนั้น. สัตว์ผู้ช้องแล้วด้วยสัญโญชน์ ก็เข้าถึงความทุกข์อยู่ร่ำไป ตลอดกาล นาน แล.

- ฐ. ป. ๒๕/๖๐/๓๔.

นำหวานอาบยากพิช

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือน ถ้วยดื่มสำริดมีเครื่องดื่มใส่อยู่แล้วชนิดหนึ่ง สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และรส แต่ว่ามียา พิษปนติดอยู่. ครั้งนั้น มีบุรุษผู้หนึ่งซึ่งกำลังร้อนจัด มีความร้อนระอุไปทั้งตัว เหน็ดเหนื่อย คอแห้ง กระหายน้ำ มาถึงเข้า. คนทั้งหลายบอกแก่บุรุษนั้นว่า "นี่แน่ท่านผู้เจริญ! ถ้วยดื่มสำริดใบนี้ มีเครื่องดื่ม สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่นและ รส สำหรับท่าน, แต่ว่ามียาพิษปนติดอยู่, ถ้าหากท่านต้องการดื่มก็ดื่มได้, เมื่อท่านกำ ถ้วยดื่ม จักติดใจมันด้วยสีของ มันบ้าง ด้วยกลิ่นของมันบ้าง ด้วยรสของมันบ้าง; แต่ว่า ครั้นดื่มเข้าไปแล้ว ท่านจักถึงความตาย หรือได้รับทุกข์ เจียนตายเพราะเหตุนี้" ดังนี้.

^๑ วิระณะ เป็นชื่อซึ่งหมายถึงหญ้าที่ขึ้นรกแผ่กว้างโดยเร็วชนิดหนึ่ง ยังไม่ทราบชื่อในภาษาไทย

บุรุษนั้นไม่ทันจะพิจารณาด้วยคัมภีร์อันนั้น (ว่าจะควรคัมหรือไม่ควรคัมอย่างไร เป็นต้น)รีบคัมเอา ๆ ไม่ยอมวาง. บุรุษนั้น ก็ถึงความตาย หรือได้รับทุกข์เจียนตาย เพราะเหตุนั้น. ฉะนั้นคัมคัมนั้น ที่สมณะหรือพรหมณ์พวกใด ในกาลอดีตก็ตาม. ในกาลอนาคตกก็ตาม, ในกาลนี้ก็ตาม, ย่อมเห็นสิ่งอันเป็นที่รักที่สนิทใจในโลก โดยความเป็นของเที่ยง ฯลฯ.... ย่อมไม่หลุดพ้นจากทุกข์" ดังนี้.

- นิทาน. ส. ๑๖/๑๓๒-๑๓๓/๒๕๔-๒๖๐.

ความสิ้นตัณหา คือ นิพพาน

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ที่เรียกว่า 'สัตว์ สัตว์' ดังนี้, อันว่าสัตว์มิได้ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า ? พระเจ้าข้า !"

ราชะ ! ความพอใจอันใด ราคะอันใด นันทอันใด ตัณหาอันใดมีอยู่ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาน, เพราะการติดแล้ว ช้องแล้ว ในสิ่งนั้น ๆ, เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า 'สัตว์' ดังนี้.

ราชะ ! เปรียบเหมือนพวกกุมารน้อย ๆ หรือกุมารีน้อย ๆ เล่นเรื่อนน้อย ๆ ที่ทำด้วยดินอยู่, ครอบใดเขายังมีราคะ มีฉันทะ มีความรัก มีความกระหายมีความเร่าร้อน และมีตัณหา ในเรื่อนน้อยที่ทำ ด้วยดินเหล่านั้น ;

ครอบนั้นพวกเด็กน้อยนั้น ๆ ย่อมอาลัยเรื่อนน้อยที่ทำ ด้วยดินเหล่านั้น ย่อมอยากเล่น ย่อมอยากมีเรื่อนน้อยที่ทำ ด้วยดินเหล่านั้น. ย่อมยึดถือเรื่อนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้นว่าเป็นของเรา ดังนี้.

ราชะ ! แต่เมื่อใดแล พวกกุมารน้อย ๆ หรือกุมารีน้อย ๆ เหล่านั้น มีราคะไปปราศแล้ว มีฉันทะไปปราศแล้ว มีความรักไปปราศแล้ว มีความกระหายไปปราศแล้ว มีความเร่าร้อนไปปราศแล้ว มีตัณหาไปปราศแล้ว ในเรื่อนน้อยที่ทำ ด้วยดินเหล่านั้น, ในกาลนั้นแหละพวกเขาจะยอมทำ เรื่อนน้อย ๆ ที่ทำ ด้วยดินเหล่านั้น ให้กระจัดกระจาย เรื่อยรายเกลื่อนกล่นไป กระทำ ให้จบการเล่นเสียด้วยมือและเท้าทั้งหลาย, อุปมานี้ฉันใด ;

ราชะ ! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ แม้พวกเขาทั้งหลายจงเรื่อยรายกระจายออก ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน. จงขจัดเสียให้ถูกวิธี, จงทำให้เหลือกลาย โดยถูกวิธี, จงทำให้จบ การเล่นให้ถูกวิธี, จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหาเกิด.

ราชะ! เพราะว่า ความสิ้นไปแห่งตัณหา นั้น คือ นิพพาน ดังนี้ แล.

- ขนุ. ส. ๑๗/๒๓๒/๓๖๗.

อาการที่ทุกข์เกิดมาจากตัณหา

ภิกษุ ท.! เมื่อภิกษุเป็นผู้มีปกติเห็นโดยความเป็นอัสสาทะ (น่ารัก น่ายินดี) ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน (อุปาทานนิยธรรม) อยู่, ตัณหาย่อมเจริญอย่างทั่วถึง, เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน; เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ; เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ; เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกข์ะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนไฟกองใหญ่ ฟิงลุกโผลงด้วยไม้สับเล่มเกวียนบ้าง ยี่สับเล่มเกวียนบ้าง สามสับเล่มเกวียนบ้าง สี่สับเล่มเกวียนบ้าง. บุรุษพึงเติมหญ้าแห้งบ้าง มูลโคแห้งบ้าง ไม้แห้งบ้าง ลงไปในกองไฟนั้นตลอดเวลาที่ควรเติม อยู่เป็นระยะ ๆ. ภิกษุ ท! ด้วยอาการอย่างนี้แล ไฟกองใหญ่ซึ่งมีเครื่องหล่อเลี้ยงอย่างนั้น มีเชื้อเพลิงอย่างนั้น ก็จะมีลุกโผลงตลอดกาลยาวนาน, ข้อนี้ฉันใด; ภิกษุ ท.! เมื่อภิกษุเป็นผู้มีปกติเห็นโดยความเป็นอัสสาทะ

(นารักน่ายินดี) ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานอยู่, คัมภาย่อมเจริญ อย่างทั่วถึง ฉะนั้นเหมือนกัน. เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน; เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ; เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ; เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัส อุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้ แล.

- นิทาน. สํ. ๑๖/๑๐๒/๑๕๖-๑๕๗.

อุปมาเกี่ยวกับโลกธรรม

ฤทธิเดชของลาภสักการะ

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนบุรุษผู้ล่าสัตว์ นำเอาเชือกมีคมอันหยาบมาพันรอบๆ แข็ง แล้วลีไปสีมา. เชือกนั้น ย่อมบาดผิวหนัง, ครั้นบาดผิวหนังแล้วย่อมบาดหนัง, ครั้นบาดหนังแล้วย่อมบาดเนื้อ, ครั้นบาดเนื้อแล้วย่อมบาดเอ็น, ครั้นบาดเอ็นแล้วย่อมบาดกระดูก, ครั้นบาดกระดูกแล้วย่อมเข้าจรดอยู่ที่เยื่อกระดูก ข้อนี้ฉันใด ;

ภิกษุท.! ลาภสักการะและเสียงเย็นขอนี้ก็ฉันนั้น : มันย่อมจะบาดผิพหหนัง ,ครั้นบาดผิวหนังแล้ว ย่อมจะบาดหนัง, ครั้นบาดหนังแล้ว ย่อมจะบาดเนื้อ, ครั้นบาดเนื้อแล้ว ย่อมจะบาดเอ็น, ครั้นบาดเอ็นแล้ว ย่อมจะบาดกระดูก, ครั้นบาดกระดูกแล้ว ย่อมจะเข้าจรดอยู่ที่เยื่อกระดูก.

ภิกษุ ท.! ลาภสักการะและเสียงเย็นขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ด้วยอาการอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า “เราทั้งหลายจักไม่เชื่อใใในลาภสักการะและเสียงเย็นขอที่เกิดขึ้น. อนึ่ง ลาภสักการะและเสียงเย็นขอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่ห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”.

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ แล.

สุนัขขี้เรื้อน

ภิกษุ ท.! ลาภสักการะและเสียงเย็นขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุ ท.! พวกเธอเห็นสุนัขจิ้งจอกตัวที่อาศัยอยู่เมื่อตอนย่ำรุ่ง แห่งราตรีนี้ไหม ?

“เห็น พระเจ้าข้า”.

ภิกษุ ท.! สุนัขจิ้งจอกตัวนั้น เป็นโรคหูชั้น (โรคเรื้อนสุนัข) วิ่งไปบนแผ่นดินก็ไม่สบาย ไปอยู่ที่โคนไม้ก็ไม่สบาย ไปอยู่กลางแจ้งก็ไม่สบาย. มันไปในที่ใด มันยืนในที่ใด มันนั่งในที่ใด มันนอนในที่ใด ล้วนแต่ได้รับทุกข์ทรมาน ในที่นั้น ๆ.

ภิกษุ ท.! ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ก็เหมือนกัน, ครั้นถูกลาภสักการะและเสียงเย็นขอครอบงำเอาแล้ว มีจิตติดแน่นอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ไปอยู่สุญญาคารก็ไม่สบาย ไปอยู่โคนไม้ก็ไม่สบาย ไปอยู่กลางแจ้งก็ไม่สบาย. เธอไปในที่ใด เธอยืนในที่ใด เธอนั่งในที่ใด เธอนอนในที่ใด ล้วนแต่ได้รับทุกข์ทรมาน ในที่นั้น ๆ.

ภิกษุ ท.! ลาภสักการะและเสียงเย็นขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ด้วยอาการอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า “เราทั้งหลายจักไม่เชื่อใใในลาภสักการะและเสียงเย็นขอที่เกิดขึ้น. อนึ่ง ลาภสักการะและเสียงเย็นขอ ที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”.

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ แล.

เต่าติดขันธ์

ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินยอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลुพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุ ท.! เรื่องเคยมีมาแล้วแต่หนหลัง : มีเต่าพันธุ์เดียวกันจำนวนมาก ฝูงหนึ่ง อาศัยอยู่บนผืนน้ำ ลึกแห่งหนึ่ง. ครั้งนั้นเต่าตัวหนึ่งได้เข้าไปหาเต่าอีกตัวหนึ่งถึงที่อยู่ แล้วพูดว่า “พ่อเต่าเอ๋ย ! เจ้าอย่าได้ไปเที่ยวหากินทางถิ่นโน้นเลย”. ภิกษุ ท.! เต่า (ตัวที่สอง) ก็ยังขึ้นไปทางถิ่นนั้น. ชาวประมงได้แทงเต่าตัวนั้นด้วยขันธ์.

กาลต่อมา เต่า (ตัวที่สอง) ได้เข้าไปหาเต่า (ตัวที่หนึ่ง) ถึงที่อยู่. เต่า (ตัวที่หนึ่ง) ได้เห็น เต่า (ตัวที่สอง) มาแต่ไกล, ครั้นเห็นจึงกล่าวทักว่า

“พ่อเต่า ! เจ้าไม่ได้ไปเที่ยวหากินทางถิ่นโน้นไม่ใช่หรือ ?”

“พ่อเต่า ! เราได้ไปมาเสียแล้ว”.

“อย่างไร พ่อเต่า ! ก็เจ้าถูกแทงถูกตีมาบ้างไหม ?”

“พ่อเต่าเอ๋ย ! เราถูกแทงถูกตีเสียแล้ว นี่ เชือกสายขันธ์ ยังมีติดหลังเรามาด้วย”.

“พ่อเต่าเอ๋ย ! สมน้ำหน้าที่ถูกแทง สมน้ำหน้าแล้วที่ถูกตี. พ่อเต่าเอ๋ย ! พ่อของเจ้า ปู่ของเจ้า ได้รับทุกข์ถึงความพินาศด้วยเชือกเส้นนี้เหมือนกัน. เจ้าจงไปเสียเดี๋ยวนี้เถิด. บัดนี้เจ้าไม่ใช่พวกของเราแล้ว”.

ภิกษุ ท.! คำว่า “ชาวประมง” เป็นคำชื่อแทนคำว่า “มารผู้มีบาป”. คำว่า “ขันธ์” เป็นคำชื่อแทนคำว่า “ลากสักการะและเสียงเหินยอ”. คำว่า “เชือกด้าย” เป็นคำชื่อแทนคำว่า “นันทิราคะ- ความกำหนัดยินดีเพราะเพลิน”.

ภิกษุ ท.! ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังรู้สึกรอรอยจิตใจในลากสักการะและเสียงเหินยอที่เกิดขึ้น หรือคืนรนใครที่จะได้ออยู่, ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ภิกษุผู้ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศด้วยขันธ์ แล้วแต่มารผู้มีบาป ใครจะทำประการใด.

ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินยอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ด้วยอาการอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า

“เราทั้งหลาย จักไม่เชื่อใยในลากสักการะและเสียงเหินยอที่เกิดขึ้น.

อนึ่ง ลากสักการะและเสียงเหินยอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๖๗/๕๔๒-๕๔๔.

ปลาถิ่นเบ็ด

ภิกษุ ท. ! ลากสักการะและเสียงเหินยอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนพรานเบ็ด ชดเบ็ดที่มีเหยื่อลงไปในห้วงน้ำลึก. ปลาที่เห็นแต่จะกินเหยื่อตัวหนึ่ง ได้กลืนเบ็ดนั้นเข้าไป. ปลาที่กลืนเบ็ดตัวนั้น ย่อมได้รับทุกข์ถึงความพินาศ แล้วแต่พรานเบ็ดผู้นั้น ใครจะทำประการใด.

ภิกษุ ท.! คำว่า “พรานเบ็ด” เป็นคำชื่อแทนคำว่า “มารผู้มีบาป” คำว่า “เบ็ด” เป็นคำชื่อแทนคำว่า “ลากสักการะและเสียงเหินยอ”.

ภิกษุ ท.! ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ยังรู้สึกอโรย ยังจิตใจในลาภสักการะและเสียงเียนยอที่เกิดขึ้น หรือคึนรนใครจะได้อยู่, ภิกษุนี้ เราเรียกว่าผู้กลิ่นเบ็ดของมาร จะได้รับทุกข์ถึงความพินาศ แล้วแต่มารผู้มีบาปใครจะทำประการใด

ภิกษุ ท.! ลาภสักการะและเสียงเียนยอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ด้วยอาการอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า

“เราทั้งหลาย จักไม่เชื่อใยในลาภสักการะและเสียงเียนยอที่เกิดขึ้น.

อนึ่ง ลาภสักการะและเสียงเียนยอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๖๖-๗/๕๓๘-๕๔๑.

ผู้กินกูด

ภิกษุ ท. ! ลาภสักการะและเสียงเียนยอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนตัวกัณฐกะ (เป็นสัตว์กินกูดชนิดหนึ่ง ซึ่งอรรถกถากล่าวว่า เวลากินกูดนั้น มันเอาสองเท้าหลังยันแผ่นดิน แล้วยกสองเท้าหน้าตั้งไว้บนกองกูด แล้วแหงนหน้ากินไปพลาง.) ซึ่งกินกูดเป็นอาหาร อิ่มแล้วด้วยกูดทอ้งปองด้วยกูด อนึ่ง กองกูดใหญ่ ก็มีอยู่ตรงหน้าของมันเพราะเหตุนี้มันจึงนี้กูดหมิ่นกัณฐกะตัวอื่นว่า

“เราผู้มีกูดเป็นภักษา อิ่มแล้วด้วยกูด ทอ้งปองด้วยกูด.

อนึ่ง กองกูดใหญ่ตรงหน้าของเราก็ยังมี.

กัณฐกะตัวอื่น มีบุญน้อย มีเกียรติน้อย ไม่รวยลากด้วยกูด” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ก็เหมือนกัน, เป็นผู้ถูกลาภสักการะและเสียงเียนยอครอบงำเอาแล้ว มีจิตติดแน่นอยู่ในสิ่งนั้น ๆ, ในเวลาเข้าครองจีวร ถือบาตร เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน หรือในเมือง, เธอได้ฉันทตามพอใจจนอิ่มแล้วในที่นั้นด้วย, ทั้งเขาก็นิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ด้วย, ของบิณฑบาตก็เต็มบาตรกลับมาด้วย. ภิกษุนี้ ครั้นกลับมาถึงวัดแล้ว ก็พูดพล่าม (เหมือนตัวกัณฐกะ) ในท่ามกลางหมู่เพื่อนภิกษุว่า

“เราได้ฉันทตามพอใจจนอิ่มแล้ว ทั้งเขายังนิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้อีก,

ของบิณฑบาตของเรานี้ก็เต็มบาตรกลับมา,

เรารวยลากด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจฉัยเภสัชบริกขาร.

ส่วนภิกษุอื่น ๆ เหล่านี้ มีบุญน้อย มีอภินิหารน้อย

จึงไม่รวยลากด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจฉัยเภสัชบริกขาร” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! ภิกษุนั้นถูกลาภสักการะและเสียงเียนยอครอบงำเอาแล้ว มีจิตติดแน่นอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ย่อมนี้กูดหมิ่นภิกษุเหล่าอื่น ผู้มีศีลเป็นที่รัก.

ภิกษุ ท.! การได้ลาภของโมฆบุรุษชนิดนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อทุกข์ ไร้ประโยชน์เกื้อกูล สิ้นกาลนาน.

ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ด้วยอาการอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า

“เราทั้งหลาย จักไม่เชื่อใยในลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้น.

อนึ่ง ลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ อย่างนี้แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๖๘/๕๔๓-๘.

ผู้ติดเชิงนาม

ภิกษุ ! ลากสักการะและเสียงเหินขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุ ท.! แกะชนิดมีขนยาว เข้าไปสู่เชิงนาม มันข้องอยู่ในที่นั้น ๆ ติดอยู่ในที่นั้น ๆ พัวพันอยู่ในที่นั้น ๆ ได้รับทุกข์พินาสอยู่ในที่นั้น ๆ, ฉันท;

ภิกษุ ท.! ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ก็ฉันทนั้น : เธอเป็นผู้ถูกลากสักการะและเสียงเหินขอครอบงำเอาแล้ว มีจิตติดแน่นอยู่ในสิ่งนั้น ๆ , ในเวลาเช้าครองจีวร ถือบาตรเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน หรือในเมือง, เธอข้องอยู่ในที่นั้น ๆ ติดอยู่ในที่นั้น ๆ พัวพันอยู่ในที่นั้น ๆ ได้รับทุกข์พินาสอยู่ในที่นั้น ๆ.

ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ด หยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ด้วยอาการอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า “เราทั้งหลายจักไม่เชื่อใยในลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้น. อนึ่ง ลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”. ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ อย่างนี้แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๒๖๘/๕๔๕-๖.

ลูกสุนัขถูกรักด้วยดีสัตว์

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย อย่างนี้กระหม่อมต่อลากสักการะและเสียงเหินขอ ที่เกิดแก่พวกพระเทวทัตเลย. ตลอดเวลา ที่พระเจ้าอชาตศัตรูกุมารยังไปบำรุงพระเทวทัตด้วยรถ ๕๐๐ คัน ทั้งเช้าทั้งเย็น, และอาหารที่นำไปมีจำนวนถึง ๕๐๐ ตำรับ อยู่เพียงใด; ตลอดเวลาเพียงนั้น, พระเทวทัตหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย อย่างเดียว, หวังความเจริญไม่ได้.

ภิกษุ ท.! ใครขี้สัตว์เข้าที่จมูกของลูกสุนัขตัวดุร้าย, ลูกสุนัขตัวนั้นก็กลับดุยิ่งกว่าเดิม ด้วยการกระทำอย่างนี้. ข้อนี้อันใด ;

ภิกษุ ท.! ตลอดเวลาที่พระเจ้าอชาตศัตรูกุมาร ไปบำรุงพระเทวทัต ด้วยรถ ๕๐๐ คันทั้งเช้าทั้งเย็น, และอาหารที่นำไปมีจำนวนถึง ๕๐๐ สำรับ อยู่เพียงใด, ตลอดเวลาเพียงนั้น, พระเทวทัตหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย อย่างเดียว, หวังความเจริญไม่ได้, ฉะนั้น.

ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่านี้ ด้วยอาการอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า

“เราทั้งหลาย จักไม่เชื่อใยในลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้น.

อนึ่ง ลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้นแล้วต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”.

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้ แล.

การออกผลเพื่อฆ่าตนเอง

ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอ เกิดขึ้นแล้วแก่พระเทวทัตเพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของตนเอง.

ภิกษุ ท.! กกล้วยเมื่อจะออกผล ก็ออกผลเพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของมันเอง ข้อนี้นั้นใด ; ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอเกิดขึ้นแล้วแก่พระเทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของตนเอง ข้อนี้นั้นนั่น.

ภิกษุ ท.! ใฝ่เมื่อจะออกผล ก็ออกผลเพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของมันเอง ข้อนี้นั้นใด ; ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอเกิดขึ้นแล้วแก่พระเทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของตนเอง ข้อนี้นั้นนั่น.

ภิกษุ ท.! ไม้้อเมื่อจะออกผล ก็ออกผลเพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของมันเอง ข้อนี้นั้นใด ; ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอเกิดขึ้นแล้วแก่พระเทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของตนเอง ข้อนี้นั้นนั่น.

ภิกษุ ท.! นางม้ออศร ย่อมตั้งครรภ์ เพื่อความตายของตนเองเพื่อความฉิบหายของมันเอง ข้อนี้นั้นใด ; ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอ เกิดขึ้นแล้วแก่พระเทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความฉิบหายของตนเอง ข้อนี้นั้นนั่น.

ภิกษุ ท.! ลากสักการะและเสียงเหินขอ เป็นอันตรายที่ทารุณแสบเผ็ดหยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ด้วยอาการอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า “เราทั้งหลาย จักไม่เชื่อใยในลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้น, อนึ่ง ลากสักการะและเสียงเหินขอที่เกิดขึ้นแล้วต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา”.

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้ แล.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสความข้อนั้นแล้ว ผู้สุกตศาสดา ได้ตรัสนิคมวจนี้อีกว่า :-

“สักการะ ย่อมฆ่าคนชั่ว เหมือนผลกล้วย ฆ่าต้นกล้วย ผลใฝ่ ฆ่าต้นใฝ่ ขุย้อ ฆ่าต้นอ้อ

และสัตว์ที่เกิดในครรภ์ฆ่านางม้ออศร ฉะนั้น” ดังนี้. แล.

อุปมาแห่งกรรม

กรรมที่เป็นเหตุให้ได้รับผลเป็นความกระเสือกกระสน

ภิกษุ ท.! สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลกรรมนั้น.

ภิกษุ ท.! คนบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้มีปกติทำปาณาติบาตหายาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนด้วยโลหิต มีแต่การฆ่าและการทรมาน ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต. เขากระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) กาย กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) วาจา กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) ใจ; กายกรรมของเขาคด วาจากรรมของเขาคด มโนกรรมของเขาคด; คติของเขาคด อุปนิสัย (การเข้าถึงภพ) ของเขาคด.

ภิกษุ ท.! สำหรับผู้มีคติดคด มีอุปนิสัยคดนั้น เรากล่าวคดอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาคดสองอย่างแก่เขา คือ เหล่าสัตว์นรก ผู้มีทุกข์โดยส่วนเดียว, หรือว่า สัตว์เดรัจฉานผู้มีกำเนิดกระเสือกกระสน ได้แก่ ภู แมลง ป่อง ตะขาบ พังพอน แมว หนู นกเค้า หรือสัตว์เดรัจฉานเหล่าอื่นที่เห็นมนุษย์แล้วกระเสือกกระสน.

ภิกษุ ท.! กุศลสัตว์ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้ คืออุปนิสัยย่อมมีแก่กุศลสัตว์, เขาทำกรรมใดไว้ เขาข่มอุปนิสัยด้วยกรรมนั้น, ผัสสะทั้งหลายข่มถูกต้องกุศลสัตว์นั้นผู้อุปนิสัยแล้ว.

ภิกษุ ท.! เรากล่าวว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นทายาทแห่งกรรม ด้วยอาการอย่างนี้ดังนี้.

ทสก.ธ. ๒๔/๓๐๕/๑๕๓.

ทรงระบুলักษณะมักขลิวาท ว่าเป็นลัทธิทำลายโลก

ภิกษุ ท.! ในบรรดาผ้าที่ทอด้วยสิ่งที่เป็นเส้น ๆ กันแล้ว ผ้าเกสกัมพล(ผ้าทอด้วยผมคน) นับว่าเป็นเลวที่สุด. ผ้าเกสกัมพลนี้ เมื่ออากาศหนาว มันก็เย็นจัด, เมื่ออากาศร้อน มันก็ร้อนจัด. สีก็ไม่งาม กลิ่นก็เหม็น เนื้อก็กระด้าง;ข้อนี้เป็นฉันใด,

ภิกษุ ท.! ในบรรดาลัทธิต่าง ๆ ของเหล่าปฤตฺถุสมณะแล้ว ลัทธิมักขลิวาท นับว่าเป็นเลวที่สุด ฉะนั้น.

ภิกษุ ท.! มักขลิโฆมบุรุษนั้น มีถ้อยคำและหลักความเห็นว่า “กรรมไม่มี, กิริยาไม่มี, ความเพียรไม่มี” (คือในโลกนี้ อย่าวางแต่จะมีผลกรรมเลยแม้แต่ตัวกรรมเองก็ไม่มี, ทำอะไรเท่ากับไม่ทำกิริยาและความเพียรก็ภัยเดียวกัน)

ภิกษุ ท.! แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายที่เคยมีแล้วในอดีตกาลนานไกล ท่านเหล่านั้นก็ล้วนแต่เป็นผู้กล่าวว่ามีกรรม มีกิริยา มีวิริยะ. มักขลิ-โฆมบุรุษข่มคัดค้านพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านนั้น ว่า ไม่มีกรรม ไม่มีกิริยา ไม่มีวิริยะ ดังนี้.

ภิกษุ ท.! แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายที่จักมีมาในอนาคตกาลนานไกลข้างหน้า ท่านเหล่านั้นก็ล้วนแต่เป็นผู้กล่าวว่ามีกรรม มีกิริยา มีวิริยะ. มักขลิโฆมบุรุษข่มคัดค้านพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ว่า ไม่มีกรรม ไม่มีกิริยา ไม่มีวิริยะ ดังนี้.

ภิกษุ ท.! ในกาละนี้ แม้เราเองผู้เป็นอรหันต-สัมมาสัมพุทธะก็เป็นผู้กล่าวว่่า มีกรรม มีกิริยา มีวิริยะ. มักขลิโฆมบุรุษย่อมคัดค้านเราว่า ไม่มีกรรม ไม่มีกิริยา ไม่มีวิริยะ ดังนี้.

ภิกษุ ท.! คนเขาวางเครื่องดักปลา ไว้ที่ปากแม่น้ำ ไม่ใช่เพื่อความเกื้อกูล, แต่เพื่อความทุกข์ ความวอดวาย ความฉิบหาย แก่พวกปลาทั้งหลาย ฉันทใด; มักขลิโฆมบุรุษเกิดขึ้นในโลก เป็นเหมือนกับผู้วางเครื่องดักมนุษย์ไว้ ไม่ใช่เพื่อความเกื้อกูล, แต่เพื่อความทุกข์ความวอดวายความฉิบหาย แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นอันมาก ฉันทนั้น.

บาลี โยธาชีววรรค ดิก. อ. ๒๐/๓๖๕/๕๗๗.

กรรมให้ผล ในอรรถภาพที่กระทำกรรม

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนเมล็ดพืชทั้งหลาย ที่ไม่แตกหัก ที่ไม่เน่า ที่ไม่ถูกทำลายด้วยลมและแดด เลือกเอาแต่เมล็ดดี เก็บงำไว้ดี อันบุคคลหว่านไปแล้วในพื้นที่ซึ่งมีปริกรรมอันกระทำดีแล้ว ในเนื้อนาดี. อนึ่ง สายฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล.

ภิกษุ ท.! เมล็ดพืชทั้งหลายเหล่านั้น จะพึงถึงซึ่งความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์โดยแน่นอน, ฉันทใด ;

ภิกษุ ท.! ข้อนี้ก็ฉันทนั้น คือ กรรมอันบุคคลกระทำแล้วด้วยโลภะ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นสมุทัย ฉันท ; กรรมอันนั้น ย่อมให้ผลในขันธทั้งหลาย อันเป็นที่บังเกิดแก่อรรถภาพของบุคคลนั้น. กรรมนั้นให้ผลในอรรถภาพใด เขาย่อมเสวยวิบากแห่งกรรมนั้น ในอรรถภาพนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นอย่างในทฎฐิธรรม หรือว่า เป็นไปอย่างในอุปปัชชะ หรือว่า เป็นไปอย่างในอปรปริยายะ ก็ตาม.

ภิกษุ ท.! เปรียบเทียบเมล็ดพืชทั้งหลาย ที่ไม่แตกหัก ที่ไม่เน่าที่ไม่ถูกทำลายด้วยลมและแดด เลือกเอาแต่เมล็ดดี เก็บงำไว้ดี. บุรุษพึงเผาเมล็ดพืชเหล่านั้นด้วยไฟ ครั้นเผาด้วยไฟแล้ว พึงกระทำให้เป็นผงจีเถ้า ; ครั้นกระทำให้เป็นผงจีเถ้าแล้ว พึงโปรยไปในกระแสดมอันพัดจัด หรือว่าพึงลอยไปในกระแสน้ำอันเชี่ยวในแม่น้ำ. เมล็ดพืชทั้งหลายเหล่านั้นเป็นพืชมีมูลอันขาดแล้ว ถูกกระทำให้เหมือนตาลมีขี้ขอดอันด้วน ทำให้ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา โดยแน่นอน, นี้ฉันทใด ;

ภิกษุ ท.! ข้อนี้ก็ฉันทนั้น กล่าวคือกรรมอันบุคคลกระทำแล้วด้วยอโลภะ เกิดจากอโลภะ มีอโลภะเป็นเหตุ มีอโลภะเป็นสมุทัย ฉันท ; เพราะปราศจากโลภะเสียแล้ว, ด้วยอาการอย่างนี้เอง กรรมอันนั้น ย่อมเป็นกรรมอันบุคคลนั้นละขาดแล้ว มีรากอันถอนขึ้นแล้ว ถูกกระทำให้เหมือนตาลมีขี้ขอดอันด้วน ทำให้ถึงความไม่มีมีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา.

การสิ้นกรรมตามแบบของปฏิจสมุปบาท

วูปปะ ! เปรียบเหมือนเขาข้อมปรากฎเพราะอาศัยเสาศคคัมภ (ภูณะ) ลำดับนั้น บุรุษถือเอามาซึ่งจอบและตะกร้า เขาตัดซึ่งเสานั้นที่โคน ครั้นตัดที่โคนแล้วพึงขุด ครั้นขุดแล้ว พึงรื้อซึ่งรากทั้งหลาย ไม่ให้เหลือแม่ที่สุคคัก แต่ว่าเท่าต้นแฝก. บุรุษนั้น พึงตัดซึ่งเสานั้นให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ ครั้นตัดซึ่งเสานั้นให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่แล้ว พึงผ่า; ครั้นผ่าแล้ว พึงจักให้เป็นซีกเล็ก ๆ ; ครั้นจักให้เป็นซีกเล็ก ๆ แล้วพึงฝังให้แห้งในลมและแดด; ครั้นฝัง

ให้แห้งในลมและแดดแล้ว ฟิงเผาด้วยไฟ; ครั้นเผาด้วยไฟแล้วฟิงทำให้เป็นผงเอ้าถ่าน; ครั้นทำให้เป็นผลเอ้าถ่านแล้ว ฟิงโปรยไปในกระแสมอันพัดจัด หรือว่าฟิงให้ลอยไปในกระแสมอันเขียวแห่งแม่น้ำ.

วปปะ ! เงามันใด ที่อาศัยเสาศศมภ์ เงามันนั้นย่อมถึงซึ่งความมีมูลเหตุอันขาดแล้วถูกกระทำเหมือนตาลมี ขั้วยอดอันด้วน กระทำให้ถึงความไม่มี มีอันไม่บังเกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา, นี่ฉันใด;

วปปะ ! ข้อนี้ก็ฉันนั้น กล่าวคือ เมื่อภิกษุมีจิตหลุดพ้นโดยชอบอย่างนี้แล้ว สดตวิหารธรรมทั้งหลาย ๖ ประการ ก็เป็นอันว่าภิกษุนั้นถึงทัพบแล้ว: ภิกษุนั้นเห็นรูปด้วยจักขุแล้วไม่เป็นผู้จิตใจ ไม่เป็นผู้เสียใจ เป็นผู้อยู่เบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่; ฟิงเสียงด้วยโสตแล้ว...; รู้สึกลิ้นด้วยฆานะแล้ว...; ลิ้มรสด้วยชีวหาแล้ว...; ถูกต้องสัมผัสผิวหนังด้วยผิวกายแล้ว...; รู้สึกรัศมีมารมณด้วยมโนแล้วไม่เป็นผู้จิตใจ ไม่เป็นผู้เสียใจ เป็นผู้อยู่เบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่. ภิกษุนั้น เมื่อเสวยซึ่งเวทนา มีกายเป็นที่สุครอบอยู่ ย่อมรู้ซัดว่า เราเสวยซึ่งเวทนา มีกายเป็นที่สุครอบอยู่; เมื่อเสวยซึ่งเวทนา มีชีวิตเป็นที่สุครอบอยู่ ย่อมรู้ซัดว่า เราเสวยซึ่งเวทนา มีชีวิตเป็นที่สุครอบอยู่; เขอย่อมรู้ซัดว่า "เวทนาทั้งหลายทั้งปวง อันเราไม่เพ็ดเลลินแล้วจักเป็นของเย็นในอรรถภาพนี้นั้นเทียว จนกระทั่งถึงที่สุดรอบแห่งชีวิต เพราะการแตกทำลายแห่งกาย" ดังนี้.

จตุกก. อ. ๒๑/๒๖๘/๑๕๕.

กรรมเปรียบด้วยก้อนเกลือ

ภิกษุ ท. ! ใครพึงกล่าวว่า คนทำกรรมอย่างใดๆย่อมเสวยกรรมนั้นอย่างนั้นๆ ดังนี้ เมื่อเป็น อย่างนั้น การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ก็มิได้ ช่องทางที่จะทำที่สุดทุกข์ โดยชอบก็ไม่ปรากฏ ส่วนใครกล่าวว่าคนทำกรรมอันจะพึงให้ผลอย่างใดๆ ย่อมเสวยผลของกรรมนั้นอย่างนั้นๆ ดังนี้เมื่อเป็นอย่างนี้ การ อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมมิได้ ช่องทางที่จะทำที่สุดทุกข์โดยชอบก็ย่อมปรากฏ.

ภิกษุ ท. ! บาบกรรมแม้ประมาณน้อย ที่บุคคลบางคนทำแล้วบาปกรรมนั้นย่อมนำเขาไปนรกได้ บาบกรรมประมาณน้อย อย่างเดียวกันนั้นนางคนทำแล้ว กรรมนั้นเป็นทิวฐธรรมเวทนิยกรรม(ให้ผลในภพปัจจุบัน) ไม่ปรากฏผลมากต่อไปเลย บาบกรรมแม้ประมาณน้อย บุคคลชนิดไรทำแล้ว บาบกรรมนั้นจึงนำเขาไปนรกได้?

บุคคลบางคน ในโลกนี้เป็นผู้มีกายมิได้อบรม มีศีลมิได้อบรม มีจิตมิได้อบรม มีปัญญามิได้อบรม มีคุณความดีน้อย เป็นอปป ปาตุมะ (ผู้มีใจคับแคบ ใจหยาบ ใจต่ำทราม) เป็นอปปทุกขวิhari (มีปกติอยู่เป็นทุกข์ ด้วยเหตุเล็กน้อย คือเป็น คนเจ้าทุกข์) บาบกรรมแม้ประมาณน้อย บุคคลชนิดนี้ทำแล้ว บาบกรรมนั้นย่อมนำเขาไปนรกได้ บาบกรรม ประมาณน้อยอย่างเดียวกันบุคคลชนิดไรทำแล้ว กรรมนั้นจึงเป็นทิวฐธรรมเวทนิยกรรมไม่ปรากฏ ผลมากต่อไปเลย? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีกายได้อบรมแล้ว มีศีลได้อบรมแล้ว มีจิตได้อบรมแล้ว มีปัญญาได้อบรมแล้ว มีคุณความดีมาก เป็นมหาตมะ (ผู้มีใจกว้างขวาง ใจบุญ ใจสูง) เป็นอปปมาณวิhari (มีปกติอยู่ ด้วยธรรมอันหาประมาณมิได้คือเป็นคนไม่มีหรือไม่แสดงกิเลส ซึ่งจะเห็นเหตุให้เขาประมาณได้ว่า เป็นคนแคไหน) บาบกรรมประมาณน้อยอย่างเดียวกันนั้น บุคคลชนิดนี้ทำแล้วกรรมนั้นเป็นทิวฐธรรมเวทนิยกรรม ไม่ปรากฏผลมากต่อไปเลย

ภิกษุ ท. ! ต่างว่าคนใส่เกลือลงไปใ้ในถ้วยน้ำเล็กๆหนึ่งก้อนท่านทั้งหลายจะสำคัญว่ากระไร น้ำอันน้อยในถ้วยน้ำนั้นจะกลายเป็นน้ำเค็มไม่น่าดื่มไปเพราะเกลือก้อนนั้นไซ้ไหม.

เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

เพราะเหตุไร ?

เพราะเหตุว่า น้ำในถ้วยน้ำนั้นมีน้อย มันจึงเต็มได้...เพราะเกลือก้อนนั้น.

ต่างว่าคนใส่เกลือก้อนขนาดเดียวกันนั้นลงไป ในแม่น้ำคงคาท่านทั้งหลายจะสำคัญว่าอะไร น้ำในแม่น้ำคงคานั้นจะกลายเป็นน้ำเค็ม ต็มไม่ได้เพราะเกลือก้อนนั้นหรือ.

หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า.

เพราะเหตุอะไร ?

เพราะเหตุว่า น้ำในแม่น้ำคงคามีมาก น้ำนั้นจึงไม่เต็ม...เพราะเกลือก้อนนั้น.

ฉนั้นนั้นนั่นแหละ ภิกษุ ท.! บำปกรรมแม้ประมาณน้อย บุคคลบางคนทำแล้ว บำปกรรมนั้น ย่อมนำไปนรกได้ ส่วนบำปกรรมประมาณน้อยอย่างเดียวกันนั้นบางคนทำแล้ว กรรมนั้นเป็นทิวฐธรรมเวทนิยกรรม ไม่ปรากฏผลมากต่อไปเลย...

ภิกษุ ท.! คนบางคนยอมผูกพันเพราะทรัพย์ แม้กึ่งกหาปณะ... แม้ ๑ กหาปณะ... แม้ ๑๐๐ กหาปณะ ส่วนบางคนไม่ผูกพันเพราะทรัพย์เพียงเท่านั้น คนอย่างไร จึงผูกพันเพราะทรัพย์แม้กึ่งกหาปณะ ฯลฯ คนบางคนในโลกนี้เป็นคนจน มีสมบัติน้อย มีโภคะน้อย คนอย่างนี้ยอมผูกพันเพราะทรัพย์แม้กึ่งกหาปณะ. ฯลฯ คนอย่างไร ไม่ผูกพันเพราะทรัพย์เพียงเท่านั้น ? คนบางคนในโลกนี้เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มากมีโภคะมาก คนอย่างนี้ ย่อมไม่ผูกพันเพราะทรัพย์เพียงเท่านั้น ฉนั้นนั้นนั่นแหละ

ภิกษุ ท.! บำปกรรมแม้ประมาณน้อยบุคคลบางคนทำแล้ว บำปกรรมนั้นย่อมนำเขาไปนรกได้ ส่วนบำปกรรมประมาณน้อยอย่างเดียวกันนั้น บุคคล บางคนทำแล้ว กรรมนั้นเป็นทิวฐธรรมเวทนิยกรรม ไม่ปรากฏผลมากต่อไปเลย...

อุปมาเกี่ยวกับการภาวนา

สมาธิทุกชั้นตอนใช้เป็นบาทฐานในการเข้าวิมุตติได้ทั้งหมด

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนนายขมังธนูหรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกอยู่กะรูปหุ่นคนที่ทำด้วยหญ้าบ้าง กะรูปหุ่นดินบ้าง ; สมัยต่อมา เขาก็เป็น นายขมังธนูผู้ยิงไกล ยิ่งเร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้. ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น ที่ภิกษุสังัดจากกามสังัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌานอันมีวิตกวิจารณ์ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่ ดังนี้.....

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง...ทุติยฌานบ้าง...ตติยฌานบ้าง...จตุตถฌานบ้าง” ดังนี้ ฉันทนั้น เราอาศัยความข้อนี้กล่าวแล้ว.

เจริญสมาธิให้ได้อย่างน้อยวันละ ๓ ครั้ง

ภิกษุทั้งหลาย! ชาวร้านตลาดที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ เป็นผู้ควรเพื่อจะได้ผลกำไรที่ยังไม่ได้ หรือเพื่อทำผลกำไรที่ได้รับอยู่แล้ว ให้งอกงามออกไป ๓ ประการ อย่างไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย! ๓ ประการคือ ชาวร้านตลาด ในกรณีนี้ ย่อมจัดยอมทำกิจการงานอย่างดีที่สุด ในเวลาเช้า ย่อมจัดยอมทำกิจการงานอย่างดีที่สุด ในเวลากลางวัน ย่อมจัดยอมทำกิจการงานอย่างดีที่สุดในเวลาเย็น ภิกษุทั้งหลาย! ชาวร้านตลาดที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการเหล่านี้แลเป็นผู้ควรเพื่อจะได้ผลกำไรที่ยังไม่ได้ หรือเพื่อทำผลกำไรที่ได้รับอยู่แล้ว ให้งอกงามออกไป นี้ฉันทใด

ภิกษุทั้งหลาย! ข้อนี้ก็ฉันทเหมือนกัน ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ เป็นผู้ควรเพื่อจะบรรลुकุศลธรรมที่ยังไม่บรรลુ หรือเพื่อทำกุศลธรรมที่บรรลุแล้ว ให้งอกงามยิ่งขึ้นไป ๓ ประการ อย่างไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย! ๓ ประการ คือ ภิกษุในกรณีนี้ ย่อม กำหนดสมาธินิมิตโดยเอื้อเพื่อ ในเวลาเช้า ; ย่อม กำหนดสมาธินิมิตโดยเอื้อเพื่อ ในเวลากลางวัน ; ย่อมกำหนดสมาธินิมิตโดยเอื้อเพื่อ ในเวลาเย็น ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อจะบรรลुकุศลธรรมที่ยังไม่บรรลุ หรือเพื่อทำกุศลธรรมที่บรรลุแล้ว ให้งอกงามยิ่งขึ้นไป

คิก ๑ ๒๐/๑๔๕/๔๕๘

อานิสงส์ของการเจริญอานาปานสติ

ภิกษุ ท. ! เมื่ออานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้วอยู่อย่างนี้ ; ถ้าภิกษุนั้นแสวง เวทนาอันเป็นสุข เธอย่อมรู้ได้ว่า เวทนานั้นไม่เที่ยง เธอย่อมรู้ได้ว่าเวทนานั้นอันเราไม่สยบมัวมาแล้ว ย่อมรู้ได้ว่าเวทนานั้น อันเราไม่เพติดเพตินเฉพาะแล้ว ดังนี้.

ถ้าภิกษุนั้นแสวง เวทนาอันเป็นทุกข์ เธอย่อมรู้ได้ว่า เวทนานั้นไม่เที่ยง เธอย่อมรู้ได้ว่าเวทนานั้นอันเราไม่สยบมัวมาแล้ว ย่อมรู้ได้ว่าเวทนานั้น อันเราไม่เพติดเพตินเฉพาะแล้ว ดังนี้.

ถ้าภิกษุ^๑นั้นเสวย เวทนาอันเป็นอทุกขมสุข เธอย่อมรู้ตัวว่า เวทนานั้นไม่เที่ยง เธอย่อมรู้ตัวว่า เวทนานั้น อันเราไม่สยบมัวเมาแล้ว ย่อมรู้ตัวว่าเวทนานั้น อันเราไม่ผลิตผลิตินเฉพาแล้ว ดังนี้.

ภิกษุ^๑นั้น ถ้าเสวยเวทนาอันเป็นสุข ก็เป็นผู้ไม่ติดใจพัวพันเสวยเวทนานั้น ; ถ้าเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ ก็เป็นผู้ไม่ติดใจพัวพันเสวยเวทนานั้น ; ถ้าเสวยเวทนาอันเป็นอทุกขมสุข ก็เป็นผู้ไม่ติดใจพัวพันเสวยเวทนานั้น.

ภิกษุ^๑นั้น เมื่อเสวย เวทนาอันมีกายเป็นที่สุครอบ ย่อมรู้ชัดว่าเราเสวยเวทนาอันมีกายเป็นที่สุครอบ ; เมื่อเสวย เวทนาอันมีชีวิตเป็นที่สุครอบ ย่อมรู้ชัดว่าเราเสวยเวทนาอันมีชีวิตเป็นที่สุครอบ. เธอย่อม รู้ชัดว่า เวทนาทั้งปวงอันเราไม่ผลิตผลิตินแล้ว จักเป็นของเย็นในอรรถภาพนี้นั้นเทียว จนกระทั่งถึงที่สุครอบแห่งชีวิต เพราะการแตกทำลายแห่งกาย ดังนี้.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนประทีปน้ำมัน ได้อาศัยน้ำมันและไส้แล้วก็ลุกโพลงอยู่ได้, เมื่อขาด ปัจฉัยเครื่องหล่อเลี้ยง เพราะขาดน้ำมันและไส้^๑นั้นแล้ว ย่อมดับลง, นี้ฉันใด; ภิกษุ ท.! ข้อนี้ก็ฉันนั้น คือ ภิกษุ เมื่อเสวยเวทนาอันมีกายเป็นที่สุครอบ, ก็รู้ชัดว่าเราเสวยเวทนาอันมีกายเป็นที่สุครอบ ดังนี้. เมื่อเสวยเวทนาอันมีชีวิตเป็นที่สุครอบ ก็รู้ชัดว่าเราเสวยเวทนาอันมีชีวิตที่สุครอบ ดังนี้. (เป็นอันว่า) ภิกษุ นั้นย่อมรู้ชัดว่า เวทนาทั้งปวงอันเราไม่ผลิตผลิตินแล้ว จักเป็นของเย็นในอรรถภาพนี้นั้นเทียว จนกระทั่งถึงที่สุครอบแห่งชีวิต เพราะการแตกทำลายแห่งกาย ดังนี้.

มหาพร. ส. ๑๙/๔๐๐ - ๔๐๔/๑๓๒๗ - ๑๓๔๗.

กายคตาสติ เป็นเสาหลักเสาเขื่อนอย่างดีของจิต

ลักษณะของผู้ตั้งจิตในกายคตาสติ

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนนรุชจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เกี่ยวหาถิ่นต่างกัน มาผูก รวมกันด้วยเชือกอันมันคง คือ เขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอกและจับลิง, มาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่งๆ ครั้นแล้ว นำไปผูกไว้กับเสาเขื่อนหรือเสาหลักอีกต่อ หนึ่ง. ภิกษุ ท. ! ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีที่อาศัยและที่เกี่ยวต่างๆ กัน ก็ยื้อแย่งจุดดึงกัน เพื่อจะไปสู่ที่ อาศัยที่เกี่ยวของตนๆ : งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปในอากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า, ลิงก็จะไปป่า. ภิกษุ ท. ! ในกาลใดแล ความเป็นไปภายในของสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีแต่ความเมื่อยื้อแล้ว ; ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไปยืนเจ้า นั่งเจ้า นอนเจ้า อยู่ข้างเสาเขื่อนหรือเสาหลัก นั้นเอง ข้อนี้ฉันใด ;

ภิกษุ ท. ! ภิกษุใดได้อบรมทำให้มากในกายคตาสติแล้ว ตา ก็จะไม่ลุดเอาภิกษุ^๑นั้นไปหารูปที่น่าพอใจ, รูปที่ไม่น่าพอใจก็ไม่ใช่สิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง ; หู ก็จะไม่ลุดเอาภิกษุ^๑นั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง, เสียงที่ไม่น่าฟัง ก็ไม่ใช่สิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง ; จมูก ก็จะไม่ลุดเอาภิกษุ^๑นั้นไปหากลิ่นที่น่าสูดดม, กลิ่นที่ไม่น่า

สุดคม ก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง ; ลั้น ก็จะไม่จุคเอาภิกษุนั้นไปหารสที่ชอบใจ, รสที่ไม่ชอบใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง ; กาย ก็จะไม่จุคเอาภิกษุนั้นไปหาสัมผัสที่ยั่ววนใจ, สัมผัสที่ไม่ยั่ววนใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง ; และใจ ก็จะไม่จุคเอาภิกษุนั้นไปหาธรรมารมณ์ที่ถูกต้อง, ธรรมารมณ์ที่ไม่ถูกต้องก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง ; ข้อนี้ก็ฉันทันเหมือนกัน.

ภิกษุ ท. ! คำว่า “เสาเชื่อน หรือ เสาหลัก” นี้เป็นคำเรียกแทนชื่อ แห่ง กายคตาสติ.

ภิกษุ ท. ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า “กายคตาสติ ของเราทั้งหลาย จักเป็นสิ่งที่เราอบรม กระทำให้มากกระทำให้เป็นยานเครื่องนำไป กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้ เพียรตั้งไว้เนืองๆ เพียรเสริมสร้างโดยรอบคอบ เพียรปรารภสมาเสมอด้วยดี” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

สปท. ส. ๑๘ / ๒๔๖, ๒๔๘ / ๓๔๘, ๓๕๐.

กระดองของบรรพชิต

ภิกษุ ท. ! เรื่องเคยมีมาแต่ก่อน : เต่าตัวหนึ่งเที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็น, สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ก็เที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็นเช่นเดียวกัน. เต่าตัวนี้ได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเที่ยวหากิน (เดินเข้ามา) แต่ไกล, ครั้นแล้วจึงหอด้วยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้าเข้าในกระดองของตนเสีย เป็นผู้ขวนขวายน้อยนิ่งอยู่. แม้สุนัขจิ้งจอกก็เห็นเต่าตัวที่เที่ยวหากินนั้นแต่ไกลเหมือนกัน, ครั้นแล้ว จึงเดินตรงเข้าไปที่เต่า คอยช่องอยู่ว่า “เมื่อไรหนอเต่าจักไพล่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออกในบรรดาอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้าแล้ว จักกัคอวัยวะส่วนนั้นคร่าเอาออกมากินเสีย” ดังนี้. ภิกษุ ท. ! ตลอดเวลาที่เต่าไม่ไพล่อวัยวะออกมา สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้โอกาสต้องหลีกไปเอง ;

ภิกษุ ท. ! ฉันทันใดก็ฉันทันนั้น : มารผู้ใจบาป ก็คอยช่องต่อพวกเธอทั้งหลายติดต่อไม่ขาดระยะอยู่เหมือนกันว่า “ถ้าอย่างไร เราคงได้ช่อง ไม่ทางคาก็ทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ”, ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลายอยู่เถิด ; ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโศภณด้วยกาย, หรือได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด, อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการแยกถือเป็นส่วนๆ เลย, สิ่งที่เป็นอกุศลลามก คือ อภิขมา (โลกอยากได้ของเขา) และโทมนัส(ความเป็นทุกข์ใจ) จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวมอินทรีเหล่าใดเป็นเหตุ. พวกเธอทั้งหลายจงปฏิบัติเพื่อการปิดกั้นอินทรีนั้นไว้, พวกเธอทั้งหลายจงรักษาและถึงความสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เถิด.

ภิกษุ ท. ! ในกาลใด พวกเธอทั้งหลาย จักเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลายอยู่ ; ในกาลนั้น มารผู้ใจบาป จักไม่ได้ช่องแม้จากพวกเธอทั้งหลาย และจักต้องหลีกไปเอง, เหมือนสุนัขจิ้งจอกไม่ได้ช่องจากเต่าก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

“เต่าหอด้วยวะไว้ในกระดอง ฉันทันใด,

ภิกษุ พึงตั้งมโนวิตก (ความตริตริกทางใจ) ไว้ในกระดอง ฉันทันนั้น.
เป็นผู้ที่ค้นหาและทักขุไม่อิงอาศัยได้, ไม่เบียดเบียนผู้อื่น,
“ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด, เป็นผู้ดับสนิทแล้ว” ดังนี้แล.

สทท. ส. ๑๘ / ๒๒๒ / ๓๒๐.

ตั้งจิตในกายคตาสติ เสมือนบุรุษถือผู้หม้อน้ำมัน

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนหม่อมหาชนได้ทราบข่าวว่า มีนางงามในชนบทพึงประชุมกัน ก็นางงามในชนบทนั้น นำคูอย่างยิ่งในการพ้อนรำ นำคูอย่างยิ่งในการจับร้อง หม่อมหาชนได้ทราบข่าวว่านางงามในชนบทจะพ้อนรำจับร้อง พึงประชุมกันยิ่งขึ้นกว่าประมาณ ครั้งนั้น บุรุษผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย ปรารถนาความสุข เกลียดทุกข์ พึงมากล่าวกะหม่อมหาชนนั้นอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญ ! ท่านพึงนำภาชนะน้ำมันอันเต็มเปี่ยมนี้ ไปในระหว่างที่ประชุมใหญ่กับนางงามในชนบท และจักมีบุรุษเงื้อดาบตามบุรุษผู้นำหม้อน้ำมันนั้นไปข้างหลัง ๆ บอกว่า ท่านจักทำน้ำมันนั้นหกแม่หน้อยหนึ่งในที่ใด ศีรษะของท่านจักขาดตกลงไปในที่นั้นทีเดียว”

ภิกษุ ท. ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร ? บุรุษผู้นั้นจะไม่ใส่ใจภาชนะน้ำมันโน้นแล้วพึงประมาทในภายนอกเทียวหรือ

ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า !

ภิกษุ ท. ! เราทำอุปมานี้ เพื่อให้เข้าใจเนื้อความนี้ชัดเจน เนื้อความในข้อนี้มีอย่างนี้แล คำว่าภาชนะน้ำมันอันเต็มเปี่ยม เป็นชื่อของ กายคตาสติ.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุฉนั้นในเรื่องนี้ เธอทั้งหลายพึงทำการศึกษาย่างนี้ว่า กายคตาสติ จักเป็นของอันเราเจริญแล้ว กระทำให้หมากแล้ว กระทำให้เป็นดงยาน กระทำให้เป็นที่ตั้ง กระทำให้ไม่หยุด สังขมแล้ว ปรารถดีแล้ว. ภิกษุ ท. ! เธอทั้งหลายพึงทำการศึกษาย่างนี้.

ภิกษุ ท. ! ชนเหล่าใด ไม่บริโศกกายคตาสติ ชนเหล่านั้นชื่อว่า ย่อมไม่บริโศกอมตะ. ภิกษุ ท. ! ชนเหล่าใด บริโศกกายคตาสติ ชนเหล่านั้นชื่อว่า ย่อมบริโศกอมตะ ;

ภิกษุ ท. ! ชนเหล่าใด ประมาทกายคตาสติ ชนเหล่านั้นชื่อว่า ประมาทอมตะ ภิกษุ ท. ! ชนเหล่าใด ไม่ประมาทกายคตาสติ ชนเหล่านั้นชื่อว่า ไม่ประมาทอมตะ ดังนี้แล.

มหาวาร. ส. ๑๕ / ๒๒๖-๒๒๗ / ๓๖๓-๓๖๖.

เอก. อ. ๒๐ / ๕๕ / ๒๓๕, ๒๓๕.

ลึงติดตั้ง

ภิกษุ ท. ! ประเทศแห่งขุนเขาหิมพานต์ อันเป็นประเทศที่ขรุขระไม่สม่ำเสมอ ไปลำบาก ไม่เป็นที่เที่ยวไป ทั้งของฝูงลิงและของหม่อมมนุษย์ ก็มีอยู่, ที่เป็นที่เที่ยวไปของฝูงลิง แต่ไม่เป็นที่เที่ยวไปของหม่อมมนุษย์ ก็มีอยู่ ; และภูมิภาคแห่งขุนเขาหิมพานต์ซึ่งราบเรียบ เป็นที่น่ารื่นรมย์ ซึ่งเป็นที่เที่ยวไปได้ทั้งของฝูงลิงและของหม่อมมนุษย์ ก็มีอยู่.

ภิกษุ ท. ! ในที่นั้นแหละ พวกพรานวางตั้งเหนียวไว้ในกลางทางเดินของลิง เพื่อดักลิง. บรรดาลิงฝูงนั้น ลิงตัวใด ไม่เป็นชาติลิงโง่ ไม่เป็นชาติลิงโหด, ลิงนั้นเห็นตั้งเหนียวนั้นแล้ว ย่อมเว้นออกไกลทีเดียว.

ส่วนลิงตัวใดเป็นชาติลิงโง่ เป็นชาติลิงโลเล, ลิงนั้นเข้าไปใกล้ตั้งเหนียวนั้นแล้วก็เอามือจับดู เมื่อนั้นก็ติดตั้ง, มันจึงเอามือข้างที่สองจับด้วยตั้งใจว่าจักเปลี่ยนมือข้างที่ติดตั้งออก, มือข้างที่สองนั้นก็เลยติดตั้งเข้าด้วย. มันจึงเอาเท้าข้างหนึ่งผลัดด้วยตั้งใจว่า จักช่วยเปลี่ยนมือทั้งสองที่ติดตั้งออก, เท้านั้นก็เลยติดตั้งด้วย. มันจึงเอาเท้าที่เหลืออีกข้างหนึ่งผลัดด้วยตั้งใจว่าจักช่วยเปลี่ยนมือทั้งสองกับเท้าข้างหนึ่งออก, เท้าข้างที่สองนั้นก็เลยติดตั้งเข้าอีก. มันจึงเอปากกัดด้วยคิดตามประสามของมันว่า จักช่วยเปลี่ยนมือทั้งสองและเท้าทั้งสองที่กำลังติดตั้งอยู่ ออก, ปากนั้นก็เลยติดตั้งเข้าอีกด้วย.

ภิกษุ ท.! ลิงตัวนั้นถูกตั้งเหนียวตรึง ๕ ประการ ด้วยอาการอย่างนี้, นอนถอนใจใหญ่อยู่ ถึงความพินาศย่อยยับแล้ว ตามแต่ นายพรานจะทำประการใด. ภิกษุ ท.! นายพรานแทงลิงตัวนั้นแล้วยกขึ้นจากดงไม่ยอมทิ้งที่ไหน หลีกไปสู่ที่ตามต้องการ. ภิกษุ ท.! เพราะข้อที่ลิงเที่ยวไปในถิ่นอื่นซึ่งเป็นที่ไม่ควรเที่ยวไป จึงเป็นได้ถึงอย่างนี้.

ภิกษุ ท.! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย อย่าได้เที่ยวไปในวิสัยอื่นซึ่งมิใช่วิสัยควรเที่ยวไป, เมื่อเที่ยวไปในวิสัยอื่นซึ่งมิใช่วิสัยควรเที่ยวไปมารจักได้ช่องทางมารจักได้โอกาสทำตามอำเภอใจของมัน.

ภิกษุ ท.! ก็วิสัยอื่นซึ่งมิใช่วิสัยควรเที่ยวไปของภิกษุ เป็นอย่างไรเล่า ?

วิสัยอื่นนั้นได้แก่ กามคุณ ๕. กามคุณ ๕ อย่างไรกันเล่า ? ให้อย่างคือ

รูป ที่จะพึงเห็นด้วยตา, เสียง ที่จะพึงฟังด้วยหู, กลิ่น ที่จะพึงรู้สึกรู้กลิ่นด้วยจมูก, รส ที่จะพึงรู้สึกรู้รสด้วยลิ้น, โผฏฐัพพะ ที่จะพึงรู้สึกรู้รสด้วยกาย, (ทั้ง ๕ อย่างนี้) อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ เป็นสิ่งที่ช่วยชวนชวนให้รัก เข้าไปตั้งอยู่ด้วยความรักใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดข้อมใจ.

ภิกษุ ท.! นี้แล เป็นวิสัยอื่น ซึ่งมิใช่วิสัยควรเที่ยวไปของภิกษุเลย.

มหาวาร. ตี. ๑๕/๑๕๘-๘/๗๐๑-๒

ปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลของบุคคลทั่วไป

ภิกษุ ท. ! ธรรม ๕ ประการเหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ข่อมมีเจโตวิมุตติเป็นผล มีเจโตวิมุตติเป็นอนิสงส์ ข่อมมีปัญหาวิมุตติเป็นผล มีปัญหาวิมุตติเป็นอนิสงส์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เป็นผู้ มีปกติตามเห็นความไม่งามในกาย อยู่ ;

เป็นผู้ มีความสำคัญว่าปฏิภูมในอาหาร อยู่ ;

เป็นผู้ มีความสำคัญว่าเป็นสิ่งไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง อยู่ ;

เป็นผู้ มีปกติตามเห็นว่าไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง อยู่ ;

มรณัตถุญา เป็นสิ่งที่ภิกษุนั้นเข้าไปตั้งไว้ดีแล้วในภายใน อยู่.

ภิกษุ ท. ! ธรรม ๕ ประการเหล่านี้แล เมื่อบุคคลเจริญ กระทำให้มากแล้ว ข่อมมีเจโตวิมุตติเป็นผล มีเจโตวิมุตติเป็นอนิสงส์ ข่อมมีปัญหาวิมุตติเป็นผล และมีปัญหาวิมุตติเป็นอนิสงส์

เมื่อใด ภิกษุเป็นผู้มีเจตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ เมื่อนั้น ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้ถอนลัทธิสลักขึ้นได้ดังนี้บ้าง
ว่าเป็นผู้รู้เครื่องแวดล้อมได้ ดังนี้บ้าง เป็นผู้ถอนเสาระเนียดขึ้นได้ ดังนี้บ้าง เป็นผู้ถอดกลอนออกได้ ดังนี้
บ้าง เป็นผู้ไกลจากข้าศึกปลดตรงลงได้ ปลงภาระลงได้ ไม่ประกอบด้วยวัฏฏะ ดังนี้บ้าง

ภิกษุ ท. ! ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ถอนลัทธิสลักขึ้นได้อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละอวิชชาเสีย
ได้ ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ภิกษุ ท. !
ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ถอนลัทธิสลักขึ้นได้อย่างไรนี้แล

ภิกษุเป็นผู้รู้เครื่องแวดล้อมได้อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละชาติสังสารที่เป็นเหตุทำให้เกิดใน
ภพใหม่ต่อไปได้ ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา
ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้รู้เครื่องแวดล้อมได้อย่างไรนี้แล

ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ถอนเสาระเนียดขึ้นได้อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละตัณหาเสียได้ ถอนรากขึ้น
แล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ถอนเสา
ระเนียดขึ้นได้อย่างไรนี้แล

ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ถอนกลอนออกได้อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕
ประการเสียได้ ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ภิกษุ
เชื่อว่าเป็นผู้ถอดกลอนออกได้อย่างไรนี้แล

ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ไกลจากข้าศึก ปลดตรงลงได้ ปลงภาระลงได้ไม่ประกอบด้วยวัฏฏะอย่างไร คือ ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละอัสสัมมานะเสียได้ ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีก
ต่อไปเป็นธรรมดา ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ไกลจากข้าศึก ปลดตรงลงได้ ปลงภาระลงได้ ไม่ประกอบด้วยวัฏฏะใดๆ อย่างนี้
แล ฯ

ปญจก. อ. ๒๒/๕๕/๗๑.

กระต่ายเล่นน้ำ

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ มีความประสงค์จะเสพเสนาสนะอันสงัด คือป่าหรือป่าเปลี่ยว”.

อุบาลี ! เสนาสนะอันสงัด คือป่าหรือป่าเปลี่ยว อยู่ได้ยาก ปวิเวกทำได้ยาก ความอยู่คนเดียว
เป็นสิ่งที่ยินดีได้ยาก ป่ามักจะนำไปเสีย ซึ่งใจของภิกษุผู้ไม่ได้สมาธิอยู่. อุบาลี ! ผู้ใดพูดว่า “เราไม่ได้สมาธิ เรา
จักไปอยู่ในเสนาสนะอันสงัดคือป่าหรือป่าเปลี่ยว” ดังนี้ เขานั้น พึงหวังผลข้อนี้ คือ จิตจักจมลงหรือจิตจักปลิวไป.

อุบาลี ! เปรียบเหมือนห้วงน้ำใหญ่ มีอยู่. ช้างพลายสูงเจ็ดรัตน หรือเจ็ดรัตนครึ่ง มาสู่ที่นั่น
แล้วคิดว่า “เราจะลงสู่ห้วงน้ำนี้ แล้วเล่นน้ำ ล้างหูบ้าง เล่นน้ำ ล้างหลังบ้าง แล้วพึงอาบพึงดื่ม พึงขึ้นจากห้วงน้ำ
แล้วหลีกไปตามปรารถนา” ดังนี้; ช้างนั้น กระทำได้ดังนั้น, เพราะเหตุไร? อุบาลี ! เพราะเหตุว่า ช้างนั้นตัว
ใหญ่ จึงอาจหยั่งลงในห้วงน้ำลึกได้. ครั้งนั้น กระต่ายหรือแมวป่า มาเห็นช้างนั้นแล้วคิดว่า “ช้างจะเป็นอะไรที่

^๒ หนึ่งรัตนเท่ากับ ๒ วิหัตติ, เท่าที่ทดสอบกันในประเทศไทยแล้ว ปรากฏว่า หนึ่งวิหัตติ ประมาณเท่ากับ ๑ ฟุต.

ไหนมา เราก็จะเป็นอะไรที่ไหนไป ดังนั้น เราจะลงสู่ห้วงน้ำนี้ แล้วเล่นน้ำ ล้างหูล้าง เล่นน้ำ ล้างหลังล้าง แล้วพืงอาบพืงดื่ม พืงขึ้นจากห้วงน้ำแล้วหลีกไปตามปรารถนา” ดังนี้; กระทบ หรือแมวปานั้น กระโจนลงสู่ห้วงน้ำนั้น โดยไม่พิจารณา ผลที่มันหวังได้ก็คือ จมดิ่งลงไป หรือลอยไปตามกระแสน้ำ. ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า? เพราะว่ากระทบหรือแมวปานั้นตัวมันเล็ก จึงไม่อาจหยั่งลงในห้วงน้ำลึก, นี่ฉันใด; อุบาลี ! ข้อนี้ก็ฉันนั้น กล่าวคือ ผู้ใด พู่ว่า “เราไม่ได้สมาธิ เราจักไปอยู่ในเสนาสนะอันศักดิ์คือป่า หรือป่าเปลี่ยว” ดังนี้ เขานั้น พืงหวังผลข้อนี้คือ จิตจักจมลง หรือจิตจักปลิวไป.

อุบาลี ! เธอ จงอยู่ในหมู่สงฆ์เถิด ความผาสุกจักมีแก่เธอผู้อยู่ในหมู่สงฆ์, ดังนี้.

- ทสก. อ. ๒๔/๒๑๖/๕๕.

พอครัวหัวปาก

คุณภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนพอครัวผู้เขลา ไม่ฉลาดเฉียบแหลม บำรุงพระราชารัชมหาอำมาตย์ของพระราชาด้วยสุปะต่างชนิด มีรสเปรี้ยวจัดบ้าง ขมจัดบ้าง เผ็ดจัดบ้าง หวานจัดบ้าง มีรสเพื่อนบ้าง ไม่เพื่อนบ้าง เค็มบ้าง จืดบ้าง พอครัวนั้นไม่สังเกตรสอาหารของตนว่า วันนี้ ภัตและสุปะของเราชนิดนี้ท่านชอบใจ หรือท่านรับสุปะนี้มาก หรือท่านชมสุปะนี้ วันนี้ ภัตและสุปะของเรามีรสเปรี้ยวจัด ท่านชอบใจ หรือท่านรับสุปะมีรสเปรี้ยวจัดหรือท่านหิบบเอาสุปะมีรสเปรี้ยวจัดมาก หรือท่านชมสุปะมีรสเปรี้ยวจัด วันนี้ ภัตและสุปะของเรามีรสขมจัด ... มีรสเผ็ดจัด ... มีรสหวานจัด ... มีรสเพื่อน ... มีรสไม่เพื่อน ... มีรสเค็ม ... วันนี้ ภัตและสุปะของเรามีรสจืดท่านชอบใจ หรือท่านรับสุปะมีรสจืด หรือท่านหิบบเอาสุปะมีรสจืดมาก หรือท่านชมสุปะมีรสจืด ดังนี้ พอครัวนั้นยอมไม่ได้เครื่องนุ่งห่ม ไม่ได้ค่าจ้างไม่ได้รางวัล ข้อนี้เพราะเหตุไร? เพราะพอครัวนั้นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาดเฉียบแหลม ไม่สังเกตเครื่องหมายอาหารของตน ฉันทันใด

ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้เขลาไม่ฉลาดเฉียบแหลม ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตยอมไม่ตั้งมั่น ยังละอุปกิเลสไม่ได้ เธอไม่สำเหนียกนิมิตนั้น ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ จิตยอมไม่ตั้งมั่น ยังละอุปกิเลสไม่ได้ เธอไม่สำเหนียกนิมิตนั้น ภิกษุนั้นยอมไม่ได้ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันและไม่ได้สติสัมปชัญญะ ข้อนี้เพราะเหตุไร? เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาดเฉียบแหลมไม่สำเหนียกนิมิตแห่งจิตของตน.

คุณภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนพอครัวผู้มีปัญญาฉลาด เฉียบแหลม บำรุงพระราชารัชมหาอำมาตย์ของพระราชาด้วยสุปะต่างชนิด มีรสเปรี้ยวจัดบ้าง ขมจัดบ้าง เผ็ดจัดบ้าง หวานจัดบ้าง มีรสเพื่อนบ้าง ไม่เพื่อนบ้าง มีรสเค็มบ้าง จืดบ้าง พอครัวนั้นยอมสังเกตรสอาหารของตนว่า วันนี้ ภัตและ

สุปะของเราชนิดนี้ ท่านชอบใจ หรือท่านรับสุปะนี้ หรือหยิบเอาสุปะนี้มาก หรือท่านชมสุปะนี้ วันนี้ ภัตและสุปะของเรามีรสเปรี้ยวจัด ... วันนี้ ภัตและสุปะของเรามีรสขมจัด ... มีรสเผ็ดจัด ... มีรสหวานจัด ... มีรสเพื่อน ... มีรสไม่เพื่อน ... มีรสเค็ม ... วันนี้ ภัตและสุปะของเรามีรสจัดท่านชอบใจ หรือท่านรับสุปะมีรสจัด หรือท่านหยิบเอาสุปะมีรสจัดมาก หรือท่านชมสุปะมีรสจัด ดังนี้ พ่อครว้นนั้นยอมได้ เครื่องนุ่งห่ม ได้ค่าจ้าง ได้รางวัล ซ่อนนั้นเพราะเหตุไร? เพราะพ่อครว้นนั้นเป็นคนมีปัญหา ฉลาด เฉียบแหลมสังเกตรสอาหารของตนนั้นใจ.

ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความฉลาด เฉียบแหลม ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตย่อมตั้งมั่น ละอุปกิเลสได้ เธอยอมสำเหนียกนิมิตนั้น ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ จิตย่อมตั้งมั่น ละอุปกิเลสได้ เธอยอมสำเหนียกนิมิตนั้น ภิกษุนั้นยอมได้ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และได้สติสัมปชัญญะ

มหาวาร. ส. ๑๕/๑๗๐/๗๐๔-๗๐๗

กิจของชวานา

ภิกษุ ท.! กิจของคฤหบดีชวานาที่เขาจะต้องทำก่อน (แห่งการได้มาซึ่งข้าวเปลือก) มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า? สามอย่างคือ

คฤหบดีชวานาในโลกนี้ ไถ คราด พื้นที่นาให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้วปลูกพืชลงในเวลาอันควร, ครั้นแล้ว ไขน้ำเข้าบ้าง ไขน้ำออกบ้าง ตามคราวที่สมควร.

ภิกษุ ท.! กิจของคฤหบดีชวานาที่เขาจะต้องทำก่อน (แห่งการได้มาซึ่งข้าวเปลือก) มีสามอย่างเหล่านี้แล ;

ภิกษุ ท.! ฉันใดก็ฉันนั้น : กิจที่ภิกษุจะต้องทำก่อน (แห่งการได้มาซึ่งมรรคผล) มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรกันเล่า? สามอย่างคือ

การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง, การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง, และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง.

ภิกษุ ท.! กิจที่ภิกษุจะต้องทำก่อน (แห่งการได้มาซึ่งมรรคผล) มีสามอย่างเหล่านี้แล.

ภิกษุ ท.! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า “ความพอใจของเราจักต้องเข้มงวดพอ ในการสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง, ในการสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง และในการสมาทานการปฏิบัติปัญญาอันยิ่ง” ดังนี้

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

ติก. อ. ๒๐/๒๕๕/๕๒๓.

ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน

ภิกษุ ท.! กิจของคฤหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ คฤหบดีชาวนา รีบๆ ไถคราด พื้นที่นาให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้ว ก็รีบๆ ปลูกพืช, ครั้นแล้ว ก็รีบๆ ไขน้าเข้าบ้าง ไขน้าออกบ้าง. ภิกษุ ท.! กิจของคฤหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล; แต่ว่าคฤหบดีชาวนานั้น ไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจ ที่จะบันดาลว่า “ข้าวของเรา จงออกในวันนี้, ตั้งท้องพรวงนี้, สุกมะรืนนี้” ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่ข้าวนั้น เปลี่ยนแปรสภาพไปตามฤดูกาล ย่อมจะงอกบ้าง ตั้งท้องบ้าง สุกบ้าง;

ภิกษุ ท.! ฉันทใดกัฉันทนั้น: กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง, การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง, และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง. ภิกษุ ท.! กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล ;

แต่ว่าภิกษุนั้น ก็ไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจ ที่จะบันดาลว่า “จิตของเรา จงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานในวันนี้ หรือพรวงนี้ หรือมะรืนนี้” ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่เหมาะสม เมื่อภิกษุนั้น ปฏิบัติไปแม้ในศีลอันยิ่ง, ปฏิบัติไปแม้ในจิตอันยิ่ง, และปฏิบัติไปแม้ในปัญญาอันยิ่ง จิตก็จะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานได้เอง.

ติก. อ. ๒๐/๓๐๘/๕๓๒

สิ้นกิเลสก็แล้วกัน ไม่ต้องรู้ว่าสิ้นไปเท่าไร

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนรอยนิ้วมือ หรือรอยนิ้วหัวแม่มือ ย่อมปรากฏอยู่ที่ด้ามเครื่องมือของพวกช่างไม้ หรือลูกมือของพวกช่างไม้ แต่เขาก็ไม่มีความรู้ว่า ด้ามเครื่องมือของเรา วันนี้สึกไปเท่านี้ วานนี้สึกไปเท่านี้ วันอื่นๆ สึกไปเท่านี้ๆ คงรู้แต่ว่ามันสึกไปๆ เท่านั้น, นี่ฉันทใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อภิกษุตามประกอบภาวนาอยู่ ก็ไม่รู้อย่างนี้ว่า วันนี้ อาสวะของเราสิ้นไปเท่านี้ วานนี้สิ้นไปเท่านี้ วันอื่นๆ สิ้นไปเท่านี้ๆ รู้แต่เพียงว่า สิ้นไปในเมื่อมันสิ้นไปๆ เท่านั้น, ฉันทใดกัฉันทนั้น.

- สุตตค. อ. ๒๓/๑๒๘/๖๘.

ฟองไข่ออกเป็นตัว มิใช่โดยเจตนาของแม่ไก่

(เหมือนอาสวะสิ้นเอง เมื่อปฏิบัติชอบ)

ภิกษุ ท.! เมื่อภิกษุตามประกอบการเจริญภาวนาอยู่, โดยแน่นอน เธอไม่ต้องปรารถนา ว่า "โอหนอ ! จิตของเราถึงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่มีอุปาทานเกิด" ดังนี้. จิตของเธอนั้นก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่มีอุปาทานได้เป็นแน่. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ข้อนั้นเพราะเหตุว่า เธอมีการเจริญสติปัญฐานสี่ สัมมปชานสี่ อิทธิ

บาทสี่ อินทรีย์ห้า พละห้า โภชนงค์เจ็ด อริยมรรคมีองค์แปด. ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือน ฟองไข่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟองหรือ ๑๒ ฟอง อันแม่ไก่กกดีแล้ว พลิกให้ทั่วดีแล้ว คือฟักดีแล้ว, โดยแน่นอน แม่ไก่ไม่ต้องปรารธนาว่า

"โอหนอ ! ลูกไก่ของเรา จงทำลายกระเปาะฟองด้วยปลายเล็บเท้า หรือจะงอยปาก ออกมาโดยสวัสดิ์เถิด"
ดังนี้, ลูกไก่เหล่านั้นก็สามารถทำลายกระเปาะด้วยปลายเล็บเท้า หรือจะงอยปาก ออกมาโดยสวัสดิ์ได้โดยแท้, ฉะนั้นใด ก็ฉนั้นนั่น.

- สดตก.อ. ๒๓/๑๒๗/๖๘.

อุปมาแห่งกัปปี

สังสารวัฏนี้แลไม่มีประมาณ

ภิกษุ ท. ! กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกัปนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือ ว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ฯ

ภิกษุ ท. ! เหมือนอย่างว่า ภูเขาหินลูกใหญ่ยาวโยชน์หนึ่ง กว้างโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่ง ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง เป็นแท่งทึบ บุษยพิงเอาผ้าแคว้นกาสิมาแล้ว ปัดภูเขานั้น๑๐๐ ปีต่อครั้ง ภูเขาหินลูกใหญ่นั้น พึงถึงการหมดไป ลื่นไป เพราะความพยายามนี้ ยังเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่งยังไม่ถึงการหมดไป ลื่นไป กัปนานอย่างนี้แล บรรดากัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกัป มิใช่ร้อยกัป มิใช่ พันกัป มิใช่แสนกัป ซ้อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่า สัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ก้างกั้น มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ. ภิกษุ ท. ! ก็เหตุเพียงเท่านี้พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่าย ในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

ภิกษุ ท. ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ก้างกั้น มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ พวกเธอจะสำคัญความซื่อนั้น เป็นไฉน น้ำตาที่หลังไหลของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้ กัปน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! น้ำตาที่หลังไหลออกของพวกข้าพระองค์ ผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะการประสบสิ่งที่ไม่พอใจเพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้แหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ฯ

ภิกษุ ท. ! ถูกละๆ พวกเธอทราบธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว น้ำตาที่หลังไหลออกของพวกเธอ ผู้ท่องเที่ยวไปมา ฯลฯ โดยกาลนานนี้แหละ มากกว่าส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย พวกเธอได้ประสบมรณกรรมของมารดาตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลังไหลออกของเธอเหล่านั้น ผู้ประสบมรณกรรมของ มารดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย พวกเธอได้ประสบมรณกรรมของบิดา... ของพี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว... ของบุตร... ของธิดา... ความเสื่อมแห่งญาติ...ความเสื่อมแห่งโภคะ... ได้ประสบความเสื่อมเพราะโรค ตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลังไหลออกของเธอเหล่านั้น ผู้ประสบความเสื่อม เพราะโรค คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ซื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ก้างกั้น มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ

ภิกษุ ท. ! ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอเพื่อ จะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

ติงสมัตตาสูต

ภิกษุ ท. ! สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้ยังมีวิชาเป็นที่กำกั้น มีค้นหาเป็นเครื่องผูกพัน ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ พวกเขาจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร ? โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเขาที่ท่องเที่ยวไปมาซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ กับน้ำใน มหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเขาที่ท่องเที่ยวไปมา ซึ่งถูกตัดศีรษะ โดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย พระเจ้าข้า !

ภิกษุ ท. ! ถูกๆ พวกเขาทราบธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเขาที่ท่องเที่ยวไปมาซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ นี่แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นกระบือ ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละมากกว่า... เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นแกะ... เกิดเป็นแพะ... เกิดเป็นเนื้อ... เกิด เป็นสุกร... เกิดเป็นไก่... เมื่อพวกเขาถูกจับตัดศีรษะโดยชื่อว่า เป็นโจรมาชวบ้านตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละมากกว่า ... ถูกจับตัดศีรษะ โดยชื่อว่า เป็นโจรคิดปล้น... ถูกจับตัดศีรษะ โดยชื่อว่า เป็นโจรประพาศิติดในภรรยาของผู้อื่น ตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละมากกว่า น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้อง ปลายไม่ได้... ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

อื่นๆ ที่ไม่สามารถสงเคราะห์เข้าในหมวดได้

ความเร็วแห่งอายุสังขาร

อุกรภิกษุทั้งหลาย นายขมังธนู ๔ คน ถือธนูอันมั่นคง ได้ศึกษามาดีแล้ว เป็นผู้มีความชำนาญ เป็นผู้มึสติปลอันได้แสดงแล้ว ยืนอยู่แล้วในทิศทั้ง ๔ ถ้าบุรุษพึงมากล่าวว่าเราจักจับลูกธนูทั้งหลายที่นายขมังธนูทั้ง ๔ เหล่านี้ยิ่งมาจากทิศทั้ง ๔ ไม่ให้ตกถึงแผ่นดิน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ควรจะกล่าวได้ว่าบุรุษผู้มีความเร็วประกอบด้วยความเร็วอย่างยอดเยี่ยม ดังนี้หรือ ฯ

“ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าแม้บุรุษจะพึงจับลูกธนูที่นายขมังธนูเพียงคนเดียวยังไม่ให้ตกถึงแผ่นดิน ก็ควรจะกล่าวได้ว่า บุรุษผู้มีความเร็ว ประกอบด้วยความเร็วอย่างยอดเยี่ยม จะกล่าวไปไยถึงการจับลูกธนูทั้ง ๔ ลูกที่นายขมังธนู ๔ คนยิ่งมาจาก ๔ ทิศ แม้ฉันใด ฯ”

อุกรภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า ความเร็วของพระจันทร์และพระอาทิตย์ เร็วกว่าความเร็วของบุรุษนั้น ความเร็วของเทวดาที่ไปข้างหน้าพระจันทร์พระอาทิตย์ เร็วกว่าความเร็วของบุรุษและความเร็วของพระจันทร์และพระอาทิตย์ อายุสังขารสั้นไปเร็วกว่าความเร็วเหล่านั้น เพราะเหตุดังนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่

อุกรภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

นิทาน. ส. ๑๖/๓๑๐/๖๗๐

แง่มุมที่เกี่ยวกับอกุศลมูล

ภิกษุ ท.! บุคคลชนิดนี้ ถูกอกุศลธรรมอันลามกซึ่งเกิดมาจากความโลภครอบงำแล้ว มีจิตอันอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดจากโลภะกัสมุขแล้วย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความลำบาก มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ในภิกษุธรรมนั้น เทียว, ภายหลังแต่การตายเพราะการทำลายร่างกาย ย่อมหวังได้แต่ทุกข์. (ในกรณีแห่งความโกรธและความหลง ก็ตรัสไว้โดยข้อความทำนองเดียวกัน อย่างที่กล่าวได้ว่าทุกตัวอักษร ผิดกันแต่ชื่อเท่านั้น).

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ๆเช่นต้นสาละ ต้นชวา หรือต้นฝันทนะก็ดี ถูกเครือเถาามาลูวาสามชนิด ขึ้นคลุมแล้ว รัศมีแล้ว ย่อมถึงความพินาศฉิบหาย, ฉันใดก็ฉันนั้น.

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล อกุศลมูล ๓ อย่าง.

- ดิก. อ. ๒๐/๒๕๘/๕๐๕.

อุปมาการฝึกช้างศึก ด้วยการฝึกตนของอริยสาวก

ภิกษุ ท.! ช้างต้นประกอบด้วยคุณ สมบัติสี่ สมควรแก่พระราชาก็ใช้สอย จัดได้ว่าเป็นองคาคพพ (ส่วนประกอบแห่งองค์) ของพระราช. ลืออย่าง อย่างไม่ไรเล่า ? ในกรณีนี้ ลืออย่างคือ ช้างต้น เป็นช้างรู้ฟัง รู้ประหาร ฐือดทน ฐู่ไป.

ภิกษุ ท.! ช้างต้น ที่รู้ฟัง เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ช้างต้นในกรณีนี้, ความรู้ซึ่งสั่งให้ทำการอันใดที่เคยทำ หรือไม่เคยทำก็ตาม, ย่อมทำในใจอย่างทั่วถึง รวบรวมจิตทั้งหมดมาเสียใตคอกยศดับ. อย่างนี้แล เรียกว่าช้างต้นที่รู้ฟัง.

ภิกษุ ท.! ช้างต้นที่รู้ประหาร เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ช้างต้นในกรณีนี้ เข้าสู่สงครามแล้ว ย่อมประหาร ช้างบ้าง ผู้อยู่บนหลังช้างบ้าง ประหารม้าบ้าง ประหารผู้อยู่บนหลังม้าบ้าง ย่อมประหารรถบ้าง คนประจำรถบ้าง ย่อมประหารพลเดินเท้าบ้าง, อย่างนี้แล เรียกว่า ช้างต้นที่รู้ประหาร.

ภิกษุ ท.! ช้างต้นที่รู้อดทน เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ช้างต้นในกรณีนี้ เข้าสู่สงครามแล้ว อดทนต่อการ ประหารด้วยหอก ด้วยดาบ ด้วยลูกศร อดทนต่อเสียงกึกก้องแห่งกลอง บัณเฑาะว์ สังข์ และมโหรีทีก. อย่างนี้แล เรียกว่า ช้างต้นที่รู้อดทน.

ภิกษุ ท.! ช้างต้น ที่รู้ไป เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ช้างต้นในกรณีนี้, ความรู้ ซึ่งจะส่งไปสู่ทิศใดที่เคยไป หรือไม่เคยไปก็ตาม, ย่อมไปสู่ทิศนั้นได้โดยพลัน. อย่างนี้แล เรียกว่า ช้างต้นที่รู้ไป.

ภิกษุ ท.! ช้างต้นประกอบด้วยคุณ สมบัติ ๔ อย่าง เหล่านี้แล สมควรแก่พระราชาก็ใช้สอย จัดได้ว่าเป็น องคาวพยของพระราช.

- จตุกก. อ. ๒๑/๑๕๖-๑๕๘/๑๑๔.

การเพ่งแบบม้ากระจอก หรือ แบบม้าอาชาไนย

สันตะ ! เธอจงเพ่งอย่างการเพ่งของสัตว์อาชาไนย; อย่าเพ่งอย่างการเพ่งของสัตว์กระจอก.

สันตะ ! อยากรู้ว่า เป็นการเพ่งอย่างของสัตว์กระจอก ? สันตะ ! ม้ากระจอก ถูกผูกไว้ที่รางเลี้ยงอาหาร ใจของมันก็จะเพ่งอยู่แต่ว่า "ข้าวเปลือก ๆ "เพราะเหตุไรเล่า? สันตะ! เพราะเหตุว่ามันไม่มีแกลใจที่จะคิดว่า "วันนี้ สารภีของเราต้องการให้เราทำอะไรหนอ เราจะตอบสนองเขาอย่างไรหนอ"; มันมัวเพ่งอยู่ในใจว่า "ข้าวเปลือก ๆ" ดังนี้.

สันตะ ! ฉันทิดก็ฉันทัน ที่ภิกษุกระจอกบางรูปในกรณีนี้ ไปแล้ว สู้ป่าก็ตาม สู้โคนไม้ก็ตาม สู้เรือนว่างก็ตาม มิจิตตูกามราคานิเวรณกัลุ่มรุมห่อหุ้ม อยู่. เขาไม่รู้ตามเป็นจริงซึ่งอุบายเป็นเครื่องออกจากกามราคะที่เกิดขึ้นแล้ว; เขาระทำ กามราคะนั้น ๆ ให้เนื่องกันไม่ขาดสายเพ่งอยู่ เพ่งทัวอยู่เพ่งโดยไม่เหลืออยู่ เพ่งลงอยู่. (ในกรณี แห่ง พยาบาท-ถิ่นมัทธะ-อุทธีจกุกกุจะ -และวิจิจจจกานิวรณ กี่ได้เป็นไปในลักษณะอย่างเดียวกันกับ กรณีแห่งกามราคะนิเวรณ). ภิกษุนั้นย่อมเพ่งอาศัยความสำคัญว่าดินบ้าง ย่อมเพ่งอาศัยความสำคัญว่าน้ำบ้าง อาศัยความสำคัญว่าไฟบ้าง อาศัยความสำคัญว่าลมบ้าง ว่าอากาศอันญายตนะบ้างว่าวิญญาณัญญายตนะบ้างว่า อากัญญายตนะบ้าง ว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะบ้าง ว่าโลกนี้บ้าง ว่าโลกอื่นบ้าง อาศัยความสำคัญว่า "สิ่งที่เราเห็นแล้ว", "สิ่งที่เราฟังแล้ว", "สิ่งที่เรารู้สึกแล้ว", "สิ่งที่เรารู้แจ้งแล้ว", "สิ่งที่เราบรรลู่แล้ว", "สิ่งที่เราแสวงหาแล้ว", "สิ่งที่ใจของเราติดตามแล้ว" แต่ละอย่าง ๆ เป็นต้น ดังนี้บ้าง, เพ่งอยู่. สันตะ !อย่างนี้แล เป็นการเพ่งอย่างของสัตว์กระจอก.

สันตะ ! อยากรู้ว่า เป็นการเพ่งอย่างของสัตว์อาชาไนย ? สันตะ ! ม้าอาชาไนยตัวเจริญ ถูกผูกไว้ที่รางเลี้ยงอาหาร ใจของมันจะไม่เพ่งอยู่แต่ว่า "ข้าวเปลือก ๆ" เพราะเหตุไรเล่า? สันตะ ! เพราะเหตุว่า แม้ถูกผูกอยู่ที่รางเลี้ยง

อาหาร แต่ใจของมันมันไปคิดอยู่ว่า "วันนี้ สารถิของเราต้องการให้เราทำอะไรหนอ เราจะตอบสนองเขาอย่างไรหนอ" ดังนี้; มันไม่มันแต่เพียงอยู่ในใจว่า "ข้าวเปลือก ๆ" ดังนี้. สันระ ! ก็มีอาชาไนยนั้น รู้สึกอยู่ว่า การถูกลงปะกั๊กนั้นเป็นเหมือนการใช้หนี้ การถูกจองจำ ความเสื่อมเสีย เป็นเหมือนเสนียดจัญไร.

(ขอให้สังเกตว่า แม้อยู่ในที่เดียวกัน ต่อหน้าสถานการณ์อย่างเดียวกัน ม้าสองตัวนี้ก็มีความรู้สึกอยู่ใจคนละอย่างตามความต่างของมัน คือตัวหนึ่งเพ่งแต่จะกิน ตัวหนึ่งเพ่งแต่ในหน้าที่ ที่จะไม่ทำให้บกพร่องจนถูกลงโทษ; ดังนี้เรียกว่า มีความเพ่งต่างกันเป็นคนละอย่าง).

สันระ ! ภิกษุอาชาไนยผู้เจริญ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน : ไปแล้วสู่ป่าก็ตาม ไปแล้วสู่โคนไม้ก็ตาม ไปแล้วสู่เรือนว่างก็ตาม, มีจิตไม่ถูกกามราค-นิเวรณกัณฑ์มรรุม ห่อหุ้ม อยู่, เขาเห็นตามเป็นจริงซึ่งอุบายเป็นเครื่องออกกาม-

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว วัปปศากยะผู้เป็นสาวกแห่งนิครนถ์ ได้กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการกำไร พึงเลี้ยงลูกม้าไว้ขาย เขาไม่ได้กำไรด้วยเป็นผู้มีส่วนแห่งความลำบากเดือดร้อนอย่างยิ่งด้วย, นี้ฉันใด; ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ข้อนี้ก็ฉันนั้น คือข้าพระองค์ผู้ต้องการด้วยประโยชน์ได้เข้าไปคบหาซึ่งนิครนถ์ทั้งหลายผู้อ่อนด้วยปัญญา. ข้าพระองค์นั้น ไม่ได้กำไรด้วยเป็นผู้มีส่วนแห่งความลำบากเดือดร้อนอย่างยิ่งด้วย. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพระองค์ขอโปรยเสียดซึ่งความเลื่อมใสในนิครนถ์ทั้งหลายผู้อ่อนด้วยปัญญา ในกระแสลมอันพัดจัด หรือว่าลอยเสียดซึ่งความเลื่อมใสในกระแสอันเขียวแห่งแม่น้ำ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! วิเศษนักพระเจ้าข้า! วิเศษนัก พระเจ้าข้า! ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำอยู่หรือว่าเปิดของที่ปิดอยู่ หรือว่าบอกหนทางให้แก่บุคคลผู้หลงทางหรือว่าจุดประทีปอันโพล่งขึ้น ด้วยน้ำมัน ไว้ในที่มืด ด้วยความหวังว่า ผู้มีจักขุทั้งหลายจักได้เห็นรูปทั้งหลาย ฉันใด; ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าประกาศแล้ว โดยปริยายเป็นอนึ่ง ก็ฉันนั้น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ข้าพระองค์ขอถึงซึ่งพระผู้มีพระภาคด้วย ซึ่งพระธรรมด้วย ซึ่งพระสงฆ์ด้วย ว่าเป็นสรณะ. ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงถือว่า ข้าพระองค์เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะแล้ว จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป จนตลอดชีวิต", ดังนี้ แล.

เสียดขวัญตั้งแต่เห็นยอดธงชัยของข้าศึก

ภิกษุ ท.! นักรบอาชีพบางประเภททนต่อผงคลีได้, แต่พอสักว่าเห็นยอดธงชัยของข้าศึกเข้าแล้ว ก็ขวัญหนีครั้นคร้าม หัวนหวาดจนสะกิดใจไม่อยู่ ไม่อาจจะเข้าต่อต้านสงคราม. นักรบอาชีพบางประเภทในกรณีนี้ เป็นเช่นนี้เป็นนักรบอาชีพประเภทที่สอง มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.

ภิกษุ ท.! นักบวชเปรียบด้วยนักรบอาชีพเช่นนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุ หาได้ในหมู่ภิกษุเหมือนกัน. ในกรณีนี้คือภิกษุทนต่อ "ผงคลี" ได้, แต่พอสักว่าเห็น "ยอดธงชัยของข้าศึก" เข้าแล้ว ก็ระย่อท้อถอย ระทมระทด หัวนหวาดจนสะกิดใจไม่อยู่ ไม่อาจจะสืบพรหมจรรย์ต่อไปได้ เปิดเผยถึงความเป็นผู้หมดกำลังใจต่อสิกขา บอกลึกสิกขา หมุนกลับคือไปสู่เพศต่ำแห่งคฤหัสถ์. ชื่อว่า "ยอดธงชัยของข้าศึก" สำหรับภิกษุนั้น ได้แก่อะไรเล่า?

ภิกษุ ท.! ในกรณีนี้คือ ภิกษุ ไม่เพียงแต่ได้ยินข่าวดังกล่าวแล้ว, แต่เธอได้เห็นเองซึ่งสตรีหรือกุมารี รูปสวย เป็นขวัญตาเป็นขวัญใจ มีผิวพรรณและทรวดทรงงามยิ่งนัก. ภิกษุนั้น ครั้นได้เห็นหญิงงามนั้นแล้ว ก็ระย่อท้อถอย ระทมระทด หัวนหวาดจนสะกิดใจไม่อยู่ ไม่อาจจะสืบพรหมจรรย์ต่อไปได้ เปิดเผยถึงความเป็นผู้หมดกำลังใจต่อสิกขา บอกลึกสิกขา หมุนกลับคืนไปสู่เพศต่ำแห่งคฤหัสถ์. ความที่ได้เห็นหญิงงามนี้ ได้ในชื่อว่า "ยอด

ธงชัยของข้าศึก” สำหรับภิกษุนี้. ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนนักรบอาชีพประเภทที่ทนต่อผงคลีได้ แต่พอสักว่า เห็นยอดธงชัยของข้าศึกเข้าแล้วก็ขี้ขี้หวี่หนี ครั้นกรรม หวันหวาดจนสะกดใจไม่อยู่ ไม่อาจจะเข้าต่อต้านสงครามฉันใด;

ภิกษุ ท.! เรากล่าวนักบวชนี้ว่า มีนักรบอาชีพชนิดนั้นเป็นคู่เปรียบฉันนั้น ภิกษุ ท.! นักบวชบางคนในกรณีนี้เป็นเช่นนี้ เป็นนักบวชที่เปรียบด้วยนักรบอาชีพประเภทที่สอง มีอยู่ในหมู่ภิกษุ หาได้ในหมู่ภิกษุ.

ปญจก. อ. ๒๒/๑๐๐,๑๐๒/๓๕.

สันดานกา

ภิกษุ ท.! กา เป็นสัตว์ที่ประกอบด้วยความเลวสืบประการ. สืบประการอะไรกันเล่า ? สืบประการคือ :-

- (๑) กา เป็นสัตว์ทำลายความดี,
- (๒) กา เป็นสัตว์คะนอง,
- (๓) กา เป็นสัตว์ทะเลเหวตะยาน,
- (๔) กา เป็นสัตว์กินจุ,
- (๕) กา เป็นสัตว์หยาบคาย,
- (๖) กา เป็นสัตว์ไม่กรุณาปราณี,
- (๗) กา เป็นสัตว์ทุรพล,
- (๘) กา เป็นสัตว์ร้องเสียงอึง,
- (๙) กา เป็นสัตว์ปล่อยสดี,
- (๑๐) กา เป็นสัตว์สะสมของกิน.

ภิกษุ ท.! กา เป็นสัตว์ที่ประกอบด้วยความเลวสืบประการ เหล่านี้.

ภิกษุ ท.! ภิกษุลามก ก็เช่นเดียวกับกานี้แหละ เป็นคนประกอบด้วย อสังกรรมสืบประการ. สืบประการอะไรกันเล่า ? สืบประการคือ :-

- (๑) ภิกษุลามก เป็นคนทำลายความดี,
- (๒) ภิกษุลามก เป็นคนคะนอง,
- (๓) ภิกษุลามก เป็นคนทะเลเหวตะยาน,
- (๔) ภิกษุลามก เป็นคนกินจุ,
- (๕) ภิกษุลามก เป็นคนหยาบคาย,
- (๖) ภิกษุลามก เป็นคนไม่กรุณาปราณี,
- (๗) ภิกษุลามก เป็นคนทุรพล,
- (๘) ภิกษุลามก เป็นคนร้องเสียงอึง,
- (๙) ภิกษุลามก เป็นคนปล่อยสดี,
- (๑๐) ภิกษุลามก เป็นคนสะสมของกิน.

ภิกษุ ท.! ภิกษุลามก เป็นคนประกอบด้วยอสังกรรมสืบประการเหล่านี้แล.

ทสก. อ. ๒๔/๑๕๕/๗๗

ทิ้งเสียนั่นแหละกลับจะเป็นประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือน อะไรๆ ในแคว้นนี้ ที่เป็นหญ้าเป็นไม้ เป็นกิ่งไม้ เป็นใบไม้ที่คนเขาขนไปทิ้ง หรือ เผาเสีย หรือทำตามปัจจัย ; พวกเขารู้สึกอย่างนี้บ้างหรือไม่ว่า คนเขาขนเราไป หรือเผาเรา หรือทำแก่เราตามปัจจัยของเขา? “ไม่รู้รู้สึกอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !” เพราะเหตุไรเล่า? “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เพราะเหตุว่าความรู้สึกว่าตัวตน (อตฺตา) ของตน (อตฺตนิยา) ของข้าพระองค์ไม่มีในสิ่งเหล่านั้น พระเจ้าข้า !”

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดที่ฉันทนั้น : จักขุ ... โสตะ ... ฆานะ ... ชิวหา ... กายะ ... มโน ไม่ใช่ของเธอ เธอจงละมันเสีย สิ่งเหล่านั้น อันเธอละเสียแล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เธอ แล.

- สฬา. ส. ๑๘/๑๖๑/๒๑๕.

ความเป็นโสดาบัน ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งแห่งทวีปทั้งสี่ เบื้องหน้าจากการตาย เพราะร่างกายแตกดับ อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหมู่ นางอัปสรในสวนนั้นวัน ท้าวเธอเป็นผู้เฝ้าล้อมเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้าอันเป็นของทิพย์อย่างนี้ก็ตาม, แต่กระนั้น ท้าวเธอก็ยัง รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตตภาพให้พอเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาตด้วยปลีแข้งของตนเอง พ้นกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอนๆ ไม่มีชาย, หากแต่ว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถ รอดพ้นเสียได้ จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไหน ? สี่ประการคือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหวในองค์พระพุทฺธเจ้า... ในองค์พระธรรม... ในองค์พระสงฆ์...เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ฯลฯ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ กับการได้ธรรม ๔ ประการนี้ การได้ทวีปทั้งสี่มีค่าไม่ถึงเสียที่สืบทก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เลย.

- มหาวาร. ส. ๑๕/๔๒๘ - ๔๒๙/๑๔๑๑-๑๔๑๓

ปาฏิหาริย์ สาม

แก้วกู่ ! นี่ปาฏิหาริย์สามอย่าง ที่เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้. สามอย่างอะไรเล่า? สามอย่างคือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และ อนุศาสน์ปาฏิหาริย์

(๑) แก้วกู่ ! อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเป็นอย่างไรเล่า? แก้วกู่ ! ภิกษุในภคินี กระทำอิทธิวิธีมีประการต่างๆ : ผู้เดียวแปลงรูปเป็นหลายคน, หลายคนเป็นคนเดียว, ทำที่กำบังให้เป็นที่แจ้ง ทำที่แจ้งให้เป็นที่กำบัง, ไปได้ไม่ขัดข้อง ผ่านทะลุฝา ทะลุกำแพง ทะลุภูเขา คุงไปในอากาศว่างๆ, ฝุดขึ้นและดำรงอยู่ในแผ่นดินได้เหมือนในน้ำ

, เดินไปได้เหนือน้ำ เหมือนเดินบนแผ่นดิน, ไปได้ในอากาศเหมือนนกมีปีก ทั้งที่ยังนั่งสมาธิคู้บัลลังก์. ลูบคลำดวงจันทร์และดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์อันภาพมาก ได้ด้วยฝ่ามือ. และแสดงอำนาจทางกายเป็นไปตลอดถึงพรหมโลกได้. เกวัญจะ ! กุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสได้เห็นการแสดงนั้นแล้ว เขาบอกเล่าแก่กุลบุตรอื่นบางคน ที่ไม่ศรัทธาเลื่อมใสว่าน่าอัศจรรย์นัก. กุลบุตรผู้ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสในนั้น ก็จะฟังตอบว่า **วิชา** ชื่อ **คันธารี** (คันธารี ชื่อมนต์ แต่งโดยฤๅษีมีนามคันธาระ, อีกความหมายหนึ่งหมายถึงคำแปลว่าในแคว้นคันธาระ.) มีอยู่ ภิกษุ นั้นแสดงอิทธิวิธีด้วยวิชานั้นเท่านั้น. เกวัญจะ ! ท่านจะเข้าใจอย่างไร : ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมกล่าวตอบผู้เชื่อผู้เลื่อมใสได้อย่างนั้น มิใช่หรือ ?

“ฟังตอบได้, พระองค์!”

เกวัญจะ ! เราเห็นโทษในการแสดงอิทธิ ปาฏิหาริย์ดังนี้แล จึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียดชัง ต่ออิทธิปาฏิหาริย์.

(๒) เกวัญจะ ! อาเทศนาปาฏิหาริย์นั้น เป็นอย่างไรเล่า? เกวัญจะ ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมทลายจิต ทายความรู้สึกของจิต ทายความตริก ทายความตรอง ของสัตว์เหล่าอื่น ของบุคคลเหล่าอื่นได้ ว่า ใจของท่านเช่นนี้ ใจของท่านมีประการนี้ ใจของท่านมีด้วยอาการอย่างนี้. ... ฯลฯ ... กุลบุตรผู้ไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมค้ำันกุลบุตรผู้เชื่อผู้เลื่อมใส ว่า **วิชา** ชื่อ **มณิกา** มีอยู่ ภิกษุ นั้น กล่าวทลายใจได้เช่นนั้นๆก็ด้วยวิชานั้น, เกวัญจะ ! ท่านจะเข้าใจอย่างไร : ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมกล่าวตอบผู้เชื่อผู้เลื่อมใสได้อย่างนั้น มิใช่หรือ?

“ฟังตอบได้, พระองค์!”

เกวัญจะ ! เราเห็นโทษในการแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์ดังนี้แล จึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียดชัง ต่ออาเทศนาปาฏิหาริย์.

(๓) เกวัญจะ ! อนุศาสนีปาฏิหาริย์ นั้นเป็นอย่างไรเล่า? เกวัญจะ ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมสั่งสอนว่า “ท่านจงตริกอย่างนี้ๆ อย่างตริกอย่างนั้นๆ, จงทำให้ไว้ในใจอย่างนี้ๆ อย่าทำให้ไว้ในใจอย่างนั้นๆ, จงละสิ่งนี้ๆเสีย, จงเข้าถึงสิ่งนี้ๆแล้วปล่อย” ดังนี้. เกวัญจะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์. เกวัญจะ ! ข้ออื่นยังมีอีก : ตถาคตเกิดขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบเอง สมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกคนควรฝึกได้ อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้เบิกบานแล้ว จ्ञาเนกธรรมสั่งสอนสัตว์. ตถาคตนั้น ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้ กับทั้งเทวดา มาร พรหม หมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาพร้อมทั้งมนุษย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตาม. ตถาคตนั้นแสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น –ท่ามกลาง – ที่สุด, ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง. คหบดีหรือบุตรคหบดี หรือผู้เกิดในตระกูลใดตระกูลหนึ่งในภายหลังก็ได้ ฟังธรรมนั้นแล้ว เกิดศรัทธาในตถาคต. เขาผู้ประกอบด้วยศรัทธา ย่อมพิจารณาเห็นว่า “ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี, บรรพชาเป็นโอกาสว่าง; การที่คนอยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวเหมือนสังข์ที่เขาขัดแล้วนั้น ไม่ทำได้โดยง่าย. ถ้ากระไร เราจะปลงผมและหนวด ครองผ้ากาสายะ ออกจากเรือน บวช เป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยเรือนเกิด”, ดังนี้.

โดยสมัยอื่นต่อมา เขาละกองสมบัติน้อยใหญ่และวงศ์ญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด ออกจากเรือนบวชเป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยเรือนแล้ว. ภิกษุ นั้น ผู้บวชแล้วอย่างนี้ สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึง

พร้อมด้วยมรรยาทและโคจร, มีปกติเห็นเป็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้ว่าเป็นโทษเล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ใน ลิกขาบททั้งหลาย, ประกอบแล้ว ด้วยกายกรรมวจีกรรมอันเป็นกุศล, มีอาชีพะบริสุทธิ์, ถึงพร้อมด้วยศีล, มีทวารอัน คุ่มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย, ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ, มีความสันโดษ.

แก้วกฐะ ! ภิกษุถึงพร้อมด้วยศีล เป็นอย่างไรเล่า ? แก้วกฐะ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละการทำสัตว์มีชีวิตให้ ตกล่วงไป เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้และศาสตราเสียแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณา หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงอยู่. แก้วกฐะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์.

แก้วกฐะ ! ภิกษุนั้น ครั้นจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลส เป็นธรรมชาติอ่อนโยน ควรแก่การงาน ตั้งอยู่ได้อย่างไม่หวั่นไหว เช่นนี้แล้ว, เธอก็น้อมจิตไปเฉพาะต่ออสาวิกขณญาณ. เธอย่อมรู้ชัด ตามที่เป็นจริงว่า “นี่ทุกข์, นี่เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, นี้ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี้ทางดำเนินให้ถึงความดับ ไม่เหลือแห่งทุกข์”; และรู้ชัดตามที่เป็นจริงว่า “เหล่านี้ อาสวะ, นี่เหตุเกิดขึ้นแห่งอาสวะ, นี้ความดับไม่เหลือแห่ง อาสวะ, นี้ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ”. เมื่อเธอรู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็พ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ. ครั้นจิตหลุดพ้นแล้วก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่า “จิตพ้นแล้ว”. เธอรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีก” ดังนี้.

แก้วกฐะ ! เปรียบเหมือนห้วงน้ำใสที่ไหลเขาไม่ขุ่นมัว, คนมีจักษุคิยีนอยู่บนฝั่งในที่นั้น, เขาเห็นหอยต่างๆ บ้าง กรวดและหินบ้าง ฝูงปลาบ้าง อันหยุดอยู่และว่ายน้ำไปในห้วงน้ำนั้น, เขาจะสำเหนียกใจอย่างนี้ว่า “ห้วงน้ำนี้ใส ไม่ขุ่นเลย หอย ก้อนกรวด ปลาทั้งหลายเหล่านี้หยุดอยู่บ้าง ว่ายน้ำไปบ้าง ในห้วงน้ำนั้น” ดังนี้; ฉะนั้นก็ฉนั้น. เก ว้วกฐะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์.

แก้วกฐะ ! เหล่านี้แล ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง ที่เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ตามด้วย

- สී. ที. ๘/๒๗๓ - ๒๗๖/๓๓๕ - ๒๔๒.

ทรงเป็นลูกไก่ตัวพีที่สุด

พราหมณ์ ! เปรียบเหมือนฟองไข่ของแม่ไก่อันมีอยู่ ๘ ฟอง หรือ ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง, เมื่อไม่ไถ่ถอนทับ กก ฟักด้วยดีแล้ว, บรรดาลูกไก่ในไข่เหล่านั้น ตัวใดเจาะแทงทำลายเปลือกไข่ด้วยจะงอยเล็บเท้า หรือจะงอยปาก ออกมาได้ก่อนตัวอื่นโดยปลอดภัย เราควรเรียกลูกไก่ตัวนั้นว่าอย่างไร ก็จะเรียกว่าตัวพีผู้แก่ที่สุด หรือตัวน้อง ผู้น้อยที่สุด ?

“พระโคตมผู้เจริญ! ใคร ๆ ก็ควรเรียกมันว่า ตัวพีผู้เจริญที่สุด เพราะมันเป็นตัวที่แก่ที่สุดในบรรดาลูกไก่ เหล่านั้น” พราหมณ์ทูลตอบ. พราหมณ์ ! ฉะนั้นก็ฉนั้น : เรานี้, ขณะเมื่อหมู่มสัตว์กำลังถูกอวิชาซึ่งเป็นประจุจ เปลือกฟองไข่ห่อหุ้มอยู่แล้ว, ก็ทำลายเปลือกหุ้ม คืออวิชาออกมาได้ก่อนใคร ๆ เป็นบุคคลแต่ผู้เดียวในโลกได้รู้ พร้อมเฉพาะแล้วซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ อันไม่มีญาณอะไรยิ่งไปกว่า. พราหมณ์ ! เรานั้น, เป็นผู้เจริญที่สุดประเสริฐ ที่สุดของโลก. ความเพียรเราได้ปรารถแล้ว ไม่ย่อหย่อน, สติเราได้กำหนดมั่นแล้วไม่ลืมหอง, กายก็รับจับแล้วไม่ กระสับกระส่าย, จิตตั้งมั่นแล้วเป็นหนึ่ง, เราได้บรรลุปฐมฌาน ๗๗๑ ทุตติยฌาน ๗๗๓ตติยฌาน ๗๗๔ จตุตถฌานแล้ว ก็น้อมจิตไปเฉพาะต่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ๗๗๕ เป็นการทำลายเปลือกฟองไข่ของลูกไก่ออกจากฟองไข่ ครั้ง

แรก, ก็น้อมจิตไปเฉพาะต่อจตุปปาตญาณ ฯลฯ เป็นการทำลายเปลือกฟองไข่ของลูกไก่ออกจากฟองไข่ครั้งที่สอง, ก็น้อมจิตไปเฉพาะต่ออาสวัคขณญาณ ฯลฯ เป็นการทำลายเปลือกฟองไข่ของลูกไก่ออกจากฟองไข่ครั้งที่สาม, ดังนี้.

มหาวิภังค์ วินัยปิฎก ๑/๕/๑

หมวด “อาหาร” กนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าไม่มีราคะ ไม่มีนันทิ ไม่มีตัณหา ใน อาหารคือค้ำข้าว ก็ดี ใน อาหารคือผัสสะ ก็ดี ใน อาหารคือมโนสัญเจตนา ก็ดี ใน อาหารคือวิญญาณ ก็ดี แล้วไซ้, วิญญาณก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ในสิ่งนั้นๆ. วิญญาณตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในที่ใด, การก้าวลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มี ในที่นั้น; การก้าวลงแห่งนามรูปไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ย่อมไม่มีในที่นั้น; ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ไม่มีในที่ใด, การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด,ชาติชราและมรณะต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; ชาติชราและมรณะต่อไป ไม่มีในที่ใด, ภิกษุทั้งหลาย ! เราเรียก “ที่” นั้นว่าเป็น “ที่ไม่โสภ ามิธูลิ และไม่มีควมคับแค้น” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเรือนยอด หรือศาลาเรือนยอด ที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือหรือใต้ก็ตาม เป็น เรือนมีหน้าต่างทางทิศตะวันออก. ครั้นดวงอาทิตย์ขึ้นมา แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ส่องเข้าไปทางช่องหน้าต่างแล้ว จักตั้งอยู่ที่ส่วนไหนแห่งเรือนนั้นเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ จักปรากฏที่ฝาเรือนข้างในด้านทิศตะวันตก พระเจ้าข้า !”

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าฝาเรือนทางทิศตะวันตกไม่มีแล้ว แสงแห่งดวงอาทิตย์นั้นจักปรากฏอยู่ที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่พื้นดิน พระเจ้าข้า !”

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพื้นดินไม่มีแล้ว แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏในน้ำพระเจ้าข้า !”

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าน้ำไม่มีแล้ว แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหนอีก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏแล้ว พระเจ้าข้า !”

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉนใดกัฉนนัแล : ถ้าไม่มีราคะ ไม่มีนันทิ ไม่มีตัณหา ในอาหารคือค้ำข้าวก็ดี ใน อาหารคือผัสสะก็ดี ในอาหารคือมโนสัญเจตนาที่ดี ในอาหารคือวิญญาณก็ดี แล้วไซ้, วิญญาณก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในอาหารคือค้ำข้าว เป็นต้นนั้นๆ. วิญญาณตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในที่ใด, การก้าวลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มีในที่นั้น ; การก้าวลงแห่งนามรูปไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลายย่อมไม่มีในที่นั้น; ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลายไม่มีในที่ใด, การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ชาติชราและมรณะต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; ชาติชราและมรณะต่อไป ไม่มีในที่ใด, ภิกษุทั้งหลาย ! เราเรียก “ที่” นั้นว่าเป็น “ที่ไม่โสภ ามิธูลิ และไม่มีควมคับแค้น” ดังนี้.

มรณกาล

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม คนแก่, ทั้งที่เป็นคนพาลและบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมี และยากจน ล้วนแต่มีความตายเป็นที่ไปถึงในเบื้องหน้า. เปรียบเหมือนภาชนะดินที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งที่สุกแล้ว และยังไม่สุก ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันทิ ; ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นเบื้องหน้า ฉันทิ.

วัยของเรา แก่ห่อมาแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว, เราจักละพวกเธอไป. สรรณะของตัวเองเราได้ทำไว้แล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจึงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล เป็นอย่างดี มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด. ในธรรมวินัยนี้, ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสังสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

- มหาปรินิพพานสูตร มทท.ที่. ๑๐/๑๓๕/๑๐๖

สมณะเกลบ

ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย จงจับบุคคลนี้ออกไปเสีย. ภิกษุ ท.! พวกเธอทั้งหลาย จงจับบุคคลนี้ออกไปเสีย. จงนำบุคคลนี้ไปให้พ้น. ลูกนอกคอก ช่างทำให้ลำบากใจกระไร.

ภิกษุ ท.! พวกนักบวชบางคน มีการเดิน การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้แขนคู้ขา การเหยียดมือเหยียดเท้า การทรงสังฆาฏิ ถือบาตรครองจีวร เหมือน ๆ พวกภิกษุที่ศิรูปอื่น ๆ ทั้งหลาย ช่วงเวลาที่ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเธอ. เมื่อใดภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเธอเข้า เมื่อนั้นเขาทั้งหลายก็รู้จักเธอได้ว่า

“นี่เป็นสมณะอันตราย, เป็นสมณะเกลบ, เป็นสมณะขยะมูลฝอย” ดังนี้ ครั้นคนทั้งหลายรู้จักเธอว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว เขาก็เนรเทศเธอออกไปนอกหมู่. ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะคนทั้งหลายมีความประสงค์ว่า “อย่าให้คนชั่วทำลายพวกภิกษุที่ดีอื่น ๆ ทั้งหลายเลย” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือน ต้นข้าวผิ ซึ่งออกรวงมีแต่เกลบ ไม่มีเนื้อในที่บริโภคนได้ เกิดขึ้นในนาข้าว เต็มไปหมดในฤดูทำนา. รากของมันลำต้นของมัน ใบของมัน ก็ดูเหมือน ๆ ต้นข้าววะ ๒ ทั้งหลาย ช่วงเวลาที่รวงยังไม่ออก, เมื่อใด มันออกรวง เมื่อนั้น จึงทราบได้ว่า “นี่ เป็นต้นข้าวผิซึ่งมีแต่เกลบ ไม่มีเนื้อในที่บริโภคนได้” ดังนี้.

ครั้นคนทั้งหลายทราบเช่นนี้แล้ว เขาก็ช่วยกันทิ้งถอนพร้อมทั้งรากทิ้งไปให้พ้นนาข้าว. ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะคนทั้งหลาย มีความประสงค์ว่า “อย่าให้ต้นข้าวผิทำลายต้นข้าววะที่ดีอื่น ๆ เลย” ดังนี้ ;

ภิกษุ ท.! ฉันทิก็ฉันทิ : นักบวชบางคนในกรณีนี้ มีการเดินการถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้แขนคู้ขา การเหยียดมือเหยียดเท้า การทรงสังฆาฏิ ถือบาตร ครองจีวร เหมือน ๆ พวกภิกษุที่ศิรูปอื่น ๆ ทั้งหลาย ช่วงเวลาที่ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเธอ. เมื่อใด ภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเธอเข้า เมื่อนั้น เขาทั้งหลายก็รู้จักเธอได้ว่า “นี่เป็นสมณะอันตราย, เป็นสมณะเกลบ, เป็นสมณะขยะมูลฝอย” ดังนี้ ครั้นคนทั้งหลายรู้จักเธอว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว เขาก็เนรเทศเธอออกไปนอกหมู่. ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะคนทั้งหลาย มีความประสงค์ว่า “อย่าให้คนชั่วทำลายพวกภิกษุที่ดีอื่น ๆ ทั้งหลายเลย” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือน กองข้าวเปลือกกองใหญ่ ที่คนทั้งหลายกำลังโรยกันอยู่กลางลม, ในข้าวเปลือกเหล่านั้น ข้าวที่เป็นเมล็ดแท้ แข็งแกร่งก็ตกไปรวมกันอยู่กองหนึ่ง, ส่วนข้าวลีบที่เป็นเกลบ ลมก็พัดปลิวพาไปรวมเข้าเป็นอีกกองหนึ่ง, เจ้าของจึงเอาไม้กวาด ๆ ข้าวที่ลีบนั้นไปทิ้งเสีย. ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะเจ้าของมีความประสงค์ว่า “อย่าให้ข้าวลีบที่เป็นเกลบมาปนกับข้าวอื่น ๆ เลย” ดังนี้ ;

ภิกษุ ท.! ฉันทโคกัจฉันนั้น : นักบวชบางคนในกรณีนี้ มีการเดินทางออกกลับ การแลดู การเหลียวดู การกู่แขน กู้ขา การเหยียดมือเหยียดเท้า การทรงสังฆาฏี ถือบาตร ครองจีวร เหมือนพวกภิกษุที่ติรูปอื่น ๆ ทั้งหลายชั่วเวลาที่ ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเธอ. เมื่อใด ภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเธอเข้า เมื่อนั้น เขาทั้งหลายก็รู้จักเธอได้ว่า “นี่เป็นสมณะอันตราย, เป็นสมณะแกลบ, เป็นสมณะขะยะมูลฝอย” ดังนี้. ครั้นคนทั้งหลายรู้จักเธอว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว เขาก็เนรเทศเธอออกไปนอกหมู่บ้าน. ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะคนทั้งหลาย มีความประสงค์ว่า “อย่าให้คนชั่วทำลาย พวกภิกษุที่ดีอื่น ๆ ทั้งหลายเลย” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! อนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษที่ต้องการ **ถังไม้สำหรับใส่น้ำ** ถือกวานที่คมเข้าไปในป่า. เขาเคาะต้นไม้ต่าง ๆ ด้วยขวาน. บรรดาต้นไม้ต่าง ๆ เหล่านั้น ต้นไหนเป็นไม้เนื้อแข็ง มีแก่นตัน ถูกเคาะด้วยขวาน ย่อมส่งเสียงหนัก ๆ , ส่วนต้นไม้ที่ผุใน น้ำซึมเข้าไปแช่อยู่ได้ จนเกิดเปื่อยยุขึ้นในตัวเองถูกเคาะด้วยขวานเข้า ก็ส่งเสียงดังก้อง, บุรุษผู้นั้น จึงตัดต้นไม้เนื้อผุในชนิดนั้นที่โคน แล้วตัดปลายออก คว้านในทำให้เกลี้ยงเกลาราวดี ครั้นแล้วก็ใช้เป็น ถังสำหรับใส่น้ำได้สำเร็จ ;

ภิกษุ ท.! ฉันทโคกัจฉันนั้น : นักบวชบางคนในกรณีนี้ มีการเดินทางออกกลับ การแลดู การเหลียวดู การกู่แขน กู้ขา การเหยียดมือเหยียดเท้า การทรงสังฆาฏี ถือบาตร ครองจีวร เหมือนพวกภิกษุที่ติรูปอื่น ๆ ทั้งหลายชั่วเวลาที่ ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเธอ. เมื่อใด ภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเธอเข้า เมื่อนั้น เขาทั้งหลายก็รู้จักเธอได้ว่า “นี่เป็นสมณะอันตราย, เป็นสมณะแกลบ, เป็นสมณะขะยะมูลฝอย” ดังนี้. ครั้นคนทั้งหลายรู้จักเธอว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว เขาก็เนรเทศเธอออกไปนอกหมู่บ้าน. ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะคนทั้งหลายมีความประสงค์ว่า “อย่าให้คนชั่วทำลาย พวกภิกษุที่ดีอื่น ๆ ทั้งหลายเลย” ดังนี้.

“เพราะอยู่รวมกัน จึงรู้จักกันได้ว่า คนนี้มีความปรารถนาลามก มักโกรธ มักลบหลู่คุณท่าน หัวคือ ตีตนเสมอท่านมี ความริษยา มีความตระหนี่ และโอ้อวด. ในท่ามกลางชน เขาเป็นคนมีวาจาหวาน ปานสมณะที่ดีพูด; แต่ในที่ลับคน ย่อมทำสิ่งที่คนชั่ว ซึ่งมีความเห็นต่ำทราม ไม่เอื้อเพื่อระเบียบ พุดจาปลิ้นปล้อน ไปปิด เขาทำกัน ทุกอย่าง. ทุกคน พึงร่วมมือกันกำจัดเขาออกไปเสีย, ทุกคนพึงช่วยกันทิ้งถอนบุคคลที่เป็นจุดด่างขาวผืนนี้ทิ้ง, พึงช่วยกันจับคนกลางเป็น โพรงไปให้พ้น, พึงช่วยกันคัดเอาคนที่มิใช่สมณะ แต่ยังอวดอ้างตนว่าเป็นสมณะออกทิ้งเสีย จุจชานาโรยข้าวเปลือกกลางลม เพื่อตัดเอาข้าวลีบออกทิ้งเสีย ฉะนั้น.

อนึ่ง คนเรา เมื่อมีการอยู่รวมกันกับคนที่สะอาดหรือคนที่ไม่สะอาดก็ตาม ต้องมีสติกำกับอยู่ด้วยเสมอ, แต่นั้นพึงสามัคคีต่อกัน มีปัญญาทำที่สุดทุกข์แห่งตนเถิด”.

อฎฐก. อ. ๒๓/๑๗๐/๑๐๐

๑ คำว่า ข้าวผิ ในที่นี้ ความหมายเพียงข้าวที่มีไขข้าวที่ประสงค์ แต่มันมีลำต้นคล้ายข้าวเท่านั้น.

๒ ศัพท์ว่า ยวะ เป็นชื่อข้าวชนิดหนึ่ง ซึ่งมีในอินเดีย ไม่มีชื่อเรียกในภาษาไทย จึงต้องเรียกทับศัพท์, นักศึกษาตะวันตก บางคนแปลว่า corn บางคนแปลว่า barley ส่วนแต่ยังเป็นปัญหาทั้งนั้น.

ผู้ละความทุกข์ได้

ภิกษุ ท.! ความสงัด (คือห่างไกลจากบาปกรรม) อันยิ่งสำหรับภิกษุในธรรมวินัยนี้มีสามอย่างเหล่านี้เท่านั้น. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ :-

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มิมีศีล ละความทุกข์เสียได้ และสังัดจากความทุกข์ด้วย.

(๒) เป็นผู้มีความเห็นชอบ ละความเห็นผิดเสียได้ และสังัดจากความเห็นผิดนั้นด้วย

(๓) เป็นผู้มิอาสวะสิ้นแล้ว ละอาสวะทั้งหลายเสียได้ และเป็นผู้สังัดจากอาสวะทั้งหลายนั้นด้วย,

ภิกษุ ท.! เมื่อใดแล ภิกษุมีคุณธรรมสามอย่างดังกล่าวนี้แล้ว เมื่อนั้นภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ถึงยอด ถึงแก่น บริสุทธิ ตั้งอยู่ในสาระแล้ว.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนนาข้าวสาลีของคฤหบดีชาวนา มีผลได้ที่แล้ว, คฤหบดีชาวนาที่รีบ ๆ ให้เกี่ยวข้าว นั้น, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้เก็บขน, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้นำขึ้นไปไว้ในลาน, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้ทำเป็นกอง, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้นำมัด, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้ส่งฟาง, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้สาด, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้สี, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้ซ้อม, ครั้นแล้วที่รีบ ๆ ให้ฝัดกลบ, เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าวเปลือกของคฤหบดีชาวนานั้นก็เป็นอันถึงที่สุด ถึงแก่น สะอาด ตั้งอยู่ในความเป็นข้าวสารได้ ฉันทใดก็ดี ; ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีศีล ละความทุกข์เสียได้ และสังัดจากความทุกข์นั้น ด้วย, เป็นผู้มีความเห็นชอบ ละความเห็นผิดเสียได้ และสังัดจากความเห็นผิดนั้นด้วย, เป็นผู้มิอาสวะสิ้นแล้ว

ติก. อ. ๒๐/๓๑๑/๕๓๓.

ทรงแก้ข้อที่เขาหาว่าเกียดกันทาน

“พระโคตมผู้เจริญ! ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า พระสมณโคตมได้กล่าวแล้วว่า ใคร ๆ พึงทำทานกะเราเท่านั้น ไม่ควรทำทานกับคนพวกอื่น, ใคร ๆ พึงทำทานกะสาวกทั้งหลายของเราเท่านั้น ไม่ควรทำทานกับสาวกของคนพวกอื่น, ทานที่ทำกะเราเท่านั้นมีผลมาก ทำกับคนอื่นไม่มีผลมาก, ทานที่ทำกับสาวกของเราเท่านั้นมีผลมาก ทำกับสาวกของคนพวกอื่นไม่มีผลมาก”ดังนี้. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! ใคร ๆ ที่กล่าวเช่นนี้ ชื่อว่ากล่าวตรงตามที่พระโคตมกล่าวหรือไม่ได้กล่าวต่อพระโคตมด้วยคำไม่จริงดอกหรือ เขากล่าวถูกต้องตามยุคธรรมอยู่หรือ เพื่อน ๆ ของเขาที่กล่าวตามเขาย่อมพ้นจากการถูกติเตียนหรือ? พวกข้าพเจ้าไม่อยากจะกล่าวต่อพระโคตมเลย...”คำถามของปริพพาชกวัจฉโคตร.

วัจฉะ! ผู้ใดกล่าวว่าเรากล่าวเช่นนี้ ไม่ชื่อว่ากล่าวตรงตามที่เรากล่าวเขากล่าวต่อเราด้วยเรื่องไม่เป็นจริง.

วัจฉะ! ผู้ใดห้ามผู้อื่นซึ่งให้ทาน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นอมิตร ผู้ทำอันตรายสิ่ง ๓ สิ่ง คือ ทำอันตรายต่อบุญของทายก, ทำอันตรายต่อลาภของปฏิคาหก, และตัวเองก็ซุกรากตัวเองกำจัดตัวเองเสียตั้งแต่แรกแล้ว.

วัจฉะเอย! ผู้ที่ห้ามผู้อื่นซึ่งให้ทาน ชื่อว่าเป็นอมิตร ผู้ทำอันตรายสิ่ง ๓ สิ่งดังนี้แล.

วัจฉะ! เราเองย่อมกล่าวอย่างนี้ว่า “ผู้ใดเทน้ำล้างหม้อ หรือน้ำล้างชามก็ตาม ลงในหลุมน้ำครำหรือทางน้ำโสโครก ซึ่งมีสัตว์มีชีวิตเกิดอยู่ในนั้นด้วยคิดว่า สัตว์ในนั้นจะได้อาศัยเลี้ยงชีวิต ดังนี้แล้ว เราก็ยังกล่าวว่านั้นเป็นทางมาแห่งบุญเพราะการทำแม้เช่นนั้น ไม่ต้องกล่าวถึงการให้ทานแก่มนุษย์ด้วยกัน” ดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง เรากล่าวว่า ทานที่ให้แก่ผู้มีศีล เป็นทานมีผลมาก. ทานที่ให้แก่ผู้ทุศีล หาเป็นอย่างนั้นไม่. และผู้มีศีลนั้น เป็นผู้ละเสียซึ่งองค์ ๕ และประกอบอยู่ด้วยองค์ ๕. ละองค์ห้าคือ ละกามฉันทะ ละพยาบาท ละถีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกุจจะ ละวิจิกิจฉา. ประกอบด้วยองค์ห้าคือ ประกอบด้วยกองศีลชั้นอเสขะ (คือชั้นพระอรหันต์) ประกอบด้วยกองสมาธิชั้นอเสขะ

ประกอบด้วยกองปัญญาชั้นอเสขะ ประกอบด้วยกองวิมุตติชั้นอเสขะ ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะชั้นอเสขะ. เรากล่าวว่าทานที่ให้ในบุคคลผู้ละองค์ห้าและประกอบด้วยองค์ห้าด้วยอาการอย่างนี้ มีผลมากดังนี้.

ม.ม. ๑๒/๓๓๓/๓๕๒., ต.ก. อ. ๒๐/๒๐๕/๔๕๗.

เนื้อแท้อันตราย

ภิกษุ ท.! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว : กลองศึกของกษัตริย์พวกทศสหายเรียกว่า อานกะ มีอยู่. เมื่อกลองอานกะนี้มีผลแตก หรือลิ, พวกกษัตริย์ทศสหายได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ้ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกคราวไป) ภิกษุ ท.! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้นนานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น ; ภิกษุ ท.! ฉันทใดก็ฉันทนั้น : ในกาลที่ยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย, สุตตันตะ (ตัวสุตรส่วนที่ลึกซึ้ง) เหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึกมีความหมายซึ่งเป็นชั้น โลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญา, เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่. เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี้ยวฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน. ส่วนสุตตันตะเหล่าใด มีนักวิแห่งใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์ กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก, เมื่อมีผู้นำสุตรที่นักวิแห่งใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่, เธอจักฟังด้วยดี จักเงี้ยวฟัง จักตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุ ท.! ความอันตรายของสุตตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคตเป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่งเป็นชั้น โลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญาจักมิได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๓๑๑/๖๓๒-๓

เรื่องที่เป็นไปได้ยาก

ภิกษุ ท.! สมมติว่ามหาปฐพีอันใหญ่หลวงนี้ มีน้ำท่วมถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด; บุรุษคนหนึ่งทิ้งแอก(ไม้ไผ่!) ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น; ลมตะวันตกพัดให้ลอยไป ทางทิศตะวันตก, ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก, ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้, ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ อยู่ดังนี้. ในน้ำนั้นมีเต่าตัวหนึ่งตาบอด ล่องไปเรื่อยๆ ปีมันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่งๆ. ภิกษุ ท.! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อะไร : จะเป็นไปได้ไหมที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผุดขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง จะพึงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

“ข้อนี้ ยากที่จะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า! ที่เต่าตาบอดนั้น ร้อยปีผุดขึ้นเพียงครั้งเดียว จะพึงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น”.

ภิกษุ ท.! ยากที่จะเป็นไปได้ ฉันทเดียวกัน ที่ใครๆจะพึงได้ความเป็นมนุษย์; ยากที่จะเป็นไปได้ ฉันทเดียวกัน ที่ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ จะเกิดขึ้นในโลก; ยากที่จะเป็นไปได้ฉันทเดียวกัน ที่ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้วจะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุ ท.! แต่ว่าบัดนี้ ความเป็นมนุษย์ก็ได้แล้ว; ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว; และธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว ก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุนี้ในกรณีนี้ พวกเธอพึงกระทำโยคกรรมเพื่อให้รู้ว่า “นี่ ทุกข์; นี่ เหตุให้เกิดทุกข์; นี่ ความดับแห่งทุกข์; นี่ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์” ดังนี้เถิด.

มหาวาร. ส. ๑๕/๕๖๘/๑๗๔๔

ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง อยู่มิใช่หรือ พระเจ้าข้า ?”

คามณี ! ถูกแล้ว, ตถาคตเป็นผู้เอ็นดู เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าอย่างนั้น ทำไมพระองค์ จึงทรงแสดงธรรมแก่คนบางพวก โดยเอื้อเพื่อ, และแก่คนบางพวก โดยไม่เอื้อเพื่อเล่า พระเจ้าข้า ?”

คามณี ! ถ้าอย่างนั้น เราขอย้อนถามท่านในข้อนี้ ท่านจงตอบเราตามที่ควร. คามณี ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน : ในถิ่นแห่งเรานี้ ชาวนาผู้คบคิดคนหนึ่ง มีนาอยู่ ๓ แปลง แปลงหนึ่งเป็นนาชั้นเลิศ, แปลงหนึ่งเป็นนาปานกลาง, แปลงหนึ่งเป็นนาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลว. คามณี ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร : ชาวนาผู้คบคิดนั้น เมื่อประสงค์จะหว่านพืช เขาจะหว่านในนาแปลงไหนก่อน คือว่าแปลงที่เป็นนาเลิศ, นาปานกลาง, หรือว่านาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลว เล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ชาวนาคบคิดผู้ประสงค์จะหว่านพืชคนนั้น ย่อมหว่านในนาเลิศก่อน, แล้วจึงหว่านในนาปานกลาง, สำหรับนาเลว ซึ่งดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้น เขาก็หว่านบ้าง ไม่หว่านบ้าง เพราะเหตุว่า อย่างมากที่สุด ก็หว่านไว้ให้โคกิน พระเจ้าข้า !”

คามณี ! นาเลิศนั้น เปรียบเหมือนภิกษุภิกษุณีของเรา เราข่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ภิกษุภิกษุณีเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? คามณี ! เพราะเหตุว่า ภิกษุภิกษุณีทั้งหลาย เหล่านี้ มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ด้านทาน มีเราเป็นที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณี ! นาปานกลางนั้น เปรียบเหมือนอุบาสกอุบาสิกาของเรา เราข่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เหล่านี้. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? คามณี ! เพราะเหตุว่า คนทั้งหลาย เหล่านี้ มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ด้านทาน มีเราเป็นที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณี ! นาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้นเปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ ปรีพพาชกทั้งหลาย ผู้เป็นเดียรฉัตรอื่นต่อเรา เราก็ข่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่คนทั้งหลายเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? เพราะเหตุว่า ถึงแม้ว่าเขาจะเข้าใจธรรมที่เราแสดง ลักบทเดียว นั่นก็ยังเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่คนทั้งหลายเหล่านั้น ตลอดกาลนาน.

อานิสงส์ของการถึงพร้อมด้วยทัศนศึกษา

สูตรที่สอง

(สูตรที่สองและสูตรต่อ ๆ ไป เป็นสูตรที่ตรัสถึงประโยชน์ของความสมบูรณ์ด้วยทัศนศึกษาแห่งความเป็นพระโสดาบัน เหมือนกันทุกตัวอักษรในส่วนที่เป็นอุปมา; ต่างกันแต่อุปมา ซึ่งทรงนำมาใช้เป็นเครื่องเปรียบเทียบแต่ละอุปมาเป็นลำดับไป ในทุก ๆ สูตร ดังต่อไปนี้ :-)

ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนสระโบกขรณียาว ๕๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ ลึก ๕๐ โยชน์ มีน้ำเต็มเสมอขอบ กาดืมได้สะดวก มีอยู่ ลำดับนั้น บุรุษพึงจุ่มแล้วยกขึ้นมาซึ่งน้ำด้วยปลายแห่งใบหูกาคา. ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเขาทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? น้ำที่บุรุษจุ่มแล้วยกขึ้นมาด้วยปลายแห่งใบหูกาคา เป็นน้ำที่มากกว่า หรือว่าน้ำในสระโบกขรณีนี้มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! น้ำในสระโบกขรณินั้นแหละ เป็นน้ำที่มากกว่า. น้ำที่บุรุษจุ่มแล้วยกขึ้นมาด้วยปลายแห่งใบหูกาคา มีประมาณน้อย. น้ำนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับน้ำในสระโบกขรณี ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งน้ำนั้น". ...ฯลฯ...

สูตรที่สาม

ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่เหล่านี้คือ แม่น้ำคงคาแม่น้ำมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรวุ แม่น้ำมहि ไหลมาบรรจบกันในที่ใด ลำดับนั้น บุรุษพึงนำน้ำขึ้นมาสองหรือสามหยด. ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเขาทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? น้ำสองหรือสามหยดที่บุรุษนำขึ้นมา เป็นน้ำที่มากกว่า หรือว่าน้ำตรงที่แม่น้ำบรรจบกัน มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! น้ำตรงที่แม่น้ำบรรจบกันนั้นแหละ เป็นน้ำที่มากกว่า. น้ำสองหรือสามหยดที่บุรุษนำขึ้นมา มีประมาณน้อย. น้ำนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับน้ำตรงที่แม่น้ำบรรจบกัน ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งน้ำนั้น". ...ฯลฯ...

สูตรที่สี่

ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนแม่น้ำเหล่านี้คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรวุ แม่น้ำมहि ไหลมาบรรจบกันในที่ใด น้ำนั้น พึงถึงความสิ้นไป หมดไป ยังเหลืออยู่สองหรือสามหยด. ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเขาทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? คือน้ำตรงที่แม่น้ำบรรจบกัน ซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไป แล้ว เป็นน้ำที่มากกว่า หรือว่าน้ำที่ยังเหลืออยู่สองหรือสามหยด มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! น้ำตรงที่แม่น้ำบรรจบกันซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไปแล้วนั้นแหละ เป็นน้ำที่มากกว่า. น้ำที่ยังเหลืออยู่สองหรือสามหยด มีประมาณน้อย. น้ำนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับน้ำตรงที่แม่น้ำบรรจบกันซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไปแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งน้ำนั้น". ...ฯลฯ...

สูตรที่ห้า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเทียบบุรุษพึงโยนก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนลงไปบนมหาปฐพี. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเขาทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? ก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่บุรุษโยนลงไปแล้วนั้น เป็นดินมากค่า หรือมหาปฐพีมากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! มหาปฐพีนั้นแหละ เป็นดินที่มากกว่า. ก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่บุรุษโยนลงไปแล้วนั้น มีประมาณน้อย. ดินนี้เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งมหาปฐพีนั้น". ...ฯลฯ...

สูตรที่หก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเทียบเหมือนมหาปฐพีถึงความสิ้นไปหมดไปเหลือก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อน. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเขาทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? มหาปฐพีที่สิ้นไปหมดไปแล้ว เป็นดินที่มากกว่าหรือว่าก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! มหาปฐพีที่สิ้นไปแล้วหมดไปแล้วนั้นแหละ เป็นดินที่มากกว่า. ก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย. ดินนี้เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพีที่สิ้นไปแล้วหมดไปแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อยส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งมหาปฐพีนั้น". ...ฯลฯ...

สูตรที่เจ็ด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนบุรุษพึงนำน้ำสองหรือสามหยดขึ้นจากมหาสมุทร. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเขาทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? น้ำสองหรือสามหยดที่บุรุษนำขึ้นแล้ว เป็นน้ำที่มากกว่า หรือน้ำในมหาสมุทรมากกว่า? ความข้อนั้นว่าอย่างไร? ก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่บุรุษโยนลงไปแล้วนั้น เป็นดินมากค่า หรือมหาปฐพีมากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! มหาปฐพีนั้นแหละ เป็นดินที่มากกว่า. ก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่บุรุษโยนลงไปแล้วนั้น มีประมาณน้อย. ดินนี้เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งมหาปฐพีนั้น". ...ฯลฯ...

สูตรที่หก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเทียบเหมือนมหาปฐพีถึงความสิ้นไปหมดไปเหลือก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อน. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเขาทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? มหาปฐพีที่สิ้นไปหมดไปแล้ว เป็นดินที่มากกว่าหรือว่าก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! มหาปฐพีที่สิ้นไปแล้วหมดไปแล้วนั้นแหละ เป็นดินที่มากกว่า. ก้อนดินมีประมาณเท่าเม็ดกระเบาเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย. ดินนี้เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพีที่สิ้นไปแล้วหมดไปแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อยส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งมหาปฐพีนั้น". ...ฯลฯ...

สูตรที่เจ็ด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนบุรุษพึงนำน้ำสองหรือสามหยดขึ้นจากมหาสมุทร. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? น้ำสองหรือสามหยดที่บุรุษนำขึ้นแล้ว เป็นน้ำที่มากกว่า หรือว่าน้ำในมหาสมุทรมากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! น้ำในมหาสมุทรนั้นแหละ เป็นน้ำที่มากกว่า. น้ำสองหรือสามหยดที่บุรุษนำขึ้นแล้ว มีประมาณน้อย. น้ำนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับน้ำในมหาสมุทร ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสนแห่งน้ำนั้น". ... ฯลฯ...

สูตรที่แปด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนมหาสมุทรพึงความสิ้นไปหมดไปยังเหลือน้ำอยู่สองหรือสามหยด. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? คือน้ำในมหาสมุทรซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไปแล้ว เป็นน้ำที่มากกว่าหรือน้ำที่ยังเหลืออยู่สองหรือสามหยด มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! น้ำในมหาสมุทรซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไปแล้วนั้นแหละเป็นน้ำที่มากกว่า. น้ำที่ยังเหลืออยู่สองหรือสามหยด มีประมาณน้อย. น้ำนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับน้ำในมหาสมุทรซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไปแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสนแห่งน้ำนั้น". ... ฯลฯ...

สูตรที่เก้า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนบุรุษพึงโยนกรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดเม็ดเข้าไปที่เทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดเม็ดที่บุรุษโยนเข้าไปนั้น เป็นของมากกว่า หรือว่าเทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! เทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์นั้นแหละ เป็นสิ่งที่มากกว่า. กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดเม็ดที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย. กรวดหินนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับเทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์ ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งเทือกเขานั้น". ... ฯลฯ...

สูตรที่สิบ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนเทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์. พึงถึงความสิ้นไปหมดไป เหลือกรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดเม็ด. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร? เทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์ซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไปแล้ว เป็นสิ่งที่มากกว่า หรือว่ากรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดเม็ดที่ยังเหลืออยู่ มากกว่า?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! เทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์ซึ่งสิ้นไปแล้วหมดไปแล้วนั้นแหละ เป็นสิ่งที่มากกว่า. กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดเม็ดที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย. กรวดหินนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับ

เทือกเขาหลวงชื่อหิมพานต์ซึ่งสิ้นไปแล้วหมดแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน แห่งเทือกเขานั้น”

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น : สำหรับอริยสาวกผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฏฐิ เป็นบุคคลผู้รู้พร้อมเฉพาะแล้ว, ความทุกข์ของท่านส่วนที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้วย่อมมากกว่า; ความทุกข์ที่ยังเหลืออยู่มีประมาณน้อย : เมื่อนำเข้าไปเทียบกับกองทุกข์ที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้ว ในกาลก่อน ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน; กล่าวคือความสิ้นไปแห่งกองทุกข์ (ของพระโสดาบัน) ผู้เป็นสัตตักขัตตอุปมมะ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! การรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้ การได้เฉพาะซึ่งธรรมจักขุ เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้ ดังนี้ แล.

การวางจิตเมื่อถูกกล่าวหา

ภิกษุ ท. ! ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลอื่นจะฟังกล่าวหาเธอ ๕ อย่าง เหล่านี้ มีอยู่ คือ

๑. กล่าวโดยกาลหรือโดยมิใช่กาล
๒. กล่าวโดยเรื่องจริงหรือโดยเรื่องไม่จริง
๓. กล่าวโดยอ่อนหวานหรือโดยหยาบคาย
๔. กล่าวด้วยเรื่องมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์
๕. กล่าวด้วยมีจิตเมตตาหรือมิโทสะในภายใน

ภิกษุ ท. ! เมื่อเขากล่าวอยู่อย่างนั้น ในกรณีนั้น ๆ เธอพึงทำการสำเหนียกอย่างนี้ว่า “จิตของเรา จักไม่แปรปรวน, เราจักไม่กล่าววาจาอันเป็นบาป เราจักเป็นผู้มีจิตเอ็นดูเกื้อกูลมีจิตประกอบ และจักมีจิตสหระคด้วยเมตตา อันเป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่อุโลมถึงที่สุดทุกทิศทาง มีบุคคลนั้นเป็นอารมณ์ แล้วแลอยู่” ดังนี้. ภิกษุ ท.! เธอพึงทำการสำเหนียกอย่างนี้แล

ภิกษุ ท. ! ถ้าโจรผู้คอยช้อง พึ่งเลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ของใครด้วยเลื่อยมีด้ามสองข้าง ผู้ใดมีใจประทุษร้ายในโจรนั้น ผู้นั้นชื่อว่าไม่ทำตามคำสอนของเรา เพราะเหตุที่มีใจประทุษร้ายต่อโจรนั้น

ภิกษุ ท. ! ในกรณีนั้น เธอพึงทำการสำเหนียกอย่างนี้ว่า “จิตของเราจักไม่แปรปรวน เราจักไม่กล่าววาจาอันเป็นบาป เราจักเป็นผู้มีจิตเอ็นดูเกื้อกูล มีจิตประกอบด้วยเมตตาไม่มีโทสะ ในภายในอยู่ ด้วยเมตตา ไม่มีโทสะในภายใน อยู่ , จักมีจิตสหระคด้วยเมตตาแผ่ไปยังบุคคลนั้น อยู่ และ จักมีจิตสหระคด้วยเมตตา อันเป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่อุโลมถึงที่สุดทุกทิศทาง มีบุคคลนั้นเป็นอารมณ์ แล้วแลอยู่” ดังนี้. ภิกษุ ท.! เธอพึงทำการ สำเหนียกอย่างนี้ ภิกษุ ท. ! เธอพึงกระทำในใจถึงโอวาทอันเปรียบด้วยเลื่อยนี้ อยู่เนืองๆ เกิด

ภิกษุ ท! เมื่อเธอทำในใจถึงโอวาทนั้นอยู่ เธอจะได้เห็นทางแห่งการกล่าวหาเล็กหรือใหญ่ที่เธออดกลั้นไม่ได้ อยู่อีกหรือ ?

“ชื่อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า”

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายจงกระทำในใจถึงโอวาทอันเปรียบด้วยเลื่อยนี้ อยู่เป็นประจำเกิด นั่นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน

มนุษย์ผี

คหบดีและคหปตานีทั้งหลาย การอยู่ร่วม ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นอย่างไรเล่า ? คือ

(๑) ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงผี (๒) ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา (๓) ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผี (๔) ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา

คหบดีและคหปตานีทั้งหลายก็ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงผีอย่างไร สามิในโลกนี้เป็น ผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุคเทจ คีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่ง ความประมาท เป็นคน ทุศีลมีบาปกรรม มีใจอันมลทินคือความตระหนี่ครอบงำ ค่าและบริภาย สมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน แม้ภรรยา ของเขาก็เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ประพฤติผิดในกาม พุคเทจ คีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่ง ความประมาท เป็นคนทุศีล มีบาปกรรม มีใจอันมลทินคือความตระหนี่ครอบงำ ค่าและบริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน คหบดีและคหปตานีทั้งหลายชายผีอยู่ร่วมกับหญิงผีอย่างนี้แล ฯ

คหบดีและคหปตานีทั้งหลาย ก็ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงเทวดาอย่างไร สามิในโลกนี้เป็นผู้มัก ฆ่าสัตว์ ฯ ค่า และบริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือนส่วนภรรยาของเขาเป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพุคเทจ จากการคีมน์น้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้ง แห่งความประมาท มีศีล มีกัลยาณธรรม มีใจปราศจากมลทินคือความตระหนี่ ไม่ค่าไม่บริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน คหบดีและคหปตานีทั้งหลายชายผีอยู่ร่วมกับหญิงเทวดาอย่างนี้แล ฯ

คหบดีและคหปตานีทั้งหลาย ก็ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผีอย่างไรสามิในโลกนี้เป็นผู้งดเว้นจากการ ฆ่าสัตว์ ฯ อยู่ครองเรือน ส่วนภรรยาของเขาเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ฯ ค่าและบริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน คหบดีและคหปตานีทั้งหลาย ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผีอย่างนี้แล

คหบดีและคหปตานีทั้งหลาย ก็ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดาอย่างไร สามิในโลกนี้เป็น ผู้งดเว้นจากการ ฆ่าสัตว์ ฯ ไม่ค่าไม่บริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน แม้ภรรยาของเขาก็เป็นผู้งดเว้น จากการฆ่าสัตว์ ฯ ไม่ค่าไม่บริภายสมณพราหมณ์ อยู่ครองเรือน คหบดีและคหปตานีทั้งหลายชายเทวดา อยู่ร่วมกับหญิงเทวดาอย่างนี้แล

คหบดีและคหปตานีทั้งหลาย การอยู่ร่วม ๔ ประการนี้แล ฯ

ภรรยาและสามีทั้งสองเป็นผู้ทุศีล เป็นคนตระหนี่ มักค่าว่า สมณพราหมณ์ ซื่อว่าเป็นผีมาอยู่ ร่วมกันสามิเป็นผู้ทุศีล มีความตระหนี่ มักค่าว่าสมณพราหมณ์ ส่วนภรรยาเป็นผู้มีศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอปราศจากความตระหนี่ ภรรยานั้นชื่อว่าเทวดาอยู่ร่วมกับสามีผี สามิเป็นผู้มีศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอปราศจากความตระหนี่ ส่วนภรรยาเป็นผู้ทุศีล มีความตระหนี่ มักค่าว่าสมณพราหมณ์ ซื่อว่าหญิงผี อยู่ร่วมกับสามีเทวดา ทั้งสองเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ ของผู้ขอ มีความสำรวม เป็นอยู่โดยธรรม ภรรยาและสามีทั้งสองนั้น เจริญจากอภัยคำที่น่ารัก แก่กันและกัน ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีความผาสุก ทั้งสองฝ่ายมีศีลเสมอกัน รักใคร่กันมาก ไม่มีใจร้ายต่อกัน ครั้นประพฤติธรรม ในโลกนี้แล้ว เป็นผู้มีศีลและวัตร เสมอกันย่อมเป็นผู้เสวยกามารมณ์เพลิดเพลินบันเทิงใจอยู่ใน เทวโลก.

น้ำติดกันกะลา

“ราहुล! เธอเห็นน้ำที่เหลื่ออยู่นิดหนึ่งที่ก้นภาชนะนี้หรือ ?”

“เห็นแล้ว พระเจ้าข้า!”

“ราहुล! นักบวชที่ไม่มีความละเอียดในการแก้มกกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ว่าเป็นเท็จ ก็ มีความเป็นสมณะนิดเดียว เหมือนน้ำที่เหลื่ออยู่ที่ก้นภาชนะนี้ฉันนั้น”.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสาคน้ำนั้นเทไป (ด้วยอาการที่น้ำจะเหลื่อติดอยู่ได้น้อยที่สุดเป็นธรรมดา)แล้วตรัสว่า :

“ราहुล! เธอเห็นน้ำที่ถูกสาคน้ำไปแล้ว มิใช่หรือ ?”

“เห็นแล้ว พระเจ้าข้า!”

ขณะที่ทรงล้างพระบาทด้วยพระองค์เอง แล้วทรงเหลือน้ำติดกันกะลาเพื่อเป็นอุปมา, ที่เวฬุวันใกล้นครราชคฤห์.

“ราहुล! นักบวช ที่ไม่มีความละเอียดในการแก้มกกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ว่าเป็นเท็จ ก็มีความเป็นสมณะ เหลื่ออยู่น้อย เหมือนน้ำ ที่สักว่าเหลื่อติดอยู่ตามภาชนะ (หลังจากที่สาคน้ำออกไปแล้วโดยแรง) นี้ ฉันนั้น”.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้นแล้ว ตรัสว่า :

“ราहुล! เธอเห็นภาชนะที่คว่ำอยู่แล้วนี้ มิใช่หรือ ?”

“เห็นแล้ว พระเจ้าข้า!”

“ราहुล! นักบวชที่ ไม่มีความละเอียดในการแก้มกกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ว่าเป็นเท็จ ก็ มีความเป็นสมณะ เท่ากับน้ำที่เขาคว่ำภาชนะเสียแล้วอย่างนี้ ฉันนั้น”.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหงายภาชนะนั้นขึ้นมาดูแล้ว ตรัสว่า :

“ราहुล! เธอเห็นภาชนะอันว่างจากน้ำแล้ว มิใช่หรือ ?”

“เห็นแล้ว พระเจ้าข้า!”

“ราहुล! นักบวช ที่ไม่มีความละเอียดในการแก้มกกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ว่าเป็นเท็จ ก็ มีความเป็นสมณะ เท่ากับความว่างเปล่าของน้ำในภาชนะนี้ฉันนั้นเหมือนกัน ..ฯลฯ..”

“ราहुล! เรากล่าวว่า กรรมอันลามกหน้อยหนึ่ง ซึ่งนักบวชที่ไม่มีความละเอียดในการแก้มกกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ว่าเป็นเท็จ จะทำไม่ได้หาไม่. เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ เธอทั้งหลาย พึงสำเหนยใจไว้ว่า “เราทั้งหลายจักไม่กล่าวมุสา แม้แต่เพื่อหัวเราะกันเล่น” ดังนี้.

ราहुล! เธอทั้งหลายพึงสำเหนยใจไว้ดังนี้”.

“ราहुล! กระจกเงามีไว้สำหรับทำอะไร ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! กระจกเงามีไว้สำหรับส่องดู พระเจ้าข้า!”

“ราहुล! กรรมทั้งหลาย ก็เป็นสิ่งที่บุคคลควรสอดส่องพิจารณาแล้ว ๆ เล่า ๆ เสียก่อน จึงทำลงไปทางกาย, ทางวาจา, หรือทางใจฉันเดียวกับกระจกเงานั้นเหมือนกัน.”

งูเพื่อนคู่

ภิกษุ ท.! นักบวชชนิดใด ที่ทุก ๆ คนควรขะแยง ไม่ควรสมาคมไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ ?

ภิกษุ ท.! นักบวชบางคนในกรณีนี้ เป็นคนทุศีล มีความเป็นอยู่เลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤตินิสิตที่ตนเองนึกแล้วก็กินแห่งตัวเองมีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็บัญญัติว่าเป็นสมณะไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ก็บัญญัติว่าเป็นคนน่าใน เบียดและมีสัญชาติหมักหมมเหมือนบ่อที่ทะยยะมูลฝอย. ภิกษุ ท.! นักบวชชนิดนี้แลที่ทุก ๆ คนควรขะแยง ไม่ควรสมาคม ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้. ข้อนั้นเพราะอะไร ? ภิกษุ ท.! เพราะเหตุว่า ถึงแม้ผู้ที่เข้าใกล้ชิด จะไม่ถือเอานักบวชชนิดนี้ เป็นตัวอย่างก็ตาม, แต่ว่า เสียงล่ำลืออันเสื่อมเสียจะระบือไปว่า “คน ๆ นี้ มีมิตรเลว มีเพื่อนทราม มีเกลอลามก” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือน งูที่ตกลงไปจมอยู่ในหลุมคู กัดไม่ได้ก็จริงแล, แต่มันอาจทำคนที่เข้าไปช่วยยกมันขึ้นจากหลุมคูให้เพื่อนด้วยคูได้ (ด้วยการดึงของมัน) นี้ฉันใด. ภิกษุ ท.! แม้ผู้เข้าใกล้ชิดจะไม่ถือเอานักบวชชนิดนี้ เป็นตัวอย่างก็จริงแล, แต่ว่า เสียงล่ำลืออันเสื่อมเสียจะระบือไปว่า “คน ๆ นี้ มีมิตรเลว มีเพื่อนทราม มีเกลอลามก” ดังนี้ฉันนั้น เหมือนกัน. เพราะเหตุนี้ นักบวชชนิดนี้ จึงเป็นคนที่ทุก ๆ คนควรขะแยง ไม่ควรสมาคม ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้.

ติก. อ. ๒๐/๑๕๘/๔๖๖

เหตุเจริญและเหตุเสื่อม แห่งทรัพย์ ๔ ประการ

พัคฆปัชชะ ! ปากทางแห่งความเสื่อม ๔ ประการ ของโภคะที่เกิดขึ้น พร้อมแล้วอย่างนี้ มีอยู่ คือ ความ เป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา นักเลงการพนัน และมีมิตรสหายเพื่อนฝูงเลวทราม

พัคฆปัชชะ ! เปรียบเหมือนทางน้ำเข้า ๔ ทาง ทางน้ำออก ๔ ทาง ของบึงใหญ่มีอยู่, บुरुขเปิดทางน้ำเข้า เหล่านั้นเสีย และเปิดทางน้ำออกเหล่านั้นด้วย ทั้งฝนก็ไม่ตกลงมาตามที่ควร

พัคฆปัชชะ ! เมื่อเป็นอย่างนั้น ความเหือดแห้งเท่านั้นที่หวังได้สำหรับบึงใหญ่นั้น ความเต็มเปี่ยม ไม่มีทางที่จะหวังได้ นี้ฉันใด;

พัคฆปัชชะ ! ผลที่จะเกิดขึ้นก็ฉันนั้น สำหรับโภคะที่เกิดขึ้นพร้อมแล้วอย่างนี้ ที่มีปากทางแห่งความ เสื่อม ๔ ประการ คือ ความเป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน และมีมิตรสหายเพื่อนฝูง เลวทราม.

พัคฆปัชชะ ! ปากแห่งความเจริญ ๔ ประการ ของโภคะที่เกิดขึ้น พร้อมแล้วอย่างนี้ มีอยู่ คือ ความไม่เป็น นักเลงหญิง ไม่เป็นนักเลงสุรา ไม่เป็นนักเลงการพนันและมีมิตรสหาย เพื่อนฝูงที่ดีงาม.

พัคฆปัชชะ ! เปรียบเหมือนทางน้ำเข้า ๔ ทาง ทางน้ำออก ๔ ทาง ของบึงใหญ่, บुरुขเปิดทางน้ำเข้า เหล่านั้นด้วย และปิดทางน้ำออกเหล่านั้นเสีย ทั้งฝนก็ตกลงมาตามที่ควรด้วย พัคฆปัชชะ ! เมื่อเป็นอย่างนั้น ความเต็มเปี่ยมเท่านั้นที่หวังได้สำหรับบึงใหญ่นั้น ความเหือดแห้ง เป็นอันไม่ต้องหวัง นี้ฉันใด;

พัคฆปัชชะ ! ผลที่จะเกิดขึ้นก็ฉันนั้น สำหรับโภคะที่เกิดขึ้นพร้อมแล้วอย่างนี้ ที่มีปากทางแห่งความเจริญ ๔ ประการ คือ ความไม่เป็นนักเลงหญิง เป็นไม้นักเลงสุรา ไม่เป็นนักเลงการพนัน และมีมิตร สหายเพื่อนฝูงที่ดี งาม.

พยัคฆปีชชะ ! ธรรม ๔ ประการ (ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น อันเว้นเสีย จากอบายมุขลี และประกอบด้วย อบายมุขลี) เหล่านี้แล เป็นธรรมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความ สุข ของกุลบุตร ในทิวฏฐธรรม.

อฎฐก อ. ๒๓/๓๕๓/๑๔๔.

เรื่องสัตว์ ๓ สหาย

คูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งอยู่แถบหิมพานต์ สัตว์ ๓ สหายคือนกกระทา, ลิง, ช้าง, อาศัยต้นไม้ใหญ่นั้นอยู่ ทั้งสามสัตว์นั้นมีได้เคารพ มีได้ยำเกรงกัน มีความประพฤติไม่กลมเกลียวกันอยู่ จึงสัตว์ ๓ สหายนั้นปรึกษา กันว่า โอ พวกเราทำอย่างไรจึงจะรู้ได้แน่ว่า บรรดาพวกเราผู้ใดเป็นใหญ่โดยกำเนิด พวกเราจะได้สักการะ เคารพ นับถือบูชาผู้นั้น และจะได้ตั้งอยู่ในโอวาทของผู้นั้นจึงนกกระทาและลิงถามช้างว่า สหายท่านจำเรื่องเก่าแก่อะไรได้บ้าง

ช้างตอบว่า สหายทั้งหลาย เมื่อฉันยังเล็ก ฉันเดินคร่อมต้นไม้ใหญ่ไว้ ในหว่างขาหนีบได้ ยอดไม้พอระท้องฉัน ฉันจำเรื่องเก่าได้ ดังนี้

นกกระทากับช้างถามลิงว่า สหาย ท่านจำเรื่องเก่าแก่อะไรได้บ้าง

ลิงตอบว่า สหายทั้งหลาย เมื่อฉันยังเล็ก ฉันนั่งบนพื้นดินเคียงก้นยอดไม้ ฉันจำเรื่องเก่าได้ ดังนี้

ลิงและช้างถามนกกระทาว่า สหาย ท่านจำเรื่องเก่าแก่อะไรได้บ้าง

นกกระทาตอบว่า สหายทั้งหลาย ในสถานที่โน้นมีต้นไม้ใหญ่ ฉันกินผล จากต้นไม้ใหญ่ นั้น แล้วได้ถ่ายมูลไว้ ณ สถานที่นี้ ต้นไม้ต้นนี้เกิดจากต้นไม้ใหญ่ นั้น เพราะฉะนั้น ฉันจึงเป็นใหญ่กว่าโดยกำเนิด ลิงกับช้างได้กล่าวกับนกกระทาว่า บรรดาพวกเรา ท่านเป็นผู้ใหญ่กว่าโดยกำเนิด พวกเราจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านและจะตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน

คูกรภิกษุทั้งหลาย นกกระทาได้ให้ลิงกับช้าง สมาทานศีลห้าและตนเอง ก็ประพฤติสมาทานในศีลห้า สัตว์ทั้งสามมีความเคารพยำเกรงกัน มีความประพฤติกลมเกลียวกันอยู่ เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกายได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คูกรภิกษุทั้งหลายวัตรจริยานี้ แลได้ชื่อว่าดีตติรียพรหมจรรย์ ฯ

คนเหล่าใด ฉลาดในธรรม ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ย่อมเป็นผู้อันมหาชนสรรเสริญ ในปัจจุบันนี้ ทั้งสัมปรายภพของ คนเหล่านั้นเป็นสุคติแล

คูกรภิกษุทั้งหลาย แท้จริงสัตว์เหล่านั้นเป็นดิรัจฉาน ยังมีความเคารพ ยำเกรงกัน มีความประพฤติกลมเกลียวกันอยู่ การที่พวกเธอเป็นบรรพชิตในธรรม วินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ มีความเคารพยำเกรงกัน มีความประพฤติกลมเกลียว กันอยู่ นั้นจะพึงงามในธรรมวินัยนี้โดยแท้ คูกรภิกษุ

ทั้งหลาย เราอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชติกรรม การทำสามีจิกรรม อาสนะที่เลิศ น้ำ
อันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ ตามลำดับผู้แก่กว่า

จุลศต. วิ. ๗/๗๔/๒๖๒